
3 1761 07062403 6

KOSSUTH LAJOS

ÚJABB LEVELEIRE

HORVÁTH MIHÁLY.

A fordítás joga fentartatik

PEST, 1868.

KIADJA RÁTH MÓR.

„Nous sommes arrivés au temps où un grand nombre d'hommes et peut-être des générations entières demand la vérité seule en dehors des idolâtries comme des vindictes de partis.

„La vérité est faite pour l'âge mûr des peuples, il n'y a qu'elle dont ils se puissent nourrir et se fortifier. Les promesses amusent l'enfance et la jeunesse; nous commençons, il me semble, à en sortir, ne jouons plus avec nous-mêmes.

„Notre temps veut éspérer à tout prix, et il a bien raison. Mais notre espérance ne doit pas être un mot; elle ne peut se bâtir sur le hasard. Travaillons à découvrir des idées justes et nouvelles; car elles entrent dans l'esprit des hommes, et y produisent la justice, d'où naît l'avenir. C'est ainsi que la vie se développe et que l'espérance est raisonnable."

E. Quinet.
La Révolution. Préface.

Midőn a szegedi „Szabadelvű Körhöz“ intézett levelemet irám, eleve is tudtam, hogy az abban elmondott dolgok nem lesznek mindenkinek ínye szerint; s hogy különösen felkeverik epéjét azoknak, kik erőnek erejével el akarnák hitetni nemzetünkkel, hogy az 1867-ben alkotott alaptörvények az ősi magyar szabadságot eltemették, országunkat osztrák tartománynyá alacsonyították; sem azoknak, kik fajunk gyöngeségeinek, (mert a közönséges gyarló halandóknál jobbak, minden hibától, gyöngeségtől mentek tán mi sem vagyunk?) — kik, mondom, fajunk gyöngeségeinek folyton hízelegnek, azt vak elbizakodásra tüzelik, — kik hozzá mindig ugy szólnak, mintha a világ egyik legerősebb, leghatalmasabb nemzete volna, mely a némettel, franczíával, angollal az erőnek s hatalomnak legalább is ugyanazon vonalán áll; vagy épen, a kik elbizakodásuk káprázataiban oly nagynak, hatalmasnak hirdetik hat-hét milliónyi nemzetünket, hogy annak már semmi szüksége bölcseségre, mérsékletre, s csak akarnia kell és minden ugy történik, mint kivánja, — semmi szüksége a maga eljárását, politikáját erejéhez s a körülményekhez szabni s ezekkel eszélyesen megalkudni;

— mert az ő ereje szerintök győzhetetlen, s a körülmények fognak hozzá alkalmazkodni, mihelyt ő akarja.

Eleve tudtam, hogy mind ezen bölcs, nemzetboldogító férfiak fel fognak támadni ellenem, ki a valót, egynémely történelmi tényeket hizelgés nélkül bátorkodtam elmondani. Elég hosszan nyúlt immár életem arra, hogy megtanúljam, miképen a politikai pártküzdelmek közt elmondott igazságok csak az egyik félnek tetszhetnek; s legyenek azok bár mily szembeszökők s czáfolhatlanok, az ellenféltől nem csak el nem ismertetnek, hanem, épen mivel czáfolhatlanok, irójok ellen zúdítják annak dühét. Tárgylagos czáfolatok helyett, mire képtelenek, ferdítésekhez nyúlnak, személyes megtámadásokkal ügyekeznek gyöngíteni az iró hitelét a néptömeg előtt, mely, legyen bár mily józan eszű, egyszerű fejletlenségében nem képes felemelkedni az országos politika magaslataira. Ha az iró nyilvános jellemét a múltban meg nem róhatják, jövőjét gyanúsítják, tettének indokait hüvelyezgetik; s mivel bölcseségökben ezt be nem látják, vagy önzetlen, jó akaratjokban belátni nem akarják: mi természetesb, mint hogy „eladta magát, s árulása díjául hivatalt, méltóságot keres“.

Ily érvekre önérzettel biró férfiú nem felelhet: elégli tiszta hazafiságának, nemzete javát czélzó törekvéseinek, s a valódi hazafiak becsülésének tudalmát. Én sem válaszoltam Csernátony úr azon ellenmondásos gyanúsitására, hogy szegedi levelemmel püspökséget keresek „azon kormánynál, mely tehetetlen volt Róma

bosszúja ellen nekem állomást szerezni". — Még kevesbbé érezheték hajlamot felelni a „Magyar Újság" piszkolódásaira. Ezen laptól, mely az ő színvonalán felül álló hazafiakra, legyenek jobb vagy baloldaliak, egytől egyig mérges tajtékot hány, gyaláztatni, dicsőség.

De legújabban Kossuth Lajos is figyelmére méltatta szegedi levelemet pécsi választóihoz intézett iratában. Kárhoztatás hangzik felém tőle is. De a helyett hogy megczáfolni ügyekezném azon tényeket, melyeket közügyeink tisztázása czéljából, teljes történelmi hűséggel, mint a jelennek szóló megannyi tanúlságokat előadtam, az állami függetlenség kellékeinek s jellemének általános fejtegetésébe merül, s constatálja azt, mit én is állíték, hogy absolut, teljes függetlenséggel nem birunk. A különbség köztünk csak az, hogy szerinte ezen teljes függetlenségünket az 1867-diki alaptörvények megalkotásával, — szerintem a mohácsi vészszel, negyedfél század előtt vesztettük el; szerinte ezen alaptörvények eltörlésére s teljes függetlenségünk visszaszerzésére kellene törekednünk, — szerintem ezen alaptörvényeket lényegökben — mert némi módosítások lehetőségét, sőt kivánatos voltát én sem tagadom — minden áron fenn kell tartanunk, mert ezek annyi függetlenséget biztosítanak számunkra, a mennyit épen megbirhatunk, a mennyi bennünket viszonyaink közt megillethet, biztosítják alkotmányosságunkat hasonló megtámadások ellen, minőket az negyedfél századon át folyton szenvedett; s ennél fogva nem csak feladnunk nem szabad ezen új alap-

törvényeket, a viszonyaink közt negyedfél század óta általunk már elérhetlen absolut, teljes függetlenség ábrándképeiért, — mert tovább is ezek után kapkodva, vesztünkre törnénk; hanem hibáztak őseink, negyedfél századon át, hibáztunk mi élők is 1848-ban, hogy olyféle lét- s alkotmánybiztosító alapszerződést nem kötöttünk, minő 1867 óta biztosít bennünket.

E megtámadtatásom most egy fényes multú férfiútól jő, kinek egykor, míg a haza java s igazságtalanúl, erőszakosan megtámadt legszentebb jogainak védelme ugy kivánta, magam is első sorban zászlója alatt állék; melyet azonban, mivel legbensőbb meggyőződésem szerint végromlást lenne hozandó nemzetünkre, tovább is követni, szintugy nemzetárulási bünnek tartanám magamra nézve, miként annak a megváltozott körülmények közt is oly makacs lobogtatását határozottan kárhoztatnom kell Kossuth Lajos részéről.

E zászló akkor nemzeti zászló volt, melynek védelme alá menekültek az igazságtalan háborúban megtámadott, eltaposott összes nemzeti jogok. Elhagynom azt akkor nem engedé önzetlen hazafiságom, bár hüségemet magas állásom, anyagi érdekeim, sőt életem veszélye, romlása fenyegette.

E zászló most pártzászló, melyet itt a hazában, nem számítva a könnyen elcsábítható tömeget, mely a haza bonyodalmas ügyeit felfogni, megitélni nem képes, s azért nem adhat, csak vehet irányt, — az összes ugynevezett értelmiségből, csak néhány elfogúlt jóhiszemű, s ezek mellett egy maroknyi rosz, vagy leg-

alább is gyanús jellemű csoport követ, melytől megvetéssel fordúl el minden jóravaló hazafi, — őszinte sajnálattal gondolván egyszersmind Kossuthra, hogy általa a múltban fényes nevét elhomályosíttatni, hazafias érdemeit a nép csábitására, a haza veszedelmére kizsákmányoltatni engedi. E zászlót én nem követhetem többé most, midőn a nemzet jogait semmi zsarnoki erőszak, semmi veszély nem fenyegeti; midőn a nemzet országosan egybegyült törvényes képviselői, észre jellemre legjelesb egyéniségei, hosszú, érett megfontolás után, mondhatni az összes hazai értelmiség helyeslésével, önként és szabadon, a viszonyok szükségességének hatalmát kellőleg méltányolva, semmi megtartható s hasznos nemzeti jogot fel nem adva, de valósíthatlan ábrándok után sem kapkodva, intézkedtek s intézkednek a haza s a nemzet sorsa felett. S vajha Kossuthnak a leviharzott nagy nemzeti csapások által megsebzett hazafias keblének sajgása is enyhülne már annyira, hogy tisztán beláthassa, s meggyőződhessék, miképen az általa egykor megragadt, s annyi hazafiúi elszántsággal és dicsőséggel fenlobogtatott zászlót még most, a nemzeti akarat önkéntes, törvényes nyilatkozása után is fennen lobogtatni, annyi mint a nemzet akaratának ellenszegülni, alighogy megalkotott alaptörvényeit sérteni, s ha a folytatott izgatás sükerre vezetne, nemzetét, hazáját elláthatatlan kimenetű, végromlást, enyészetet szülhető zavarokba dönteni.

Válaszolnom kell tehát azon férfiú megtámadására, ki, egykori vezérem, e zászlót 1849-ben kifej-

tette s azóta, a megváltozott körülmények daczára is, folyton lobogtatja. És válaszomban ki kell fejtenem, hogy ő vagy szegedi levelem értelmét magyarázta félre, vagy a nagy múltjának csillámfényétől elfogúlt szemei nem látják a negyedfél százados történelmünkből eredményekként folyó tanúlságos tényeket, s a meztelen valóság helyett még mindig azon csábítóan szép s egykor általam is kedvelt ábrándképeken függenek, melyeket az 1849-ki april 14-kének emlékezete, ugy látszik, kitörülhetlenül nyomott be lelkébe.

Engedje azonban Kossuth Lajos, hogy ne egyedül az ellenem intézett megtámadásra feleljek. Múltjának fénye, érdemei oly nagyok, geniálitása oly szikrázó, irálya oly csábítóan szép, s mind ezek miatt neve oly tündöklő, hogy, attól tartok, pécsi levelével, mint már az elébbiekkel tette, ismét üszköt vet a gyúanyag közé, ismét tévutra vezeti a gondolkodni nem tudókat vagy nem szeretőket szép irályával, melylyel mégis számtalan valótlanságot, tulzást, képtelenséget hirdet. Más részről szegedi levelem oly röviden adta elő a történelmünkből kifolyó tanúlságokat, hogy ezeket csak azok tarthatják eléggé indokoltaknak, kik történelmünkben nagyobb jártassággal birnak; a haza polgárainak nagy tömege ellenben az általam mondottak elferdítései, balramagyarázata ellen nincs megóva. Engedje tehát, mondom, Kossuth Lajos, hogy e miatt ne egyedül hozzá, hanem egyszersmind józan eszü, de, fájdalom, magasabb képzettség hijában hangzatos szép szavak, a nemzeti nagyság s dicsőség em-

legetése által könnyen elcsábítható népünkhöz is intézzem ezen iratot, s gyönge szavammal, a mennyire tőlem telik, óvjam a sziréni hangoktól, melyeket ha követne, vesztébe fogna rohanni.

Válaszomat, s nem fontos ok nélkül, tanácsosabbnak tartám önálló röpiratban, mint a hírlapokban nyilvánosságra bocsátani.

I.

A helyzetünket constatírozó szegedi levél.

„Amiért a sulyos kényuralom hosszú tizennyolcz éve alatt, már-már tünedező reménynyel, sohajtozánk, nehány hónap előtt végre megadta élnünk az isteni Gondviselés: alkotmányunk, nemzeti függetlenségünk helyreállíttatott, s oly módon, hogy azt a szenvedések letűnt korszaka alatt remélni is alig mertük.

És íme, alig teljesedtek nemzetünk szintoly hő, mint igazságos kivánatai, már is támadt egy tulzó párt, mely közjogunk újon alkotott alapjait felforgatni, s a rajtok nagy bajjal és ezer nehézségek közt, de reményteljesen emelkedő állami épületet romba dönteni törekedik.

Nem akarom vizsgálni, mik lehetnek az indokok, melyek e pártot ily cselekvésre indítják; de eredjenek azok akár értelmi korlátoltság okozta jóhiszemű tévedésből, akár rosz czélzatú szenvedélyekből: bensőleg meg vagyok győződve, hogy ha ilyféle törekvés czélt érne, csak a haza, s annak szabadsága és jóléte vallaná kárát.

Ki történelmünket harmincz év óta minden irányban behatólag buvárlom, ugy hiszem, teljesen fel vagyok jogosítva, határozottan állítani, hogy negyedfél század viszontagságteljes küzdelmei után, csak most lőnek valahára oly alapra fektetve közjogi viszonyaink, melyen alkotmányunk és nemzeti függetlenségünk, a mennyire az bennünket, kis számú s épen nem kedvező viszonyok közt létező népet, okszerűleg megillethet, teljesen biztosítva van olyféle megtámadások ellen, minők azt a múltban minduntalan veszélybe döntötték.

Nemzetünk a hosszú vészes külharczok és belviszályokban olyannyira megfogyva s meggyöngülve érzé magát, hogy lételének, fenmaradásának biztositása végett múlhatlanúl szükségesnek látá egy szomszéd állammal lépni kapcsolatba, s igénybe venni annak véderejét. De a mit ekként tényleg bevallott, egykori hatalmára büszke, szégyenlé szóval is határozottan kimondani, s az új kapcsolatnak megfelelő alkuval és ettől feltételezett intézményekkel rendezni be állami viszonyait. Söt, bár lehetetlen volt át nem látnia, hogy az igénybe vett védelmi segélyért hajdani absolut függetlenségének egynémely jogáról le kell mondania: álszégyenében folyton ezen absolut függetlenség külszinét negélyezve, nehány halva született törvénynyel igyekezett azt körülbástyázni.

De az élet hiú önáltatásnak bizonyítá e ferde nemzeti politikát. Míg a törvény betűje mind több ízben s mind hangzatosb szavakban látszék biztosítani

az absolut nemzeti függetlenséget, tényleg annak egynémely, felette lényeges elemei veszendőbe mentek. A 4—5 milliónyi csekély hadi adón kivül, mi a dieták megszavazásától maradt függőben, az összes közvetett és közvetlen államjövedelmek feletti intézkedés, — az insurrectión kivül a haderő mi czélokra fordítása, — az összes külügy, s mi a nemzet szánandó elszegényedését vonta maga után, az anyagi érdekek szabályozása és kezelése — mind ez idegenek kezébe került.

A nemzet sajnosan érzé fokról fokra sülyedését; de, mi bajait gyökeresen orvosolhatá vala, álszégyenből mindig vonakodott megalkudni a változhatlan viszonyokkal, s határozottan szabályozni az Ausztriával való kapcsolat részleteit. E helyett mindig csak ama sysiphusi munkát ismétlé, hogy az adott viszonyok közt már teljesen lehetetlenné vált hajdani absolut függetlenségét egy-egy általános törvényben újra meg újra kikiáltsa.

Így jöttek létre, számos régiebbek után, az 1723-ki pragmatica sanctióra vonatkozó, így az 1790-ki s 1825-ki e nemü törvények.

De az élet mindig erősebb maradt a törvény holt betüinél, s annak, mi egyedül segíthetett volna bajainkon, a körülményekkel való nyílt, becsületes megalkuvásnak elmulasztása, mindannyiszor megbosszúlta magát: az alkotmány s a nemzeti önkormányzat sérelmei nemcsak minduntalan megujúltak, de mivel e körülmények közt az értelmi és anyagi fejlődés tel-

jesen lehetetlenné vált, nemzetünk a hatalmasan előrehaladó korral lépést nem tarthatva, mind alább sülyedett.

A nemzet érezve szégyenteljes elmaradását, óriási erőfeszítéssel igyekezett kivergődni pangásából; de mivel a három század alatt kifejlett viszonyokkal, melyek az Ausztriávali kapcsolatból származtak, megalkudni elmulasztá: az ész, erő és oly szent akarat minden erőködései vajmi csekély eredményre vezettek.

Jött végre, váratlanúl, kedvező körűlmények közt, megváltást hozva méhében, az 1848. év. — Mi emberűl felhasználtuk a szerfelett kedvező körűlményeket. Megorvosoltuk alkotmányunk minden sérelmeit; mi több, elmaradásunkból egy hatalmas ugrással a modern európai államok színvonaláig emelkedtünk; beoltottuk intézményeinkbe az európai eszméket és vívmányokat; megszűntettük a rendeket, osztályokat és czéheket, s kikiáltva a társadalmi egyenjogúságot, szabaddá tettük az egyént, a földet, a munkát és ipart. Alkotmányunk, állami függetlenségünk biztosítására felelős, parlamenti kormányt alkottunk.

Végetlen örömárban uszott a nemzet vértelenűl végrehajtott forradalmában. Igen kevés élesen látókon kivűl, mindnyájan azt hivők, hogy minden nyerve van; szívünk repeső örömében merő rózsás utakon láttuk eleve is haladni hazánkat egy, még soha nem élvezett jólét, erő, gazdagság, míveltség felé. S vajh! mi volt oka, hogy oly hamar szétfoszlottak az édes

remények ábrándképei, s mindannyian egy szomorú, soha nem sejtett iszonyú valóra ébredénk?

Ne áltassuk magunkat, tisztelt honfitársaim! Ne engedjük az álszégyen által, mely annyi századon keresztül főforrása volt bajainknak, még most is leköttetni nyelvünket, hanem körülményeinket elfogulatlanúl felismerve, férfiakhoz illő nyíltsággal nézzünk szemébe a valónak és mondjuk is ki azt bátran, kendőzetlenül. Ismét annyiszor elkövetett százados hibánkba estünk. Ismét megszállott bennünket nemzetünk veszedelmes jellemgyöngesége: az elbizakodás. Álszégyenünkben megint elmulasztók méltányolni a kapcsolatot, melybe a századok eseményeinek hatalma fűzött bennünket Austriával. S a helyett, hogy midőn sorsunkat markunkban tartók, e kapcsolat viszonyait és részleteit igyekeztünk volna maradandólag szabályozni, elbizakodásunkban a régi módon megint, és határozottabban mint bármikor, kikiáltottuk absolut függetlenségünket, meg nem gondolva, hogy az akkori európai viszonyok közt az még lehetetlenebb volt, mint bármikor a lefolyt háromszáz év előtt.

Mi lett e ballépés következése, melyet az akkor már éber reactio csakhamar, minden ármányt és fondorlatot felhasználva, kizsákmányolt, mindnyájan tudjuk, mindnyájan súlyosan éreztük. Ballépésünk nyomán a reactio által felszított bonyodalmak napról napra óriási módon növekedtek. S mi, a helyett hogy a hibát gyorsan jóvá tenni igyekeztünk volna, izgatásokba merültünk; szaporodó nehézségeink közt gya-

núsításokkal terheltük egymást; felváltva, a legtisztább hazafiakat árulóknak bélyegeztük; a veszély, a forrongás a rosz szenvedélyeket felszínre hajtá, s ezek állták a pártok élére, ezek marczongolták egymást; lett több pártfő, de ezek elkeseredett harczában a nemzet, annyi jeles közt, nem talált a sok gyanúsítás után oly jellemet, kiben mindnyájan megbíztunk volna. Az eredmény iszonyú bukás lőn, mely a nemzeti létet az enyészet szélére sodorta.

De hála ama másik nemzeti sajátságunknak, mely a veszély idején annyi szivósságot, annyi passiv erélyt oly tapintatosan tud kifejteni: nem vesztünk el! — És hála azon bölcs férfiúnak, ki valóban gondviselésszerű küldetésében valahára tisztán belátva százados bajaink és sikeretlen küzdelmeink forrását, oda vezette egyrészről nemzetünket, másrészről a fejedelmet: hogy amaz felismerje valahára a helyzetéből folyó szükségesség parancsoló igényeit, s mondjon le azon absolut követelésekről, melyek viszonyai közt tényleg lehetetlenek, eddigelé annyi szenvedést és elmaradást okoztak államéletében; emez, a fejedelem, elismerje az igazságos nemzeti igényeket és tiszteletben tartsa azokat; mindketten pedig, nemzet és fejedelem, oly alkut fogadjanak el és szentesítsenek közjogunk új alapjáúl, mely képes legyen mind szövetségi kapcsolatunk kivánalmait kielégíteni, mind a leglényegesb nemzeti jogokat biztosítani, azok gyakorlatát lehetővé tenni.

És íme, az elfogadott államjogi alap egy évi fennállása óta minden irányban oly életrevalónak tanúsítá

magát, hogy egyrészről a viszályok alatt meggyöngült birodalomnak a mi fennmaradásunkra is feltételező ereje, tekintélye napról napra szemlátomást gyarapodik, másrészről nemzeti államéletünk minden irányban már is megifjúlt erőben kezd haladni a jobbra fejlődés ösvényén, s bizton remélhető hogy, ha Isten tartósabb békét enged, csak nehány év alatt is oda juthatunk, hogy nemcsak a tizennyolcz évi kényuralom okozta sebek begyógyúlnak s a hátramaradás ki lesz egyenlítve, hanem oly virágzásnak is örvendhetend hazánk, minőt számra csekély, anyagi és értelmi fejlettségben a nyugati nagy népeknél sokkal alantabb álló nemzetünk, csakis jelen szövetséges államkapcsolatában képes elérni.

Lehetetlen ennélfogva oktalanságnak, hogy ne mondjam, mindenkép és minden áron zavart óhajtó roszakaratnak nem tekinteni azon törekvést, mely ezen lényegében reánk nézve egyedül lehetséges, egyedül üdvös államalapot feszegetni és felforgatni magának czélúl tűzte ki. Lehetetlen, a legszelídebb kifejezéssel élve, a leggondatlanabb könnyelműségnek és bűnös elbizakodottságnak nem bélyegezni afféle állításokat, hogy a közösügyi kiegyezkedés alkotmányos szabadságunkat aláásta, a 48-ki törvényeket felforgatta. Alkotmányunk negyedfélszáz év óta sohasem nyugodott biztosabb alapon, szabadságunk sohasem bírt annyi biztosítékkal, közügyeink felett annyi szabadsággal és függetlenséggel századok óta sohasem rendelkezhettünk, daczára minden 1790-diki X-dik-féle törvények-

nek; s magoknak a 48-ki törvényeknek is ide kell vala fejlődniök, hogy a vészes háborút elkerülhessük.

Ha életrevalóság van bennünk, ezen alapon a nemzeti jólét minden feltételeit megszerezhetjük, melyek még netalán hiányzanak. Ellenben ezen alap megdöntésével, úgy, mint 1848-ban, ismét s tán még vészesebb hullámok közé löketnék államunk gyönge hajója.

Ragaszkodjunk tehát ezen alaphoz minden áron, s rajta igyekezzünk kifejteni állami és társadalmi életünket minden irányban, mire bizony nagy elmaradásunk mellett égető szükségünk van.

Mindezt velem együtt így fogták fel, így értik Önök is, tisztelt honfitársaim, mert csak ily meggyőződés indíthatta Önöket a tulzó párt törekvéseinek ellensúlyozásául megalkotni a szegedi „Szabadelvű Kört“. Azon tény, hogy Önök e körnek tiszteletbeli elnökévé hazánk azon nagy fiát kérték fel, kinek ezen egészséges, hazánk jövendő felvirulását létesíthető alap megalkotását köszönhetjük, egy perczig sem hagy kételkedni, hogy a „Szabadelvű Körnek“ ezen értelem, e meggyőződés adta lételét.

E miatt kétszeresen megtisztelve érzem magamat, hogy Önök e körnek ezen vezér alatt engem is tiszteletbeli tagjává választani méltóztattak.

Fogadják Önök e megtiszteltetésért stb.

Pesten, 1868-ki april 12-kén.“

II.

Valók-e a szegedi levél állításai?

Midőn e levelet irám, azt hittem, s hiszem máiglan is, hogy reánk is teljesen illik, mit Quinet Edgár mond honfitársainak a franczia forradalomról irt szellemdús könyvében:

„Azon korba jutottunk immár, midőn igen sokan, egész nemzedékek kivánják a meztelen igazságot, menten a bálványozástól, szintúgy mint a pártok bosszújától.

„Az igazság a népek érett korának való. Ezek csak igazsággal táplálkozhatnak s erősödhetnek. Az áltatások (hizelgések s igéretek) csak a gyermek s ifjú kort kecsegtetik; de mi e korból, ugy hiszem, már ki kezdünk lépni. Ne áltassuk tehát magunkat.

„Korunk minden áron remélni akar — és igaza van. De reményünk ne legyen puszta szó; nem alapúlhat véletlenen. Igyekezzünk új és igaz eszméket fölfedezni; mert azok illők az emberi szellemhez, s igazságot teremtenek benne, melyből a jövő születik. Csak így fejlődik az élet, csak így alapos a remény."

Tévedtem-e, midőn azt hittem, hogy a franczia iró által kifejezett e mély igazságok s reményre ébresztő szavak immár népünkre is illenek?

Nem hiszem. A magyar népet, mely kivált negyedfél század óta annyi viszontagságon esett át, anynyit tanúlhatott saját kárán, e tapasztalások után érettebbeknek tartom immár, mintsem hogy ne lenne képes megbirni a, bár keserü, igazságot. Látom ugyan s tapasztalom, hogy vannak még köztünk is, kik mint a gyermekek s éretlen ifjak, csak a hízelgő dicséreteknek, hangzatos magasztalásoknak örvendenek, s felbőszülnek, ha igazat mondva, gyöngeségeiket, hibáikat említed. És fájdalom, vannak olyanok is, kik, daczára annyi keserü tapasztalásoknak, még mindig abba helyezik a hazafiságot, hogy tömjénzéseikkel mennél inkább áltassák a nemzetet, elszenderítő hizelgéseikkel gátolják önmaga s a valóság igaz ismeretére jutni a tömeget.

Én azonban azt hiszem, a józan többség már kinőtt a gyermek- s éretlen ifjú-korból, már nem elégszik meg hangzatos szép szavakban elmondott magasztalásokkal, csillogó ábrándokkal; hanem, legyen az bár érdes, legyen keserü, hallani akarja a valót, az igazat, mert csak ez illő érett férfiak szelleméhez; csak ebből fejlődhetik az élet, csak ezen alapúlhat a jövő reménye.

Azt hiszem, hogy nem oly számosak már ama kiskorú gyermek-szelleműek, kik mindig csak hizelgést, dicsőítést kivánnak hallani; s még kevesebbek azon rosz szenvedélyűek, kik a nemzet tömegeit, küzdelmeiben a jobblétért, a valahárai megnyugvásért, szándékosan törekednek tévutra vezetni, kik szelet vetnek,

hogy vihart arathassanak, — mely aztán, törpeségök daczára is, őket vesse a felszínre. Sokkal többre becsülöm nemzetünknek, bár a tudományban, fejlettségben, jobbára önhibáján kivül, ugyan hátramaradt, de józan eszű tömegét, mintsem hogy ne hinném, hogy az igazságot már megbirja, ha az neki megfejtetik. S meg vagyok győződve, hogy ép értelmű népünk nem sokára belátandja, hogy egy részben mily elfogúltság, más részben mily tisztátalan, önző indokok vezérlik ama szájhősöket, kik vele most minden áron, legyen az bár mindent felforgató véres polgárháború (s ugy látszik, nem is más az ő czéljok) — kik, mondom, minden áron el akarnák hitetni, hogy az 1867-ki törvények alapján végrehajtott kiegyezkedésünkkel mindent elvesztettünk és semmit sem nyertünk. Be fogja látni, hogy alkotmányunk s a bennünket, kis számú s épen nem kedvező viszonyok közt létező népet megillető függetlenségünk soha sem nyugodott erősebb alapon, mert soha sem volt annyira fedve olyféle megtámadások és sérelmek ellen, a minők a múltban hazánkat annyiszor oly veszélyes polgárháborúkba keverték, haladását pedig a míveltségben s anyagi jólétben olyannyira meggátolták.

Hogy erről magának mindenki meggyőződést szerezhessen, lássuk mindenek előtt, mi adott okot e megtámadásokra, mi tette lehetővé e véres, pusztító polgárháborúk annyiszori megújulását?

Ennek megfejtésére azt mondám a szegedi levélben, hogy a törökkel folytatott százados harczok és

átkos belviszályok által meggyöngült nemzetünk a maga fenmaradásának biztosítása végett kénytelennek látá magát egy szomszéd állammal, Ausztriával kapcsolatba lépni s igénybe venni annak segélyező véderejét. De midőn ez által hajdani teljes függetlenségét s önállóságát egynémely részeiben tényleg akként módosítá, hogy ezekre nézve azontul csak szövetségesével egyetértve, bár egyenlő befolyással intézkedhessék; — mégis, egykori hatalmára büszke, szégyenlé azt határozottan szóval is kimondani, s egy, az új viszonyoknak megfelelő szerződésben részletesen meghatározni: mit akar régi teljes függetlenségéből s önállóságából továbbra is biztosítva egymagának fentartani, s miben kész osztozni az igénybe vett s ingyen nem nyerhető védelmi segélyért? S ezen álszégyenében, midőn tapasztalá, hogy ama hatalom, melylyel kapcsolatba lépett, ily részletes szerződés hiányában, mind több és több olyféle jogait is sérti, bitorolja, melyeknek megosztását az új kapcsolati viszony múlhatlanúl szükségessé nem tette: a helyett hogy, mulasztását helyrehozva, ily részletes szerződést megalkotni törekedett volna, az időnként alkotott törvényekben csak általában mondotta ki, hogy függetlenségét, önállását mindenben fentartani kivánja.

Ezen újabb törvényeknek, a viszonyok természeténél fogva, semmivel sem lehetett több ereje, mint a hasonló régieknek. Sajnosan tapasztalták ezt eleink, s midőn a nyomás, a zsarnokság rajtok megsúlyosodott, több izben fegyveresen felkeltek. Sikerült is

többször egynémely sérelmek ellen orvoslatot szerezniök; de mivel soha sem határoztatott meg részletesen, hogy a régi teljes függetlenségből mely jogok megosztását s közös befolyással való gyakorlatát igényli múlhatatlanúl az Ausztriával létező kapcsolat? — s melyek maradnak azontúl is a nemzet osztatlan birtokában? — minduntalan megújult a jogfoglalás, szaporodtak a sérelmek, míg ismét kitört a polgári háború. S igy folyt ez tovább három egész századnál. A szüntelen megújuló bajoknak csak olyanforma szerződés vethetett volna véget valahára, a milyent most 1867-ben kötöttünk; s mivel ezt eleink, 1848-ban pedig magunk is, elmulasztók, a hinárból soha sem szabadúlhattunk ki.

* *
*

Ím ez veleje a szegedi levélnek. De hát igaz-e mind ez történetileg?

Ám fussuk át röviden negyedfél százados történelmünk főbb mozzanatait, s lássuk, nem tévedés, vagy, mint ellenfeleim gyanúsítanak, nem ráfogás-e, melylyel „a múlt idők szent emlékétől minden kegyeletet megtagadni" törekedem?

Kétséget nem szenved, hogy osztrák-házbeli királyaink a fejedelmi hatalomgyakorlat ugyanazon korlátaival vették át az ország kormányát, melyek közt elődeik országoltak. Bizonyos az is, hogy ők nem örömest változtatták koronázási hitlevelöket, melylyel

a nemzet jogait biztosítani kötelesek voltak; olyféle szerződések önkéntes elfogadását pedig, melyek hatalomgyakorlatukat részletesen szabályoznák, várni sem lehetett tőlök. Nem hiányzottak azonban az alkalmak, midőn őket arra a szükség, vagy a nemzet részéről várt kedvezmények megnyerhetésének vágya kényszeríthette volna, ha a nemzet azt erélyesen követeli vala.

Eleinte ez ugyan nem látszék szükségesnek. Királyaink eleitől fogva, minden alkotmányosság mellett is, nagy szélességet élveztek a hatalomgyakorlatban, ugy annyira, hogy némely erélyesebbek, mint például I. Mátyás, a koronázási hitlevél s a gyakori országgyülések mellett is több tekintetben majdnem korlátlanúl uralkodának. Ezért, midőn a Habsburgház emeltetett a királyi trónra, I. Ferdinándtól sem kivántak azon igéretnél egyebet az ország rendei, mint hogy „ő a keresztény köztársaság irányában oly érdemteljes magyar nemzetet és nyelvet minden erejével védelmezendi; az ország minden rendeit azon szabadságaik s jogaikban, melyekkel a boldog emlékü királyok idejétől fogva éltek, megtartja; a magyar tanácsba idegeneket nem alkalmaz; az egyházi s világi javadalmakat, hivatalokat s örökségeket külföldieknek nem adja; kapitányai által erőszakot, kártételt, méltatlankodást elkövettetni senkin sem enged“. Koronáztatásakor pedig még általánosabban igérte csak az ország jogait és szabadságait tiszteletben tartani s azt ugy kormányozni, hogy megválasztását soha senkinek sem leend oka megbánnia.

Hogy akkoron egyszersmind azon kapcsolat viszonyai, melybe a fejedelem közössége folytán ennek egyéb tartományaival lépett Magyarország, részletesen meghatároztassanak, senkinek sem jutott, e viszonyok fejletlensége, az érintkezési pontok csekély száma miatt alig is juthatott eszébe valakinek. A rendek megelégedtek azzal, hogy az új király egyéb tartományai hadi erejével, sőt a Németbirodalom segélyével is védelmezni igérte az országot; az Ausztriával határos határőrvidék egy részében pedig már elébb is német hadsereget tartott, sőt azt egészen belátása s kénye szerint kormányozta.

Egy részletesebb szerződés szüksége azonban, melyben különösen a honvédelem, a királyi jövedelmek, kivált a bányák, a vámok, a kereskedelem teljes viszonyossága s a közigazgatás több más ügyei, határozottabban szabályoztassanak, már I. Ferdinánd, s még inkább utóda, Miksa alatt igen érezhetővé lőn. A német miniszterek s tanácsosok mind több befolyást kezdének gyakorolni a magyar ügyekre, azokat pedig, melyeket a két ország közös érdeke a két fél kölcsönös megegyeztével igényelt elintézni, kizárólag a magok egyoldalú intézkedése alá vonták; így aztán a sérelmek halomra gyültek; a jogfoglalások a cseh-német tanácsosok részéről a nemzet önkormányzatát, függetlenségét s önállóságát mind szükebb körre szoríták oly ügyekben is, melyekre nézve a nemzeti jog megosztását a fejedelem közössége elkerülhetlenné nem tette.

* *
*

E sérelmek a harmadik Habsburgi király, Rudolf alatt már annyira megszaporodtak, a nemzet törvényalkotási joga, a vallási s egyéni szabadság oly annyira megcsorbíttatott, az idegen kapitányok zsarnoksága, hadaik kicsapongásai oly súlyosan nehezedtek a nemzetre, hogy ez, türelmét vesztve, fegyvert ragadt Bocskay zászlója alatt.

A felkelést diadal követte. Az ország teljes elszakadásától remegő Mátyás főherczeg maga is a győzedelmes nemzet részére állott; hozzá, a nemzethez szövetkeztek az osztrákok s morvák is. Rudolf a trónról lemondani kényszeríttetett, s helyette Mátyás kiáltatott királylyá, osztrák s morva fejedelemmé.

Mit igényelt e kedvező körülmények közt a státusbölcseség, mit tanácsolt a három király lefolyt kormánya alatt oly drága áron szerzett tapasztalás? Nemde azt, hogy necsak a szenvedett sérelmek orvosoltassanak, hanem a jövő biztosítása végett hasonló szenvedések ellen, a nemzet és fejedelem jogai, a kormány hatalomköre, az ugyanazon fejedelmet uraló német tartományokkal mind szorosabbá fejlődő honvédelmi, kereskedelmi, külképviseleti ügyek, amenynyire az alkotmányosság akkori fejlettsége igénylé, részletesen megszabassanak, — s ha a fejedelem közösségéből, a kölcsönös honvédelem szükségességéből és az anyagi érdekek találkozásából kifejlett közös ügyekre nézve az igazság és méltányosság netalán némi áldozatokat kivánna az egymással ily kapcsolatban lévő két fél elébbi absolut, teljes függetlenségéből,

az illető országok nagyobb javának eszközölhetése végett, az is határozott pontozatokban irassék körül? Szóval, mondassék ki világosan, hogy miután a fejedelem közös, az országot csak közös erővel lehet a török ellen megvédeni, a kereskedelem viszonyait, a vámszabályokat stb. csak kölcsönös egyetértéssel lehet czélszerüen elintézni, — és mind ezekről egyik fél sem rendelkezhetik önhatalmából a másik fél sérelme nélkül: ezentúl mind ezen ügyek, de csak is ezek, a meghatározandó módon mind a két fél hozzájárultával fognak elintéztetni.

Ilyféle szerződés nekünk magyaroknak volt volna hasznosabb, sőt szükségesebb, mert valamint a múltban mi voltunk a sértett s megkárosított fél; ugy a jövőben is csak mi tarthattunk a német miniszterek avatkozásaitól és önkényétől, melyek jogainkat sérthették. És hogy ilyféle szerződésnek szükségét valóban érezték is légyen eleink, bizonyítják ama törvényczikkek, melyeket a koronázás előtt alkottak s fogadtattak el Mátyással. E törvényczikkekben van ugyan egynémi, mi láttatja velünk, hogy eleink tövén fogták a fontos ügyet; de mind az sem elég, sem kellőleg határozott nem volt a végre, hogy alkotmányunkat, önállóságunkat a jövőben hasonló sérelmektől megóvja. Fő hiányuk, hogy a fejedelem közösségéből s a fentebb érintett viszonyokból származó kapcsolatot tekintetbe nem véve, ugy intézkednek, mintha benlakó, egyedül magyaroktól környezett, nemzeti fejedelme volna az országnak, s ez semmivel sem tartoznék az

örökös osztrák tartományoknak azért, hogy pénzökkel, fiaik vérével segítik őt védeni a török ellen; semmi oly közös érdekű ügyei nem volnának, melyeket csak kölcsönös befolyással lehet méltányosan, egyik vagy másik fél sérelme nélkül elintézni, — szóval, mintha még mindenben oly teljes önkormányzati joggal s hatalommal intézkedhetnék minden ügyei felett, mint például Corvin Mátyás korában, és semmi tekintettel nem kellene lennie arra, hogy a fejedelem évek alatt alig egyszer jő Pozsonyba, hogy folyton német miniszterei által környeztetik, kik legtöbb esetben túlszárnyalják befolyásukkal azon magyar titkárt, ki a király személye mellett létezik.

De lássunk e törvényes intézkedésekből egy pár példát.

Az V-dik t.-cz. így szól: „Határoztatott: hogy az ország fő kincstárnoka, kinek világi személynek kell lenni, ő felsége által, a bécsi végzések szerint még ezen országgyülés alatt s a magyar tanácsból választassék; külföldiek ezentul az ország és kapcsolt részeinek semmiféle jövedelmeibe ne avatkozzanak; és (a kincstárnok) sem az udvari sem az osztrák kamaráktól semmi függésben ne legyen.“

Vajjon hihették-e alaposan az ország rendei, hogy ezen új törvényczikk, melyhez hasonló már többször alkottatott a múlt időkben, meg fogja gátolni a német kamarák és miniszterek avatkozását a magyar pénzügyekbe? Hihették-e, hogy ezen átalános szavakban alkotott törvénynyel orvosolva van a sérelem, mely

abból támadt, hogy a bányák, a pénzverde, a vámok s más országos jövedelmek ügyeiben majd közvetve, majd közvetlenül a német kamarák és miniszterek határoztak? Ezt hinni, az ellenkezőnek majdnem egy százados, keserü tapasztalata után, alaposan legalább, alig lehetett.

Mi volt tehát az oka, hogy az ország rendei, e tapasztalatokon okúlhatva, sem intézkedtek részletes szerződéssel? Nem állott volna-e talán módjukban? A király, természetesen nem sürgette azt, mert jól tudá, hogy az országnak csak átalános szavakban kifejezett függetlensége nagyobb szélességet enged neki a hatalomgyakorlatban, mint valamely részletes szerződés. Annál inkább sürgetniök kellett volna tehát a rendeknek, kik eddigelé saját kárukon tapasztalták, hogy az önállóságnak átalános szavakban kikiáltása nem óvja meg ezt a sérelmektől. A körülmények pedig olyanok voltak, hogy akaratjokat a király, tetszik vagy nem, kénytelen teljesíteni. Tehát magokban a rendekben hiányzott az akarat. És miért? Mert átlátták, hogy ha ily részletes szerződésre lépnek, egynémit, például, a vámokat, kereskedelmi utakat, a vert pénz viszonyait a magyar kincstartónak a német kamarákkal már mellőzhetlen érintkezéseit stb. az osztrák rendekkel (kik ekkor még szinte bírtak alkotmánynyal) közös tanácskozásban, köz megegyezéssel kellend meghatározniok. Ők pedig, mint szegedi levelemben is mondám, az ország egykori hatalmára, teljes függetlenségére büszkék, szégyenlék ezt bevallani. Ebben

pedig bizonyára nem volt mit szégyelniök; mert a kiket a sors, a körülmények hatalma, a szükség vagy valamely közös érdek egymással érintkezésbe hoz, azok a világon mindenütt arra vannak utalva, hogy közös érdekü ügyeiket kölcsönös megegyezéssel intézzék el. Őseink szégyene, tehát, mint mondám, csak álszégyen volt. Álszégyenből mulasztottak el 1608-ban a közös érdekü ügyek iránt olyféle szerződést alkotni, minőt 1867-ben valahára megalkottunk.

Hasonló fejtegetésekre szolgáltatnának tárgyat a IX-dik és X-dik, a XI-dik és XII-dik stb. törvényczikkelyek, melyek a magyar országos tanács kormányáról, a kancellár tekintélyéről s függetlenségéről, a határszéli s egyéb várkapitányságokról és a hadseregről stb. szólanak. Ezekre nézve is hasonló mulasztást követtek el őseink. Az Ausztriával létező érintkezések módozatainak szabatos meghatározása helyett csak egy átalános törvényben kiálták ki az ország önállóságát mindennemü ügyeiben, határozván: „hogy az ország rendei kiváltságaik, szabadságaik és szokásaikban . . . ő felsége által szentül és sértetlenül fentartassanak.“

És e mulasztásnak mi lett eredménye? Az hogy II. Mátyás tíz éves kormányának végén ismét halomra voltak gyülve az ország sérelmei, s a nemzet II. Ferdinánd alatt megint kénytelen lőn kitüzni a polgárháború zászlaját s fegyverrel szerezni meg sérelmei orvoslatát. S így folyt ez tovább is. A nemzetnek, e mulasztás miatt mind újra és újra meg kellett kezdeni a küzdelmet azon önkormányzati jogaiért is, melyeket

az Ausztriával való kapcsolata mellett is kizárólag a maga törvényes intézkedésének fentartani teljes joggal kivánhatott, kivánnia kellett, ha egyszerü tartománynyá sülyedni nem akar.

Pedig olyféle szerződésre, mely a közös fejedelem alatt a kölcsönös védelem szükségéből és mind sürübb érintkezésekből kifejlett közös érdekü ügyek elintézését részletesen meghatározná, soha sem volt az országnak kedvezőbb alkalma, mint 1608-ban, midőn az osztrák tartományokkal, mint említők, Rudolf letétele végett szorosabban összeszövetkezett. Ekkor lett volna ideje, e népeknek közös egyetértésben rendezni közös ügyeiket. A vámok s némi más ügyek bár felette hiányos, elégtelen s egyoldalú szabályozása által meg is történt arra az első lépés. Ha e népek a megkezdett irányban tovább is fentartják és szorosabbra fűzik barátságos szövetkezésöket: mily erős biztosítékokkal fonhatták volna kölcsönösen körül alkotmányos szabadságukat, s vajmi sok szenvedésektől, melyeket a fejedelmi kényuralom hozott rájok, óvhatták volna meg magokat mind a ketten a szövetség kölcsönös védelme által!

De a jó kezdet nem lőn folytatva; a barátságos viszony, némi, czélzatosan is szőtt fondorlatok következtében hamar meghidegült s felbomlott. De lett is oka mind a két félnek azt nem sokára keservesen megbánnia. A német-cseh örökös tartományok a Ferdinándok kormányától kezdve mindinkább elvesztették alkotmányos önkormányzatukat s az önkényes feje-

delmi hatalom járszalagára jutottak. Ezóta pedig Magyarországon is mind súlyosabb idők álltak be. Az Ausztriában uralkodóvá lett absolutismus habgyürűzetei hazánkba is elhatottak; törvényeink, nemzeti önkormányzatunk mind több és több sérelmeket szenvedtek; söt egy ízben, tíz év folytában egészen felfüggesztetett alkotmányunk; Lobkoviczok és Ampringenek, Basták és Karaffák korlátlan önkénye és dühös bosszúja dúlta hazánkat nem kisebb kegyetlenséggel, mint az új korban a Bachoké és Haynauoké. A kétségbeesett nemzet majdnem egy századig kevés szünetekkel folyton fegyverben állt, küzdve lételéért, alkotmánya fentartásáért, vallási és személyes szabadságáért.

Az isteni gondviselés megmentette az enyészettől nemzetünket. A gondviselés, mondom, mert csak kedvező körülmények találkozásának köszönhetjük, hogy maroknyi népünk, egy részről a török, másról s még érzékenyebben a német által irtva, nyomva végkép el nem enyészett.

* * *

A hosszú viszontagságteljes harcz változó szerencséjében többször nyílt némi alkalom a kiegyezkedésre. Ezekből csak egyet akarok említeni, melynek némely jelenetei hasonlók nemzeti életünk újkori drámájának jeleneteihez. II. Rákóczy Ferencz felkeléséről akarok szólani.

Midőn Rákóczyt az alkotmány számtalan sérelmei és személyes üldöztetése felkelésre indították, I. Leopold császár-király hosszú súlyos háborúba volt bonyolódva a francziákkal. XIV. Lajos franczia király, hogy az osztrák haderőt ez oldalról is foglalkodtassa, minden módon szítogatja vala a magyar felkelést. Rákóczy fegyvereinek eleinte kedvezett a szerencse; hadai egészen Bécsig portyáztak. I. Leopold e közben kimúlván, utóda, a szelíd lelkű I. József, ki sem részese, sem helyeslője nem volt atyja önkényes kormányának, békülésre, kiegyezkedésre szólítá a felkelteket. Az alkudozás azonban, mely a császár szövetségeseinek, az angolok és hollandiaknak közbenjárásával folyt, bár József előleg szavát adta, „hogy a magyar nemzetet az ország saját jogai, törvényei és kiváltságai szerint fogja kormányozni“ s bár arra is volt kilátás, hogy a megkötendő békét az angolok és hollandiak biztosítják, nem vezetett eredményre. Rákóczy Erdély különválását kötötte ki fő feltételül, miben József megegyezni semmi módon sem akart. De ennél nem kevesbbé hatott az alku meghiúsultára az ekkor még élénkebbé lett franczia izgatás, mely aztán oda vitte a dolgot, hogy a felkeltek az ország teljes elszakadását nyilatkoztatták ki. Rákóczy szerencséje ezóta mind inkább hanyatlott, míg végre a felkeltek, kik öt évvel elébb a legkedvezőbb feltételek alatt köthették volna meg a békét, több vereségeik után kénytelenek lőnek azt ugy elfogadni, miként elejökbe szabatott.

* *
*

De talán még kedvezőbb alkalmakat engedtek elosonni eleink az Ausztriávali viszonyok teljes rendezésére III. Károly kormánya alatt. Ekkor szakadt vége az egy századig tartott felkeléseknek, ekkor szoríttatott ki a török is teljesen az ország határaiból. Két száz éves pusztító kül- és belháborúk után ekkor nyert hazánk valahára teljes békét, melyben a hosszú harczok alatt szenvedett hátramaradásból némileg felüdülhetett, megzavart államéletét, kormányviszonyait rendezheté.

De bár ekkor alkottattak s fejlődtek ki azon intézmények s közigazgatási közegek és szabályok, melyek aztán némi módosulásokkal egészen 1848-ig fenálltak; bár ekkor vettetett meg közjogunknak új alapja is az uralkodó házzal kötött azon trónöröködési szerződésben, melyet pragmatica sanctiónak nevezünk: eleink mindazáltal ekkor is elmulaszták akként szervezni a közügyeket, ugy rendezni az Ausztriávali kapcsolatunkból eredő viszonyokat, hogy csak az, mi valóban közös ügy, igazgattassék közösen, minden egyéb ügy pedig nemzeti alkotmányos kezelés alatt biztosítva maradjon minden idegen avatkozás és jogsérelem ellen.

Ily szervezkedés pedig most annál szükségesebbnek tűnhetett volna fel, minthogy az alkotmányos Magyarország mellett közös fejedelmünk egyéb tartományaiban korlátlan hatalommal uralkodott, mit német miniszterei s kormányszékei reánk is igen könnyen kiterjeszthetnek, s kiterjeszteni valószinüleg törekedendenek is, ha a lehető legnagyobb szabatossággal s részletesen nincs meghatározva, mik azon köz-

ügyek, melyek a közös uralkodó monarchiájának két külön részében természetöknél fogva egymástól teljesen elválasztott külön kezelés alá nem adhatók, hanem mind a két fél érdekében múlhatatlanúl csak közös igazgatás alatt állhatnak, s mily módon történjék e közös érdekű ügyek igazgatása, — hogy aztán minden egyebek kizárólag a nemzeti kormány által saját alkotmányos törvényeink szerint igazgattassanak?

Mennyi küzdelemtől, mennyi bajtól s viszálytól óvatott volna meg hazánk, ha mind ez akkor, egy század előtt, kellőleg rendezteték vala! Mennyi haladást tehetett volna e hosszú korszak alatt nemzetünk a jólétben s míveltségben, ha a szükségkép közös kezelés alá adandó ügyeken kivűl — mikre azonban a bennünket megillető részben a mi befolyásunk is fenmaradt volna — minden egyéb közügyeink kizárólag saját törvényhozásunk, saját kormányközegeink rendelkezése alatt állanak vala! Igen természetes, hogy ilyetén szervezkedést sem maga a király, sem német tanácsosai nem sürgettek. Reájok nézve kivánatosabb volt a rendezetlen, határozatlan állapot, mert ebben alkalmat nyertek beavatkozni s kényök szerint intézkedni, a közösökön felűl, az ország mindennemű ügyeiben. Ily rendezkedés most csak Magyarországnak feküdt érdekében: a magyaroknak kellett volna tehát azt sürgetni minden áron.

Volt pedig őseinknek e király uralkodása alatt több ízben alkalma ekként berendezni államügyeinket. Ilyen volt, például az 1715-ben lefolyt országgyülés

alatt, midőn a király az állandó hadsereget Magyarországban is megalkotni kivánván, állandó hadi adót kért az ország rendeitől.

S mit tettek ekkor a rendek? Megragadták-e a kedvező alkalmat, hogy az új terhek fejében, nem mondom új jogokat vívjanak ki a nemzetnek; hanem csak oly szerződésre birják a hatalmat, mely míg az elkerülhetlenül közösen intézendő államügyek kezelésének módját megszabja, s abban nekünk arányos befolyást biztosítson, — egyszersmind a nemzet önkormányzatát, önrendelkezési jogát is biztosítsa minden egyebekben? Vagy, ha már ily mindennemű államviszonyokra kiterjedő szerződést alkotni elmulasztottak, megóvták-e legalább a nemzet azon jogait, melyek a hadállításra, vezényleti nyelvre, a magyar hadaknak béke idején benn a hazában elszállásolására s egyéb hadi viszonyokra vonatkoznak?

Bizonyára legszentebb kötelességét mulasztaná el teljesíteni a történelem, ha eleinknek ez ügybeni eljárását a legszigorúbban nem róná meg. Mert kivéve a hadi adó megajánlásának jogát, a hadsereg körül semmi egyebet nem tartottak fenn a törvényhozásnak s nemzeti kormánynak, hanem az összes magyar hadi ügyet is korlátlanúl a fejedelem s német tanácsosai kényére hagyták. Még csak a felállítandó rendes sereg pótlásáról az újonczozási módok meghatározásáról sem gondoskodtak. Megszavazták a hadi adót, de álszégyenből még ennek mennyiségét sem igtatták be a törvénybe, s minden egyebet a fejedelmi önkényre hagytak.

És mi volt e mulasztás indoka, forrása? A nemzeti függetlenség és becsület körüli téves fogalmak, a nemzeti büszkeség helytelen alkalmazása, és ebből eredt álszégyen. Szégyelték, hogy a monarchia közös védelmére szükséges hadsereghez Magyarország is hozzájárulni kénytelen! Holott csak azon mulasztás volt szégyenletes, mely szerint midőn a hadi adót megajánlák, egyszersmind a magyar hadsereg körül nem tartották fenn mind azon jogokat, melyek a nemzetet a monarchia védelmi eszközeinek közössége mellett is méltányosan megillették. A nemzeti függetlenséget nem az sértette, hogy a közös védelemre szükséges hadsereghez hozzájárulniok kellett; hanem az, hogy e feletti álszégyenökben azt mondották: „a hadi adót már csak meg kell ajánlanunk, mert rendes hadsereg nélkül hazánkat sem lehet kellőleg megvédeni; de nekünk ezen, a mi pénzünkön s fiainkból is felállított hadsereghez semmi közünk; lássa a király s német tanácsosai, hogyan rendezik be, hogyan vezénylik s pótolják, ha idő jártával soraiban hézag támad; nekünk van külön nemzeti seregünk az insurrectióban s banderiumokban; mi függetlenek vagyunk, s a németekkel közösen tanácskozni még oly ügyekben sem akarunk, a mi az egész monarchiát illeti!“

* * *

De ne fűzzük e tárgyat tovább, mert bizony őseinknek ezen téves fogalmakból s túlhajtott büszke-

ségből eredt álszégyene miatt már is szégyenpír futotta el arczomat, hogy csak eddig is kényteleníttettem róla szólni. Lássuk e helyett mi történt nyolcz évvel később, 1723-ban, midőn a fejedelmi ház nőágának örökösödése, az ugynevezett pragmatica sanctio alaptörvényünkké lett, kormányszékeink pedig azon alakot nyerték, mely az 1848-ban történt változásig fenállott?

Károly királynak nem volt fiörököse; leányára, Mária Teréziára kivánta tehát átörökíteni széles birodalma minden koronáit. De mivel 1687/8-ban, midőn a férfiágban az örökös trónkövetkezés megállapíttatott, a III-dik t.-cz. a férfiág kihaltának esetében, a szabad királyválasztási jogot a nemzetre visszaszállandónak rendelte, s ezt még 1715-ben is egy újabb törvény biztosította: a nőöröködést csak egy, a régiebbeket eltörlő törvény alapíthatta meg.

A nőörökösödés elfogadtatása azonban a nemzet által nem kevés gondjába s fáradságába került a királynak. A nőkirályt hajdani keserü tapasztalatai után nem szerette a magyar. Az udvar s megbizottai tehát pár éven át müködének, hogy a közvéleményt az ország rendei közt e kérdésre nézve előkészítsék s megnyerjék. Volt tehát ezeknek is idejök megfontolni, mily feltételek alatt mondjanak le a nemzet királyválasztási jogáról.

Károly ily jelentékeny áldozatot igényelvén a nemzet részéről, eddigi kormány-eljárásában óvakodott ugyan érzékenyebben megsérteni annak jogait; a sérelmek mindazáltal a király jó indulata daczára sem

hiányoztak. Azok nagy része az előbbi kormányoktól származott át. Állandó s legnagyobb sérelem volt pedig az, hogy az ország számos fontos ügyei, melyekre nézve hajdan a nemzeti királyok teljes hatalommal ugyan, de magyar tanácsosaik által intézkedtek, most a künn lakó királyt folyton környező német tanácsosok befolyásával intéztetnek. E sérelmet más módon lehetetlen volt gyökeresen megorvosolni, mint oly szerződés által, mely részletesen felemlítse azon közös ügyeket, melyekre az osztrák örökös tartományok részéről a német tanácsosok befolyása is jogos, s megszabja a módozatot, mely szerint azok intézendők.

Ilyféle szerződésről kellett volna tehát gondoskodni az ország rendeinek, hogy valahára elejét vegyék azon alkotmányos sérelmeknek, melyek a számos régiebb, de az ország függetlenségéről mindig csak általános szavakban szóló törvények daczára mindúntalan megújultak. Ilyetén szervezkedéstől a király most, hogy leánya örökösödését biztosítsa, bizonyosan nem fogta volna megtagadni szentesítését; annak megalkotására pedig annál kedvezőbb volt az alkalom, minthogy az ország nagy rendetlenségben lévő közügyeit, összes igazgatását, melyen a török háborúk s belzavarok miatt, mondhatni, két század óta nem tétettek jelentékenyebb javítások, egészen újból kellett megalkotni, s e végre már évek óta munkálkodtak az országos bizottmányok.

És mi lett az évek óta oly feszülten várt 1723-ki országgyülés eredménye? A király a rég folyamatban volt előkészületek után czélját a nőörökösödésre nézve minden nehézség nélkül elérte, a pragmatica sanctió az ország alaptörvényévé tétetett.

És a rendek? Ők hivatkozva pár régiebb törvényre, megelégedtek avval, hogy az alkotmányos nemzeti jogokat általános kifejezésekben újra biztosíttattak, s ő felsége megigérte, hogy mind ő, mind utódai az országot „nem akarják más módon igazgatni s kormányozni, mint az eddig alkotott s ezután országgyülésileg alkotandó saját törvényeinek megtartásával“. És megelégedtek avval, hogy ezen általános biztosításhoz még némely külön czikkelyeket függesztettek, melyekben igértetik, hogy az ország rendeinek minden előjogai s kiváltságai meg fognak tartatni, a nádor tekintélye s hatósága épségben marad, az országgyülés minden harmad évben egybehívatik; melyekben továbbá rendeltetik, hogy a magyar királyi kamara a bécsitől független legyen s vele csak mint egyenlő egyenlővel közlekedjék; az újdon megalapított helytartótanács, mely az ország ügyeit a nádor elnöklete alatt igazgatandja, semmi más udvari kormányszéktől ne, hanem mint királyi tanács, egyedül ő felségétől függjön, a többi örökös tartományokkal s azok kormányaival közvetlen ne érintkezzék, hanem minden ügyet ő felsége elébe terjeszszen.

Tehát megint csak általánosan kiáltatott ki e törvényekben az ország teljes függetlensége; az Ausz-

triával létező kapcsolati viszonyok iránt pedig, melyek létezését, ha világos szavakban nem fejezték is ki, számos nagy fontosságú ügyekben minden lépten nyomon kellett érezniök, semmi részletes intézkedés sem történt. Bár Magyarország s kapcsolt részeinek birtoklását „együttesnek, feloszthatatlannak s elválaszthatlannak" ismerték el a német örökös tartományok birtoklásával: e kapcsolatot pusztán a király személyére vonatkozónak akarták tekintetni; holott érezniök kellett, hogy az elválaszthatlan birtoklás megtámadtatás esetében közös védelmet, ez közös hadsereget és pénzbeli hozzájárulást, a külképviseltetés közös diplomatiát, az anyagi érdekek czélszerű intézése közös kereskedelmi politikát feltételeznek. Tudniok kellett, mert elégszer keserűen tapasztalták, hogy a törvényeknek olyféle általános kifejezései: a magyar kamara a bécsitől független legyen, ő felsége az országot csak a magyar tanácsosok közbejöttével igazgassa stb. — valamint eddig nem vezettek czélra, ugy ezután sem fogják meggátolhatni a király mellett lévő német tanácsosok avatkozását számos ügyeinkbe. De mivel az ország függetlenségéről ápolt téves fogalmaik szerint a közös ügyeket az osztrákokkal, mint ugyanazon fejedelem alatt lévő országok rendeivel, a paritás alapján kölcsönös egyetértéssel elintézni is szégyennek tartották: a kapcsolati viszonyok szervezésére gondolni sem akartak.

És mi lőn e mulasztás eredménye? Az, hogy az általános szavakban alkotott törvények szebbnél szebb

biztosításai mellett is a legérzékenyebb sérelmeket szenvedte az ország önállósága; legfontosabb érdekeink: a hadsereg, az országos jövedelmek, a küldiplomatia, a kereskedelem ügyei felett azután is folyton a német tanácsosok, — s mivel velök eleink mind ezeknek közös elintézése iránt, mit minden áron kiküzdeniök kellett volna, szóba állni sem akartak, majdnem kizárólag csak a német tanácsosok határoztak; — jogtalanúl, kétségkivül, de mivel mind ezek elintézetlenül nem maradhattak, eleink pedig részvételök, hozzájárulásuk módjait kikötni elmulasztották, határoztak tényleg és — fájdalom, mindig a mi kárunkra.

Mert az új kormányközeg, az 1723-ban megalkotott kir. helytartótanács is az országgyülés rendeinek megfoghatatlan könnyelműsége miatt, melynél fogva azt törvény által szabályozni elmulasztották, oly gyarló szervezetet nyert, oly szük körre szoríttatott, hogy még a csak némileg fontosabb szorosan vett belügyeket is csak a Bécsből kiszabott irányban intézhette el, s egy német tanácsos még saját keblében is folyton ellenőrködött eljárása felett; a közös érdekü, épen legfontosabb közdolgokra pedig semmi befolyása sem volt. S igy lön aztán, hogy Károly uralkodásának végén megint halomra voltak gyülve a sérelmek, melyeket a nemzeti jogok s önállóság ellen a német miniszterek elkövettek.

* * *

Az új szervezés elégtelenségét, sőt káros voltát a rendek is hamar belátták, s az 1741-ki országgyülésen, midőn Mária Terézia megkoronáztatott, nemcsak a helytartótanács eltörlése indítványba tétetett, hanem, miként már évek előtt megirtam Magyarország Történelmében[1]), „ennél magasabb czélok is forogtak egynémely hazafi szeme előtt. A kétszázados tapasztalatok után meggyőződtek valahára, hogy bár menynyire ügyekeztek is elődeik eddigelé az idegen befolyástól megóvni az ország kormányát; mindazáltal az igazgatás egynémely ágaiban, különösen a financziai s hadi, kereskedelmi és külképviseleti ügyek körűl, daczára a számtalanszor megújított törvényes óvások s tilalmaknak, a német miniszterek mind mélyebben meggyökereztették az idegen, alkotmányellenes befolyást. Látták azt is, hogy miután a királyi hatalom a kormányzat ezen ágaiban, természetüknél fogva, kevésbbé korlátolható, sőt annak ezekben magok a törvények is széles hatóságot engednek, a királyt pedig német miniszterek környezik, — ezek beavatkozásának mind addig nem fognak hatékonyabb gátokat vethetni, míg a fejedelem jobbára e német tanácsosok befolyása alatt marad. Most tehát néhányan a nemzet élén álló urak közöl — különösen gr. Eszterházy József országbiró, b. Gillányi György, Berényi Tamás, Eszterházy Imre és Ferencz grófok — azon gondolatot forgatják vala elméjökben, vajjon nem lehetne-e

[1]) V. köt. 134. l.

a fejedelmet — ki most különben sem viseli a császári méltóságot — arra birni, hogy Magyarországot tegye monarchiája középpontjává s a többi örökös tartományokat is innen kormányozza, vagy, ha ez nem sikerülhetne, legalább néhány magyar miniszterrel is környeztesse magát?“ — — — „Ez volt czélja azon kivánatnak, hogy a primás, nádor, bán s rajtok kivül még több magyar urak is vétessenek fel a királyné titkosabb, birodalmi tanácsába, miszerint az egész monarchia ügyeiről bővebb ismeretet nyervén, annak kormányára is alkalmasabbá váljanak; — — — akként gondolkodván, hogy, ha már a fontosabb kormányügyek, a közös fejedelem személyében összefolyva, általa középpontilag intéztetnek, azokra inkább Magyarországnak, a monarchia legnagyobb, legtekintélyesebb s e fölött egyedül alkotmányos tagjának, legyen döntő befolyása, mint az önkényesen kormányzott örökös tartományoknak.“

Ez első nyoma történetünkben annak, hogy eleink valahára belátni kezdék, miképen olyféle általános szavakban szerkesztett meddő törvények által, minőkkel eddigelé az ország függetlenségét megóvni akarták, czélt nem érnek, s a módokról is gondolkodának, miként vethessenek gátot a német tanácsosok jogtalan avatkozásainak. Nem akarom vizsgálni, helyes volt-e az e czélra választott mód; a felett mindazáltal kételkedni alig lehet, hogy ekkor, midőn a majdnem egész Európa által megtámadott királyné csak a magyar nemzet hűségében és buzgó gyámolításában lát-

hatá feltételét öröksége megtarthatásának, a rendek egyértelmű, erélyes akarata ki is vívhatta volna százados bajaink gyökeres orvoslatát.

De a józanabb, élesebben látó hazafiak tanácsait most sem követte a többség, s ez megelégedett azzal, hogy a nemesi kiváltságokat újabb törvénynyel körülbástyázta; a helytartótanácsot, úgy a hogy, újonnan szervezte; nehogy a kir. kanczellária utján csempésztessék be az idegen befolyás, a miniszterektől ezt is függetlennek decretálta; s óhajtását fejezte ki, hogy ha, mi legkivánatosabb volna, a magyar hadsereg ügyeit az örökös tartományok hadügyeitől végkép elszakasztani nem lehet, a fő hadi tanács a magyar kanczellária tudtával intézkedjék, s e végett két magyar tanácsos üljön a fő hadi tanácsban; a bánya-, só és egyéb kincstári ügyekben csak a magyar kamara intézkedjék; a vámrendszer a méltányos viszonyosság szerint alakíttassék át.

Látjuk ezekből, hogy a réginél némileg már helyesebb irányban kezdtek indúlni az ország rendei; de mily elégtelen volt ezen újabb intézkedés is az ország jogainak megőrzésére s az idegen avatkozás meggátlására, tanúsága Mária Terézia utóbbi kormánytörténete. Bár ő maga a legjobb akarattal viseltetett az ország iránt; — s a szorosan vett belügyekben kevesebb volt is alatta a sérelem, mint elébb; de a közös ügyeket azok helyes kezelési szervezetének hiánya miatt hazánk nagy kárára azontúl is kizárólag a német kormányszékek és miniszterek intézték.

Ez pedig most, midőn az egész monarchiára nyugalmasabb idők álltak be, s a haladó kor igényei szerint nem csak nálunk, de az osztrák tartományokban is minden, régóta mozdulatlan pangásban létezett viszonyokat s állapotokat újonnan kell vala szervezni, — a német miniszterek ezen döntő befolyása hazánk ügyeire sokkal károsabb és veszélyesebb volt mint eddigelé; mert a reánk nézve sérelmes új intézményeket meggyökereztetvén, annyira összefonták a monarchia életérdekeivel s összes közigazgatásának alapszabályaival, hogy bajaink mintegy megörökűltek, s a kibontakozást azokból egy század múlva is alig lehetett remélni, s mint korunk szomorú tapasztalásából tudjuk, ekkor is csak hosszú, irtózatos szenvedések árán.

A számos példák közöl, melyeket közigazgatásunk valamennyi ágaiból felhozhatnék, rövidség okáért, csak egyet, anyagi érdekeinket akarom megemlíteni.

Károly kormánya alatt a monarchia összes közjövedelmei csak mintegy 15—16 millió frtot tettek. Utóda alatt azonban, a nemzeteknek a haladó korban általában több oldalúvá fejlett közélete, a szükségesekké vált közigazgatási, védelmi, müvelődési, közlekedési stb. eszközök előállítása, immár sokkal tetemesebb költségeket vett igénybe. Mivel Magyarországon a nemesség adót fizetni nem akart, annak mindössze is 7—8 milliónyi elszegényedett s úri adózással is terhelt köznépe pedig többet nem fizethetett, e megsza-

porodott költségeket egyedül az osztrák örökös tartományokból kellett kiállítani. Az adót tehát azokban tetemesen nevelték; mi végre új adórendszer alkottatott. Hogy a felemelt adókat e tartományok megbírhassák, az ipart, kereskedelmet élénkíteni, a vámokat újonnan szabályozni kellett.

Mind ez valóban meg is történt. És, hogy csak egyet említsek, a vámok s egyéb kereskedelmi viszonyok akként szabályoztattak, hogy ami gyarapodást az emelkedő ipar és kereskedelem a monarchiának csak nyujthat, mind az kizárólag csak az osztrák tartományok javára történjék; oda folyjon minden pénz, ott halmoztassék fel a gazdagság.

Az osztrák tartományok ezen gazdagításának s Magyarország elszegényítésének rendszerét teljesen életbe léptetni nagyon megkönnyíté ama két körülmény, hogy először is Magyarországot — az egy török tartományok kivételével, honnan pedig reánk semmi haszon sem nézhetett, — minden oldalról osztrák tartományok környezték s csak ezeken keresztül haladva juthattunk közlekedésbe a míveltebb világgal; és másodszor, hogy a monarchia két fele közt is vámvonal létezett.

A német tanácsosok e két körülményt mesterileg kizsákmányolták arra, hogy nem csak a külföldi iparczikkekkel, a keleti árukkal stb., hanem a magyar termesztményekkel űzött kereskedést is kizárólag az osztrák alattvalók kezeibe játszák, minden magyar terméket, melytől a nemesség adót itthon nem fizetett,

a magyar határoknál súlyos adóval terheljenek, s hogy az örökös tartományoknak örökös adozói legyünk, nálunk minden ipar és kereskedelem elfojtva pangjon, s így minden szükségeinket csak az osztrákoktól vásárolva elégíthessük ki. Ebből természetesen az következett, hogy termesztményeinket, ha eladni akartuk, csak osztráknak, s mivel ez piaczainknak urává lett, csak felette csekély áron adhattuk el; minden iparczikket pedig, melyre szükségünk volt, csak osztráktól, felette drágán kellett vásárolnunk, mert belföldi iparunkat az osztrák vám s kereskedelmi rendszer lábra kapni nem engedte.

Magyarország ekként, melynek rendei mégis hazájok függetlenségére mindenha oly nagy súlyt fektettek, hogy azt számtalan törvényben kikiáltották, s érette századokig készek voltak fegyverben állni, javaikat, életöket feláldozni,— összes anyagi érdekeire nézve nem csak tartományává, de, miként II. József, Mária Terézia utóda, önmaga kimondá, valóságos gyarmatává lőn Ausztriának! Nem halva születtek-e tehát, miként szegedi levelemben mondám, ama törvények, melyek az ország függetlenségét, önálló kormányzatát annyiszor, oly szépen hangzó, de mindig csak átalános szavakban hirdették, de a kapcsolatnak, melyben Ausztriával a fejedelem azonsága s ebből folyó többféle közös ügyek miatt léteztünk, megfelelő intézményeket alkotni, e közös ügyek igazgatásának módozata felett Ausztriával megalkudni, s a bennünket azokban

megillető befolyást részünkre egy czélszerű szervezkedés és szerződés által biztosítani elmulasztották?

Mit használt az örökös sérelmi panasz? Mit értek a függetlenséget biztosító annyiszor megújított törvények ily szerződés nélkül? A királyok, mivel már bevett szokás volt, s a nélkül a koronát nem tétethették fejökre, mindannyian megesküdtek azok megtartására, német minisztereik nem akadályozták azoknak annyiszor mennyiszer megújítását; de a szőnyegre került ügyekben, volt légyen az bár Magyarországot is közösen érdeklő dolog, ama törvényeket, melyek eljárásuk módját semmi részletes szabálylyal nem határozták meg, figyelembe sem véve, intézkedtek belátásuk szerint ugy, mint azt az összes monarchia államérdekében jónak látták. S fájdalom, a monarchia érdekét, romlásunkra, abban képzelték feküdni, hogy hazánkat mennél nagyobb mértékben meg kell fosztaniok törvényes függetlenségétől.

S ne mondja senki: de hiszen ez megszegése volt az annyi királyok esküjével is biztosított törvényeknek! Igaz, tagadhatatlanúl igaz! És nem is lehet eleinket jogosan kárhoztatni azért, hogy midőn sérelmeiket többé nem tűrhették, s békés orvoslást nem nyerhettek, fegyverre keltek azoknak orvoslása végett; s nem juthat senkinek eszébe, kevésbe venni azon nemzeti vért, mely e felkelésekben a legszentebb nemzeti jogokért folyt, vagy megtagadni őseink e dicső szabadságszeretetének emlékezetétől a csodálást, a kegyeletet: — de minden kegyelet mellett is szigorú

megrovást érdemelnek, hogy nem akarták megragadni az egyetlen czélravezető módot, mely a szent czélért folyt nemzeti vért gyümölcsözővé, s ama felkelések-nek minduntalan ismétlését szükségtelenné tegye; hogy daczára nemes vérök annyiszori hullásának, eljárásuk által az országot mind nagyobb erőtlenségbe sülyedni engedték, s unokáik jövőjét ez által mind inkább compromittálták, számokra mind súlyosabb bonyodalmakat engedtek, ha nem szándékosan is, fejledezni.

* * *

II. József halála után, ki, mint tudjuk, nem csak törvényes függetlenségünket sértette meg, hanem egész alkotmányosságunkat eltörlötte, sőt idegen nyelvet is erőszakolt reánk, megint jó alkalma nyílt a nemzetnek, gyökeresen megorvosolnia századok bajait, örökre mellőzni a nem jogosúlt idegen avatkozást. Lázongó mozgalom terjedt el a hazában, s az új trónörökös, ki előbbi országában, Toscánában, sok jóakaratnak és bölcseségnek adta jeleit kormányában, hajlandónak is mutatta magát teljesíteni a nemzet akaratát.

A közvélemény azt kivánta, hogy mielőtt magát megkoronáztatná, időt engedjen a nemzetnek országosan tanácskozni közügyei felett. Ő teljesítette a közkivánatot, az országgyülést Budára hívta egybe, s a rendeket ott majdnem fél évig magok közt hagyá tanácskozniok. Ezek, hogy hazafiúi kötelességében közzőlök senki meg ne tántoríttathassék, mindenek előtt

esküvel kötelezék egymást, hogy a gyülés folytában az udvartól semmi hivatalt, kitüntetést el nem fogadnak. A lelkesedés nagy és közönséges volt a haza javának eszközlésére. A tanácskozások a koronázási hitlevél feletti vitatkozással kezdettek meg. A közvélemény oda volt irányozva, hogy a királyi hatalom korlátoltassék, a nemzeti függetlenség és alkotmányosság egész terjedelmében helyreállíttassék; s mivel sokan, egész vármegyék vitatták, hogy a pragmatica sanctióban meghatározott trónöröködés folyama József törvénytelen kormánya miatt megszakadt, a fejedelemmel új szerződés köttessék, s e végett új koronázati hitlevél és, miként 1608-ban történt, koronázat előtti törvényczikkelyek alkottassanak.

Az új koronázati hitlevélben a régit a következő lényegesebb pontokkal kivánták bővíttetni: ismerje el a király, hogy a törvény alkotási, értelmezési s eltörlési jogot a nemzet közösen bírja a megkoronázott királylyal; s ennél fogva biztosítsa a nemzetet, hogy udvari parancsok s rendelvények által sem ő sem utódai nem fognak kormányozni, s a végrehajtó hatalmat is a törvények értelmében gyakorlandják; a király biztosítsa az országot, hogy a béke- s hadjogról szóló törvényeket megtartandja, s különösen a törökhöz magyart is mindig küldend követül a béke megkötésére; ismerje el, hogy Erdélyt és Galicziát a magyar korona joga szerint bírja s Erdélyt saját törvényei szerint kormányozandja; a koronaörökösnek, ki az ország jogait hitlevél által nem biztosítja s

a törvényes esküt le nem teszi, a királyi hatalom gyakorlatára sincs joga; az új király, elõde halála után, három hónap alatt köteles egybehívni az országgyülést, mit ha elmulasztana, hat hónap eltelte után az ország rendeinek jogukban áll, meghivás nélkül is egybegyülniök. Végül belé tették azt is hogy, ha a király a törvényeket rendeletei által megsértené, az ország rendei ezeknek engedelmeskedni nem kötelesek.

Leopold, nehogy a trónöröködési folyam megszakadtát elismerni látszassék, határozottan kijelentette, hogy a pragmatica sanctió elfogadásakor megállapított hitlevélen kivül mást el nem fogad; az 1723-ban kötött szerződés szerint azonban a törvényeket megtartani akarja; kész ennél fogva mind a sérelmeket orvosolni, mind az új törvényjavaslatokat koronáztatása után szentesíteni. Egynémire eleve is megegyezését adja, különösen hogy az országgyülés időnkénti megtartásáról, a kormányszékek törvényes hatóságáról, az ország fő hivatalviselőinek jogairól, az országot illető békességek kötésére küldendő követekről stb. törvény alkottassék. Hasonlókép megegyezik abban is, hogy a külön czikkelyekben felterjesztett tárgyak iránt, minők: a só árának, a vámok és bányák ügyének mindig országgyülésen, a rendek hozzájárultával való szabályozása, az ifjúság nevelési rendszerének, a magyar nyelv használatának, egy országos pénztár alapításának, a magyar ezredekhez magyar tisztek alkalmazásának stb. kérdései iránt törvények alkottassanak.

Ime, a fejedelem, ki bölcseségében belátta, hogy a folytonos izgatottság, melyben elődeinek törvénysértő kormánya tartá az országot, s az igazságtalanság, melylyel ennek szellemi és anyagi érdekei oly súlyosan sértettek, s az osztrák tartományok érdekeinek feláldoztattak, egész monarchiája erejét megbénítja, fejlődését gátolja, — maga ment az ország rendei elébe, maga indítványozta a közös ügyek egynémelyikének czélszerűbb szervezését. E bölcseség s méltányosság kezességül szolgálhatott, hogy Leopold minden egyebekben is hajlandó leend egy új, a monarchia mind a két felét kielégitő, méltányos szervezés megalkotására.

Erre nézve most a rendekben sem hiányzott valahára némi jóakarat; de egy nagy hibát követtek el most is, mely a remények teljesedését megint félszázadra meggátolta.

Mi történt tehát e tekintetben a Pozsonyba áttett országgyülés további folyamában?

Ama tanácskozások, melyek Budán a nemzeti függetlenség és alkotmány helyreállítása és biztosítása felett folytak, nem maradtak minden gyümölcs nélkül. A közügyek részletei tekintetében tisztuló eszmék világánál kezdék látni a rendek, hogy a nemzeti függetlenséget a régiekhez hasonló átalános szavakban szerkesztett törvények az idegen avatkozástól meg nem óvhatják. Egy részletes szervezésről kezdének tehát valahára gondolkodni, melyben az Ausztriával létező kapcsolat igényei is számitásba vétessenek. Az öröklött

téves fogalmakból s balitéletekből nem birtak ugyan még egészen kibontakozni; annyit azonban már tisztán láttak, hogy az ország közigazgatása régi, elavúlt, felette hiányos alakjában, a nemzet hátramaradása s magának az alkotmánynak s függetlenségnek veszedelme nélkül, tovább fenn nem állhat, s újítani, gyökeresen átalakítani kell, hogy a minden tekintetben pangó állam haladásnak indíttassék, s a múltkoriakhoz hasonló sérelmektől, elnyomatástól megóvassék.

Lehetetlen volt azonban nem érezniök, hogy ennyi s ilyféle, mélyebben ható átalakításokra több szellemi s anyagi előkészület, több előmunkálat s idő szükséges, mintsem hogy azokat már ezen országgyülésen, mely, rendezetlensége miatt szinte átalakítandó, jó süker reményével megkezdhessék. E reformok kidolgozására tehát külön kilencz választmányt neveztek ki keblökből, melyeknek kötelességökké tették a munkának mindjárt az országgyülés után megkezdését és a jövő törvényhozás elejébe terjesztését. Addig pedig némely halaszthatlanabb tárgyak elintézése mellett csak egy általános elv kimondása által akarták biztosítani az ország függetlenségét s kormányzati önállóságát, mi aztán a király által is következő törvényben szentesíttetett:

Megismeri és vallja ő felsége, hogy Magyarország a pragmatica sanctio megalapítása mellett is „kapcsolt részeivel együtt szabad és az egész törvényes kormányformájára nézve, — ide értve annak minden kormányszékét — független ország, mely semmi más országtól vagy néptől nem függő, hanem tulajdon ön-

állásával s alkotmányával biró, és ennél fogva törvényesen megkoronázott királya — tehát ő felsége s utódai, Magyarország királyai, által is, saját törvényei és szokásai szerint, nem pedig más tartományok módjára kormányzandó s igazgatandó."

Következnek ezután némely nemzeti jogok részletes biztosításai, különösen: hogy a törvényeket alkotó, értelmező vagy eltörlő hatalmat a király csak az országgyüléssel együtt gyakorolhatja, s ezért udvari parancsok, pátensek által nem fog igazgatni, a végrehajtó hatalmat csak a törvények értelmében kezelheti; hogy az országgyülés legalább minden harmad évben egybehívandó; hogy Magyarország közügyeit csak magyarok által s azok tanácsával láthatja el a király, s ennél fogva a helytartótanács, mint legfőbb kormányszék, minden más kormányszéktől független, s közvetlen a királynak van alárendelve, s azon egész hatósággal bir, mely a törvények foganatba vételére szükséges; hogy a király, midőn bármi nemü segedelmet kiván magának nyújtatni az országtól, légyen az pénz- vagy termék-, vagy véradó, azaz újonczok a hadseregbe, azt önkénye szerint nem róhatja az országra, hanem, valamint a rendes hadi adót is, mindenkor csak az országgyüléstől szabad kérnie s megszavaztatnia.

Mind ez kétségkivül igen helyes, s a II. József alkotmányfelforgató kormánya által megsértett nemzeti jogok helyreállítására szükséges törvény volt. De van bennök mégis egy nagy hiány, mely aztán valamennyinek meggátolta teljes érvényre s életre jutását. S e

hiány abban feküdt, hogy, bár a kiküldött országos bizottmányok által az összes közügyek igazgatásának reformjára terveket kivántak készíttetni, elöleg a közös fejedelem s az osztrák örökös tartományok kormányának egyetértésével pontosan meg nem állapították, melyek légyenek azon, részint a pragmatica sanctióból, részint a közös érdekekből folyó ügyek, melyeket sem Magyarország, sem az örökös tartományok kormánya, a másik fél sérelme nélkül egymagára el nem intézhet, melyeket tehát csak kölcsönös egyetértéssel, a monarchia mind a két részéről kiküldendő bizottmányok szervezhetnek méltányosan és érvényesen. Mulasztást követtek el a rendek, hogy a monarchia egészen új organisatiójára hajlandónak látszó fejedelmet reá nem vették, hogy az osztrák örökös tartományok részéről is intézkedjék egy oly bizottmány kiküldésére, mely a magyar bizottmánynyal találkozva, a megállapított közös érdekü, s külön nem szabályozható ügyek jövendő szervezetének s kezelésének tervét — mely aztán a jövő országgyülésnek egy megfelelő törvény alkotása végett, szinte elejébe terjesztendő légyen — kidolgozza, nehogy e közös ügyek, Magyarország függetlenségi jogainak csorbítására, a nemzet felszámíthatlan kárára, ezentul is a német miniszterek s kormányszékek egyoldalúlag döntő befolyása alatt maradjanak. Mert hiszen, valamint magok sajnosan érezték az innen eredt országos sérelmeket, ugy azt sem kivánhatták méltányosan, hogy ezentúl meg az osztrák érdekek szenvedjenek sé-

relmet. Mi több, nem is remélhették, hogy bármi czélszerü terveket fognak is kidolgozni a magyar bizottmányok, például a hadsereg, a külföld határszélein létező vámok, a közös fejedelemnek a külhatalmaknál való képviseltetése, a békekötések s más szerződések tekintetében, — azok az osztrák kormány hozzájárulása nélkül valaha érvényre jussanak. E közös ügyek meghatározása s kezelési módjok szervezése nélkül hiányosnak kellett tehát maradni az országos bizottmányok munkálatainak az ország ezen legfontosabb életkérdései, hiányosnak számos szorosan vett belügy tekintetében is, — minek aztán okvetlenül megint Magyarország vallotta csak kárát.

* *
*

És hogy a közös ügyek meghatározásának és világos megemlítésének elmulasztása valóban káros lett hazánkra, a bekövetkezett félszázad történelme eléggé tanúsítja. Az országos reformmunkálatok elkészültek ugyan, de országgyülési tárgyalás alá egészen 1825-ig nem vétettek, részint mivel a kitört franczia háború arra időt s kellő nyugalmat nem engedett, részint mivel a korán elhúnyt Leopold absolutismusra hajló s gyanakodó jellemű utóda félt oly szervezkedéstől, mely az alkotmányosságot azon ügyekre nézve is megszilárdítandó vala, melyeket ő elődei példája szerint kénye szerint intézhetett; s félt annál inkább, mert miután a közös ügyek tisztán meghatározva még nem voltak, attól tartott, hogy az e feletti vitatkozások, a

háború viszontagságai miatt gyakran igen megsúlyosodott helyzetében veszélyes térre is ragadhatnák a függetlenségére, és méltán, oly féltékeny nemzetet.

S igy lőn aztán, hogy daczára az 1790-ki fentebb idézett oly büszke hangú 10-dik törvényczikkelynek, az ország kormányzata mindenre nézve a régi kerékvágásban maradt, sőt több tekintetben még sérelmesebbé vált, mint volt azelőtt; mert Ferencz nemcsak a közös ügyeket egészen önkénye szerint intéztette német miniszterei által, hanem mind több szorosan vett belügyre is kiterjesztette absolutismusát. Említsem-e, például, a hadi adónak és a só árának önkényes felemelését, az újonczok udvari parancsok által szedetését, a pénz értékének többszöri leszállítását stb.? És midőn a vármegyék e súlyos sérelmek ellen a királyhoz felirni, az országgyülések óvásukat kifejezni bátorkodtak, nem azt nyerték-e válaszúl, hogy ezen ügy nem tartozik a nemzet elhatározása alá, ebben ő felsége királyi hatalomteljességgel rendelkezik; nem kellett-e több ízben még kemény dorgáló szavakat is hallaniok a legszentebb nemzeti jogok bátor védőinek? Vagy hallaniok oly mentségeket, hogy az önkényes rendeletet az összes monarchia érdeke kivánta?

Való, hogy a szabadságot, függetlenséget s alkotmányos jogokat a legszabadelvűbb és legczélszerűbb intézmények sem képesek megóvni minden körülmények közt. De való az is, hogy a közügyek részletes szervezete s azok természetének megfelelő alkotmányos intézmények megnehezítik a fejedelmi önkény túlcsa-

pásait, emelik a nemzet önérzetét, szilárdítják erkölcsi erejét s ösztönül szolgálnak neki, hogy az intézmények elégtelensége esetében a vis inertiæ passiv ellentállását fejtse ki az önkény ellenében.

Tette ugyan ezt nemzetünk is 1823-ban, s hála és dicsőség a nemzeti jogok elszánt bajnokai emlékének! De e passiv ellentállás is csak a szorosan vett belügyekre nézve volt képes némileg helyreállítani az alkotmányosságot; a közös kül-, hadi s kereskedelmi ügyek azontúl is elvonva maradtak a nemzet befolyása alól; sőt a mind nagyobb s az egész monarchiára kiterjedő financziai bonyodalmakból kifejlett viszonyok hatalmánál fogva, nem ugyan jogilag, de tényleg egygyel, a státusadósságokkal meg is szaporodtak. S mind ez csak azért történhetett, mivel eleink a nemzeti függetlenség téves fogalmából eredt balitéleteiknél s büszkeségöknél fogva a közös ügyeket nyiltan bevallani s pontosan meghatározni elmulasztották!

* * *

Ennek következése volt egyenesen az 1848-diki bonyodalom s mind azon veszély és szenvedés, mi nemzetünket azóta elborította.

A körülmények kedvező csoportosulása s az azokból kifejlett szükségesség valahára parancsolólag követelték a végleges kiegyezkedést és szervezkedést Ausztriával. A közös fejedelem ott elébb absolut hatalommal uralkodott; s egyik fő oka csakugyan ebben feküdt annak, hogy

közös ügyeink iránt tisztába nem jöhettünk, sőt egyebekben is annyi sérelmet szenvedtünk. A forradalom Ausztriának is alkotmányt adott, minek következtében múlhatatlanná lett a közös ügyek feletti kiegyezkedés. Elébb a közös ügyek reánk nézve sérelmes kezelését az udvar részéről, ugy ahogy, avval lehetett menteni, hogy a közös fejedelem azokat Ausztria részéről, mint ennek császára absolut hatalommal, Magyarország részéről pedig királyi hatalmánál fogva intézi, melynek gyakorlatában neki nagy szélességet engednek a törvények. Most, 1848-ban, midőn Ausztriában is felelős miniszteri kormány állott fel, s a közös ügyeket sem a magyar, sem az osztrák miniszterium egymaga nem kezelhette többé, múlhatatlanná lett a leszámolás. Szigorú pontossággal meg kellett határozni, mik azon közös ügyek, melyekben egyik miniszterium vagy törvényhozás a másiknak egyenjogú befolyása s megegyezte nélkül nem rendelkezhetik. Pontosan meg kellett továbbá határozni azon módozatot is, mely szerint e közös ügyekre a két fél ezentúl egyenlően gyakorolhassa a maga befolyását.

Fájdalom, a monarchia két egyenjogú fele nem sietett eléggé egymással szoros szövetséget kötni s testvériesen intézni el a mindkettejöket egyaránt érdeklő közös ügyeket. E mulasztást nem késett a maga előnyére kizsákmányolni az eddigi korlátlan hatalmának gyakorlatában megszorított udvar s annak megbukott bureaukratiája. A kettő együtt egy ármányos reactiót támasztott, hogy a monarchia mind

a két részében megbuktassa a fiatal szabadságot és parlamentáris kormányt.

Mind ennek elbeszélésébe itt nem lehet beléereszkednem. Megirtam azt részletesen és részrehajlatlanúl függetlenségi harczunk történelmében. Egynémit azonban mai állapotaink felderítése végett mégis meg kell említenem.

A reactió első fogása ügyeink bebonyolítására abból állott, hogy épen a legkényesebb kérdést, a státusadósságok kérdését lökte legelőbb a szőnyegre, követelvén, hogy ezen adósságokból Magyarország 200 milliót, s ennek kamatai fejében, évenkinti 10 milliót vállaljon magára. Ha a közös ügyek valamikor előbb, például 1790-ben, meghatároztatnak vala, akkor senkinek sem juthatott volna csak eszébe is, tőlünk azt követelni, hogy részt vegyünk azon, különben is csekély státusadósságokban, melyek megegyeztünk nélkül tétettek s valamint jobbára az osztrák tartományok javára, ugy csakis azoknak rovására. S hogy most abban a mi részvétünk is követeltetett, csak azon mulasztásnak volt eredménye, hogy a közös ügyek már elébb nem határoztattak meg.

Mi már e kérdést tüzetesen illeti: való, hogy azon, már tetemes státusadósságok is megegyeztünk nélkül tétettek, melyek 1848-ban léteztek. Jogilag tehát ezek most is szintugy nem illethettek bennünket, mint előbb nem. Most azonban már nem csak a jogosság, hanem a méltányosság szempontja is a játékba vegyült. Igaz, hogy Magyarországra e tetemesen meg-

szaporodott státusadósságokból sem fordíttatott semmi; de először is azokat egészen az osztrák tartományok vállain hagyni annyi volt volna, mint őket tönkre tenni, kik pedig szinte nem kérdeztettek meg, midőn a kormány ezen adósságokat csinálta. De, másodszor, saját érdekünk is követelte már, hogy őket e teher hordásában méltányosan segélyezzük; mert jelenleg már nem egyedül a közös fejedelemmel, hanem magokkal a népekkel volt dolgunk, melyeknek fenmaradása s jóléte egyátaljában nem volt közönyös reánk nézve, mivel az ő anyagi s alkotmányos bukásuk, a mi bukásunkat is múlhatatlanúl maga után vala vonandó. Ezen, aránylag csekély, összeggel, továbbá örökre lekötelezhettük volna magunknak akkoron ezen szövetségeseinket, kikkel együtt ugyanazon fejedelmet uraljuk; méltányosságunk, barátságos kiegyezésünk kölcsönösen biztosította volna mind kettőnk átalakulásának sikerültét, egymásnak támaszul szolgálhatván a közös ellenség, a mind kettőnk ellen agyarkodó reactió ellen; holott részvételünk megtagadása a státusadósságokban szükségkép ellenségünkké tette e népeket, s az ellenünk felszított reactióval kényszeríté őket, ha bár saját veszedelmökre is, szövetkezni össze.

Nem követelte-e tehát a státusbölcseség, hogy mi velök, nemzet a nemzettel, a paritás, egyenjogúság alapján megalkudjunk, s ha bár áldozattal is, biztosítsuk magunknak azon véghetetlen nagy érdekeket, melyek különben veszélyben forogtak. Kétszáz milliónyi státusadósság elfogadása, ezek évenkénti 10 millió

kamatainak fizetése által, mit tudtunk, megegyeztünk nélkül ugyan, de tényleg addig is fizetett közjövedelmeiből a magyar állam, örökre biztosíthattuk volna függetlenségünket egész terjedelmében, a teljes önkormányzatot a bel-, az egyenlő befolyást a közös ügyek igazgatásában; megóvhattuk volna magunkat egy különben elkerülhetetlen súlyos, felette kétes kimenetű, de a legjobb esetben is a 200 milliónál sokkal nagyobb áldozatokba kerülő háborútól; meg azon irtózatos bukástól, melylyel e háború végződött s mind azon kimondhatatlan szenvedésektől, melyek majdnem egy egész nemzedéken át a földig sujtották hazánkat. Akkor 200 millión mind ezt megválthattuk volna; s most annyi áldozat és szenvedés után 600 milliót vagyunk kénytelenek adni függetlenségünk, alkotmányos életünk helyreállításáért.

Azt mondám, hogy akkor e 200 milliónyi adósság elfogadásával mindigre biztosíthattuk volna függetlenségünket s átalakított alkotmányosságunkat; a többi közös ügyet nem említem, mert a státusadósság elvállalása volt a főfeltétel arra, hogy ezek is igazságosan szerveztessenek. A státusadósságokra a 200 milliót megajánlva, meggátoltuk volna a reactiót a térnyerésben, hol aztán oly ármányosan működött; s ha még e térről kiszorítva is folytatta volna fondorlatait, az őszinte barátainkká válandott örökös tartományokkal vállat vetve, sikeresen szétszakgathattuk volna a mind kettőnk ellen készített cselszövények hálózatát.

És ki ellenzé akkor leginkább e 200 milliónyi státusadósság elvállalását? Nem Kossuth Lajos-e, ki státusbölcseségében ezen áldozat nélkül is kivívhatni vélte a valahára visszanyert nemzeti függetlenség fenmaradását, s végre is az irtózatos világosi katasztrófára vezetett bennünket?

III.

Kossuth Lajos téveszméi a pécsi levélben.

Mind ezen történelmi tényekből, melyeket elő-adtam, s a fejtegetésekből, melyekkel azokat kisértem, nem azt kell-e minden ép eszü, szenvedélyektől el nem vakított embernek következtetni, mit szegedi le-velemben negyedfél százados történelmünk elvitázhat-lan eredménye gyanánt állítottam: miképen nemze-tünk minden bajainak e korszak alatt az volt főfor-rása, hogy téves fogalmaiban a nemzeti függetlenség-ről, midőn ezt magának törvényeiben jogszerűleg biz-tosítani akarta, mindig csak átalános elvek s tételekben kiáltotta ki azt; arról pedig nem gondoskodott, hogy az Ausztriávali kapcsolatunkból folyó közös ügyek ke-zelése részletesen is szerveztessék? Azt hitte, hogy ha törvényében ki van mondva, hogy Magyarország füg-getlen ország, mely nem az osztrák tartományok módja szerint, hanem saját törvényei szerint kor-mányzandó, már meg van óva a függetlenség; holott a közös érdekű ügyek, mivel soha meg nem határoz-tattak, soha meg nem szabatott, hogy a hadi, kül-

képviseleti s kereskedelmi ügyek miként kezeltessenek, azok e miatt mindig idegenek kezében maradtak.

E mulasztásnak, miként fentebb kifejtém, oka, részint ugyan abban feküdt, hogy önkényesen uralkodni szerető királyaink ezen ügyeket nem örömest bocsátották ki kezeikből alkotmányos kezelés alá; de feküdt abban is, hogy eleink tévesen azt hitték, csorbát szenved függetlenségök ha ezen ügyek felett a monarchia másik felével, melyet pedig azok szintugy érdekeltek, még az egyenjogúság alapján is egyezkednek; s ezért egyezkedni, s kedvező körülmények közt arra a fejedelmet is reákényszeríteni meg sem kisértették. S e hibát követtük el magunk is 1848-ban. Hogy mi lett az eredmény, nem szükség ismételnem.

Im' ez a szegedi levél tartalma s veleje.

Kossuth Lajos, ugy látszik, a keserü tapasztalatok daczára máiglan is osztozik eleink ezen téves fogalmában a nemzeti függetlenségről; mert engem pécsi választóihoz írt levelében megtámad, mivel eleink ezen tévedését felderítve megróttam, s azt állítottam, hogy „alkotmányunk negyedfélszáz év óta soha sem nyugodott biztosabb alapon, szabadságunk soha sem birt annyi biztosítékkal, közügyeink felett annyi szabadsággal és függetlenséggel századok óta soha sem rendelkeztünk, daczára az 1790-ki 10-dik-féle törvényeknek; és magoknak a 48-ki törvényeknek is ide kell vala fejlődniök, hogy a vészes háborút elkerülhessük."

Ő tagadja hogy, miként én állítám, halva születtek azon törvények, melyek nemzeti fügetlenségünket átalános szavakban kikiáltották ugyan, de elmulasztották megszabni e függetlenség tényleges gyakorlatát azon ügyekre nézve, melyek Ausztriát is közösen érdeklik. — Persze, e függetlenségi törvények az utólsó betüig teljes érvényre emelkedtek s oly jólétbe, boldogságba helyezték nemzetünket, hogy csupa virágok környezik negyedfél százados történelmének csöndes, zavartalan folyamát!

Hogy megtámadhasson, hozzá bizonyára nem illő ferdítéshez sem restell nyúlni, mintha én eleinknek állami függetlenségre irányzott dicső törekvését s nem azon tévedésöket róttam volna meg, hogy e törekvésökben rosz irányt követtek, mi miatt a szent czélt soha nem érhették el, s tömérdek áldozataik eredménytelenek maradtak! — mintha én „az egész nemzeti életünk vezérelvét képezett állami függetlenség leglényegesb jogairóli lemondás“ szükségességét hirdetném, s nem azon hibájok miatt gáncsoltam volna eleinket, hogy míg véröket az állami függetlenség megóvásáért patakokban öntötték, az egyetlen czélra vezető módot, a közös érdekü ügyek meghatározását s kezelési szervezését, mi függetlenségöket életvalóságra emelhette, s annyiszori felkelésöknél sükeresebben megóvhatta volna, létrehozni mindig elmulasztották! Én a történetiró jogos szabadságával élve, hibáztatom nemzetünket, hogy büszkeségében, balitéletből a körülményekkel s a viszonyok hatalmával megal-

kudni nem akarva, függetlenségét tényleg megóvni elmulasztotta, közös ügyeit mindig a maga befolyása nélkül, idegenek által vezettetni türte, — s Kossuth Lajos azt akarja elhitetni pécsi választóival, hogy én roszalom a nemzet függetlenségre törekvését! Cynismusról, a múlt idők szent emléke iránti kegyeletlenségről vádol, mivel hogy felderítem nemzetünk azon hibáját, mely miatt állami függetlenségét százados dicső küzdelmei, tömérdek áldozatai daczára sem volt képes megóvni![1])

De értem K. L. ezen aberratióját, ő maga világosan kifejezi azt pécsi levelében. Ő ugyanazon téves fogalmakat ápolja, melyek miatt eleink százados szenvedések, hősies önfeláldozás árán sem voltak képesek létesíteni s megóvni állami függetlenségöket, — mert hiszen negyedfél századon keresztül a német miniszterek folyton avatkoztak ügyeinkbe, a külképviseleti, hadi, kereskedelmi ügyeinket pedig minden befolyásunk nélkül intézték.

---

[1]) Csak mellékesen jegyzem meg e kegyeletlenségi és cynismusi vádra: mióta lett K. L. a kegyeletnek — még a történetben is, melynek nem kegyelet, hanem igazság és hűség a főszabálya — ily buzgó apostola? Én ugy tudom, hogy ő egykor, mint a „Pesti Hírlap" szerkesztője, a közdolgokban minden tekintélynek s kegyeletnek irtó háborút izent. S ha cynismusról kell már valakit vádolni, — e vád nem a történelmi, bár talán fájó, kellemetlen emlékezetű tények hű elbeszélőjét, hanem azt terhelheti, ki a tényeket szándékosan elferdíti, a törvényesen nyilvánúlt nemzeti akarat ellen az értelmetlen tömegek szenvedélyeit felizgatja, ki a nemzet törvényesen constituált országgyülését arról meri hamisan vádolni, hogy az ország függetlenségét feladta; meri vádolni épen akkor, midőn az e függetlenséget, mely századokon át puszta szó s papirosmalaszt volt, megtestesíti, életvalóságra emeli.

Kossuth Lajos szerint abban fekszik az állami függetlenség, hogy a nemzet alkuba senkivel ne bocsátkozzék; ne szerződjék még azon közös fejedelem alatt élő szomszédjával se, kivel védelmi, kereskedelmi stb. közös érdekei vannak. Ezek iránt e szomszéddal egyezkedni és szerződni szerinte sérelme volna a nemzeti függetlenségnek! Hadd intézze ezeket a szomszéd egymaga inkább, mintsem hogy vele a nemzet szerződésre lépjen! De hátha e szomszéd mindent a maga előnyére s a nemzet kárára intéz? Ám akkor mondja ki a nemzet: én független vagyok; de ne szerződjék az iránt, hogy a jövőre mind kettejök befolyásával intéztessenek e közös érdekű ügyek; mert mással ezek iránt egyezkedni, legyen az bár a teljes egyenjogúság alapján, méltatlan a nemzethez, sérti függetlenségét! Valóban „lehetetlen hogy el ne szomorodjék az ember e példátlan elbizakodás fölött, mely a nemzet érdekeit ekként feláldozza; de bámulni kell az aberratio felett, mely ezzel szolgálatot vél tenni a nemzetnek.“

Mert én legalább azt hiszem, hogy nem az sérti szabadságunkat, függetlenségünket, ha társunkkal, kit a sors hozzánk kötött, a közös czél elérésére szerződünk, a közös birtok, közös érdek körül magunknak egyenlő befolyást fentartunk s e befolyás gyakorlatának módjait is közösen megszabjuk; hanem sérti önállóságunkat az, ha mind ezt tenni elmulasztók s ennek következtében kénytelenek vagyunk tűrni, hogy társunk mulasztásunkat előnyére fordítván, felettünk

oly túlsulyt tulajdonít el magának, hogy bennünket a közös birtokból kivet, vagy azt, a mi kárunkkal, kénye kedve szerint kezeli, s nekünk beleszólást sem enged. Hasztalan is lenne hatalmaskodó társunk ellenében csak azt ismételnünk: ez jogtalanság, méltánytalanság, mert én önálló vagyok, szabadságomat a köztünk létező kapcsolat mellett sem engedem megcsorbíttatni. S megsértett jogainkat, önállásunkat végre is csak ugy nyerhetjük vissza, s ugy óvhatjuk meg érdekeinket, ha társunkkal a mindkettőnket jogosan megillető egyenlő befolyás felett szépecskén megegyezünk, s közös érdekeink kezelésének módját meghatározzuk. Különben bizony örökös perpatvar lesz életünk, jogaink gyakorlatában, érdekeinkben pedig mindig sértetni fogunk.

De Kossuth Lajos ezt méltóságunk alattinak, önállásunk csonkításának hiszi. Büszkeségében igy gondolkodék 1848-ban is. Egy kedvező pillanatban, társunk aléltságát felhasználva, a hatalmat egészen magához ragadta, a befolyásban nem akart megosztozni. S mi lett a következés? Az, hogy érdekeiben s jogos igényeiben is megsértett társunk addig fondorkodott, míg bennünket nemcsak minden befolyásunktól megfosztott, hanem birtokunkból is egészen kivetett.

De valahára mégis sikerült immár sokáig zsarnokunkká lett társunkkal kiegyezkedni; azt, a mi kizárólag a magunké, teljesen birtokunkba venni, a mi közös, arra nézve a jövőben egyenlő befolyást gyakorolni. Való igaz, e szerződésre részünkről nem minden

áldozat nélkül birhattuk hatalmasabb társunkat; de felsőbb rendű, drágább érdekek kedvéért meghoztuk az áldozatot is; és most, Istennek hála, valahára megnyugodhatnánk: társunknak a közös ügyekre egyenlő befolyása mellett, a csak magunkat érdeklő ügyeket legjobb belátásunk szerint, tetszésünkre intézhetjük. Kezdünk is gyarapodni minden tekintetben. Botlunk is még, igaz, tévedünk is egynémiben; mert miután oly sokáig gyámság alatt álltunk s csak járszalagon mozoghattunk, ily rövid idő alatt még nem képesíthettük magunkat arra, hogy a magunk lábán biztosan, mindig helyesen haladhassunk előre, s néha csak tapogatódzva léphetünk az új pályán; elég gyorsan sem haladhatunk, mint némelyek kivánnák, mert mielőtt a kényelmes országutra érhetnénk, egy súlyos, fárasztó munkát kell végeznünk: a múlt idők tömérdek romjain kell átvergődnünk, melyeket, hogy utunk aztán könnyű, kényelmes legyen, mind el kell tisztítanunk lábaink alól. Ez kétségkivül fárasztó, nagy erőfeszítést, erélyes kitartást igénylő munka, mely közben még csak döczög, itt ott bizony egy-egy nagyot zökken is szekerünk. De hát szilárd, jóakaratú, józan férfiakhoz illik-e, már is elvesztenünk türelmünket s kitartásunkat? Már is más irányba térjünk-e, türelmetlenségünkben a kezdet kényelmetlenségei s elmaradhatlan küzdelmei miatt, meg nem gondolván, hogy a nehézségek nagyobb felét már legyőztük, s más irányban — ha visszatérhetnénk is a kiindulási pontra, — mi már maga is felette veszélyes vállalkozás lenne —, meg

nem gondolván, mondom, hogy más irányban minden valószinüség szerint még nagyobb nehézségek, súlyosabb, koczkáztatóbb, kétesebb kimenetelü küzdelmek várnának reánk?! Vagy tán megint a múltakhoz hasonló éleményekre, a lefolyt tizennyolcz év boldogságára sóvárogjunk-e?!

Ezt bizonyára Kossuth Lajos sem akarja, nem akarhatja. Ő tévedhet nézeteiben — hiszen tévedni emberi gyarlóságunk következménye. A múltak fájó emlékei, — az oly magas állásra, oly dicső múltra, mint a milyen volt az övé, bekövetkezett teljes bukás, — az ábrándoktól ugyan nem ment, de hüséges, sőt hevében gyakran még túl is csapó, mérsékletet feledtető hazaszeretet miatt szenvedett keserves bünhödés, — a kényszerü tétlenség, melyre számüzöttségében tettre vágyó lelke ösztöneinek elfojtásával oly sokáig kárhoztatva volt, s melyre jelénleg, téves nézetektől, álszégyentől indítva, önmaga kárhoztatja magát, — az egykor oly nagy mértékben élvezett, de most hiányzó tapsok s népszerüség édes emlékei — — mind ez, és még több más egyéb szúró töviseket hagyhatott keblében, melyek a nemzet helyzetének, viszonyainak s erejének mérlegelésében őt tévedésbe ejthetik, — mert hiszen tévedni emberi dolog, — hazaszeretettől lángoló keblét a nemzet s a nemzetben önmaga nagyságának epesztő vágya oly könnyen ábrándképek lidércz-csillámai után kergetheti. Lehetséges, mondám, mind ez; de hazájának reményteljesen megindúlt közügyeit újabb elláthatatlan bonyodalmak

tömkelegébe hajtani, a szerencsésen elhárított veszélyeket, a még emlékeikben is bánatra fakasztó szenvedéseket hazájára könnyelmüleg visszaidézni, Kossuth Lajos bizonyára nem akarhatja. És ha mégis ily irányúnak látjuk mostani törekvését, izgatásait: az nem akaratának rovására irandó, hanem csak onnan eredt téves felfogásainak tulajdonítható, hogy a hosszú távollét után hazája változott viszonyait és szükségeit, boldogíthatása módjait s eszközeit többé nem ismeri.

* *

*

S hogy ez valóban így van, újabb bizonyságot szolgáltat arra pécsi levele, melyben állításomat, hogy alkotmányunk negyedfél száz év óta soha sem nyugodott biztosabb alapon, ennyi szabadsággal s függetlenséggel mint most, közügyeink felett századok óta nem rendelkezhettünk — tagadni képes.

Kétkedő s másokban is kétséget ébreszteni törekvő tagadással kiált fel:

„Alkotmány!? — Függetlenség!?

„Van közös birodalmi külügy, hadügy és pénzügyminiszter, kik az országosoktól megkülönböztetett állami ügyeket kormányozzák, de kik nem csak a magyar parlamentáris rendszernek nem, de söt semmi parlamentáris rendszernek nem kifolyásai." — S hogy rövidség okáért hosszúra nyújtott tételeinek csak lényegét idézzem, —

„Van, úgymond tovább, osztrák-magyar delegatió...

„Van egységes szervezetű, vezérletű s vezényletű közös hadsereg ....

„Van más részről magyar honvédelmi miniszter...

„Ván vám és kereskedelmi szövetség ....

„Meg van az országgyülésnek budget tárgyalási joga ....“

Igen is, van mind ez, bár nem egészen oly minőségben, miként azt Kossuth Lajos éles tolla kissé elferdítve illustrálja; de, van! s hogy mind ez van, mi negyedfél századig nem volt, épen annak köszönhetjük, hogy alkotmányunk most biztosabb alapon nyugszik mint elébb századok alatt, hogy közügyeinket most nagyobb szabadsággal s függetlenséggel intézhetjük, mint az előtt, midőn ilyféle intézmények nem léteztek, s azok hiányában összes külügyünket, hadügyünket, pénzügyünket s kereskedelmi ügyünket kizárólag német császári miniszterek kényük szerint s mindig a mi kárunkra intézték.

Igen is, vannak a belügyeinket függetlenül, az országgyülésnek felelősséggel tartozó országos miniszterium mellett, a közös ügyek igazgatására oly intézmények, melyek nélkül e közös érdekű ügyeket, egyik vagy másik fél jogsérelme vagy kára nélkül elintézni alig, vagy épen nem lehet, s melyek hiányából eredtek, mint kimutattam, százados bajaink, s függetlenségünknek sem a törvények betűi, sem annyi fegyveres felkelés által soha nem orvosolt súlyos sérelmei.

Vannak különösen, nem mint Kossuth czimezi, birodalmi, hanem közösügyi minisztereink, kik az országosoktól minden esetre megkülönböztetni kellő, mert a két félt egyaránt illető közös ügyeket kormányozzák. S baj-e az, hogy ezen intézmény egészen új; hogy annak sem a magyar, sem semmi más parlamentáris rendszerben nincs hasonmása? — Mellékesen jegyzem meg, hogy a magyarban eddigelé nem is lehetett, mert még nem is volt soha bevégzett parlamentáris rendszerünk. Hajdan rendi országgyűléseink voltak, 1848-ban pedig a parlamentáris rendszernek még csak küszöbére értünk. — S hát örökre a reánk nézve oly keserves múltat kövessük-e, s ne kisértsünk-e meg valahára már valami újat is, mely számunkra szebb jövendőt adhat? S ha közölünk valaki ilyféle újat kigondolt s az már életbe is van léptetve, elvessük-e csak azért, mivel mindjárt kezdetben nem vált oly tökéletessé, mint a Jupiter apaisten agyából teljes érettségében s bölcseségében felfegyverkezve kiugrott Minerva? S végre, ha nincs is e közösügyi miniszteriumhoz hasonló intézmény a parlamentáris rendszerek közt, nem felelős-e az a delegátiónak? Nem vonathatik-e kérdőre, s nem kell-e lelépnie, ha a delegátió bizalmatlanságot szavaz ellene? Nem elég biztosítás-e ez számunkra? Ha ez valakinek nem tetszik, ám gondoljon ki valamely jobb intézményt, s néhány év múlva, de csak is akkor, ha e mostani hiányosnak bizonyúl, megkisérthetjük a jobbnak képzeltet is. Én, részemről azt ugyan tudom képzelni, hogy ezen

intézmény egyes részeit, különösen a pénz- és hadügyminiszteriumot, valami mással is lehetne pótolni, vagy tán egészen is eltörülni; de azt már képzelni sem tudom, miként történhetnék ugyanez a diplomatikai és kereskedelmi érdekeket a külföld irányában képviselő külügyi miniszteriumra nézve, ki az említett érdekeket és a nemzetközi szerződéseket mind a két fél miniszteriumával egyetértésben s azok beleegyezése mellett kezelni van hivatva.

Van továbbá közös delegátiónk, azaz mind a két országgyülés kebléből kiküldött bizottmány, mely a két ország közös érdekű ügyeiben határoz, a közös ügyek elintézésének elveit s módját és a közös czélokra mind két fél által aránylag viselendő költségeket megszabja; a közös ügyi minisztereket eljárásuk iránt feleletre vonja. Miután én legalább is a közös külügyi miniszteriumot egyáltalában nélkülözhetlennek hiszem, képzelni azt sem tudom, miként s mi más intézménynyel lehetne pótolni lényegére nézve a delegátiót akképen, hogy sem a monarchia két felének diplomatikai és kereskedelmi képviseltetése a külföldön felelős kezelő nélkül ne maradjon s puszta fejedelmi kénytől ne függjön, sem a felek valamelyike sérelmet ne szenvedjen?

Hogy ezen intézmények már kezdetökben nem fejlettek teljes tökélyre, hogy azok egynémely formáit, eljárási módját stb. tekintve, még kivánni valókat láttatnak magukon, ki fogja tagadhatni? De ebből nem az a helyes következtetés, hogy tehát tüstént törüljük el,

vagy pótoljuk mással; hanem az, hogy fejtsük ki czélszerűbben, és csak akkor gondolkodjunk megváltoztatásukról, ha néhány évi működésük után meggyőződünk, hogy czéljoknak nem felelnek meg s jobbal cserélhetjük fel.

Csak ilyen eljárás méltó egy nemzethez, oly komoly ügyben, melytől életkérdéseink megoldása függ. Így cselekedtek minden higgadt, gyakorlatias, ábrándok után nem kapkodó nemzetek; így, például 1830-ban Hollandtóli elválásuk s új szervezkedésök alkalmával a belgák, kik, bár körülményeik koránt sem voltak oly kényesek mint a mieink, törvénynyé emelték: hogy öt évi próba-idő engedtetik az új intézményeknek, melyek folytában az alaptörvényt a sajtóban s országgyülésen feszegetni, ellene izgatni tilos. Kövessük e szintoly felvilágosodott, mint gyakorlatias, boldog nemzet példáját!

* *

*

És ezek után vegyük Kossuth Lajos pécsi levelének némely átalános tételeit a kritika bonczkése alá; mert ez felette szükséges az ő iratainál s beszédeinél. Neki nagy szónoki tehetsége, erős költői phantasiája, s ezeknél fogva szép irálya van. Phantasiája különösen oly erős, oly túlsulyú, hogy gyakran saját itéletét is tévutakra vezeti; s így aztán összekever igazat nem igazzal, valót valótlannal, s mind ezt oly meg-

ragadó szépséggel adja elő, hogy nem csoda, ha olvasóinak nagy része, a mélyebben gondolkodni nem tudók vagy röstek, utána mind a hinárba jutnak. A pécsi levéllel is így járhatna a közönség; mert valóban megdöbbentő, mennyi áltan, mennyi tévedés van e levélben az igaz, a való közé vegyítve, mennyi a fogalomzavar, hangzatos szavakba burkolva s a legcsábítóbb formában előadva! Szükséges tehát, hogy iratai mindig szigorú kritika alá vettessenek, és a nagy közönség szépen előadott állításainak csábereje ellen megóvassék a tévedéstől. Vegyük azért sorra a pécsi levél tételeit.

Azt mondja mindenek előtt, hogy a nemzet megelégedésének feltétele az állami lét s az ebből folyó jogoknak önálló gyakorlata; hogy e feltételtől a nemzet el nem állhat a nélkül hogy lételéről lemondjon.

Ez teljesen igaz. De már a következő sorokban valótlant kapcsol az előrebocsátott igazsághoz, midőn állítja, hogy „elvitázhatlan tény az, hogy azon nagy fontosságú közügyekre nézve, melyek az államiság jellegét képezik, Magyarország az osztrák birodalommal — mint rész az egészszel — összeolvadott.“

Ha Kossuth Lajos az „osztrák birodalom“ szó helyett a Habsburg-lothringeni „monarchia“ szót használja vala, igazat mondott volna, de ekkor is csak azon értelemben, hogy a két államnak egy a fejedelme s nem is 1867-től, hanem 1527-től kezdve,

midőn t. i. a Habsburg-ház a magyar trónra megválasztatott. Ezóta, ugyanazok lévén királyaink, kik Ausztria fejedelmei, evvel természetesen, s e görög szó szigorú értelme szerint, egy monarchiát, de külön alapokon nyugvó külön két államot képezünk. Ha azonban az osztrák birodalom alatt nem a monarchiát, hanem az osztrák császárságot érti Kossuth Lajos, s erről állítja, hogy beleolvadtunk, akkor állítása vagy téves fogalomból ered, ha jóhiszemű, vagy pártérdekből izgatásra, csábításra van számítva.

Mert ha Magyarország az osztrák birodalommal, mint rész az egészszel összeolvadt volna, miként Kossuth Lajos állítja: hogyan lehetne és mi czélra is volna a monarchia két felének külön két teljes minisztériuma, külön két parlamentje, külön két alkotmánya, igazgatása, külön törvényei, szóval, külön mindene, a mi nem vonatkozik a közös érdekű ügyekre, miket a két külön államnak egyaránt felelős közös miniszterek kezelnek?

De azon ellenvetést hallom: épen azért olvadt össze az osztrák birodalommal, mert avval közös ügyei, közös kül-, had-, pénzügyminiszterei vannak, kik által ezen közös ügyek a monarchia mind két felében ugyanazon elvek szerint kormányoztatnak!

Igen is vannak közös miniszterek; de vajjon lehet-e ebből fogalom-zavar és tévedés nélkül azt következtetni, hogy e miatt Ausztriával összeolvadtunk? Bizonyára nem! Mert kérdem: nincsenek-e oly közös

ügyeink Ausztriával, melyeket a monarchia egyik felének miniszteriuma sem kormányozhat a másik fél önállásának, jogainak sérelme nélkül? Ugyanazon uralkodó lévén fejedelmünk, ki Ausztriáé, nem kell-e közösen képviseltetnünk a külhatalmaknál ugyanazon követek által, kiknek csak egy, sem magyar sem osztrák, hanem közös külügyminiszter adhat utasítást? — természetesen csak oly irányú utasítást, mely a monarchia mind két felének érdekeivel megegyezzen, s ki azért köteles e külképviseltetés elvei iránt mind a magyar mind az osztrák miniszteriummal eleve értekezni, a nézeteket egy compromissumban megegyeztetni, hogy egységes elv szerint kormányozhassa az egész monarchia külügyeit, miért aztán mind a két állam delegátiójának felelőséggel is tartozik. És vajjon lehet-e ezt másként csak képzelni is józanul?

Mert tegyük fel, hogy legyen Magyarországnak is, Ausztriának is külön külügyminisztere. A két miniszter vagy ugyanazon, vagy két külön egyént nevez ki követnek például Francziaországba. A követ, legyen egy vagy kettő — utasítást vesz eljárására mind a két minisztertől. Vajjon egyező lesz-e mindig a két utasítás? És ha nem, mi fog történni? Az, hogy az osztrák követ elmegy majd Napoleonhoz, s előadja neki és külügyminiszterének, hogy „Sire! vagy Monsieur! az én fejedelmem, az osztrák császár[1]), ez és

---

[1]) Tudni való, hogy a követek mindig a fejedelem nevében szólnak, mert a külhatalmak irányában csak a fejedelem, mint az állam feje, képviselheti az államot.

ez ügyben háborút óhajt". — De a háború ezen ügyben talán érdeke ellen volna Magyarországnak; elmegy tehát majd ugyanazokhoz a magyar követ is, s azt fogja mondani utasítása szerint: „Sire, az én fejedelmem, a magyar király ez ügyben békét óhajt." Nem nevetséges-e tehát ily feltételezés?

De azt mondhatná talán megint valaki: nem kell külügyminiszter; a külhatalmakhoz küldendő követeknek utasítása felett, miután az egy közös külügyminiszter létezése mellett is csak compromissumból, azaz a két külön miniszterium egyezkedéséből készülhet, egyezkedjék, minden közös külügyminiszter közbejötte nélkül, a két miszterium, s adják ezek magok a követnek az így megegyeztetett utasítást. Ez talán lehető volna ugyan; de ki fogja ekkor ellenőrizhetni a követet, és kinek s hogyan lesz a követ felelős? Ezen ellenőrzést most a közös külügyminiszter teljesíti, ki aztán felelős a közös delegátiónak, mely előtt a követ mindenkor nagy érdekek veszélyeztetése nélkül nem jelenhetnék meg távoli székhelyéről.

A közös külügyminiszter létezését tehát a közös külképviseltetés szükségessé, a közös érdek múlhatatlanná teszi. S vajjon üt-e csorbát függetlenségünkön ezen intézmény, melynek létezését saját érdekünk kivánja? Nem egyenlő joggal, egyenlő befolyással képviselteti-e magát Magyarország és Ausztria a maga közös külügyminisztere által, mint két egyenjogú, független állam? Ha e közös képviseltetés által Ausztria semmit sem vesztett a maga függetlenségi jogaiból,

nem veszthetett Magyarország sem, mely amavval egészen egyenjogú, egyenlő befolyású. Csorbát, igen is, nagy és káros csorbát ütött negyedfél századon át független államiságunkon az, hogy csupán az osztrák külügyminiszter intézte az egész monarchia külügyeit, tehát a mienket is, anélkül hogy a magyar tanácsosokat véleményök iránt a követek utasításánál valaha megkérdezték volna. És valóban az egész világ csak is osztrák követnek nevezte közös fejedelmünk követeit; és képviseltetésünk ezen hiányossága következtében Magyarország, mint állam, neve eltűnt az egész diplomatiából, eltűnt a hírlapok hasábjairól, eltűnt a külföld társalgási köreiből[1]). Mindig s minden ügyben, volt légyen bár az különösen magyar érdekű ügy, csak Ausztria említtetett, ez alatt értetvén Magyarország is. Az egész világ beolvadottnak tekinté hazánkat Ausztriába, s valóban be is volt az akkor olvadva külügyeire nézve, mert ezeket kizárólag az osztrák császár nevében az osztrák külügyminiszter intézte.

Most mind ez másként van, másként kell lenni. Nincs többé osztrák, hanem van közös külügyminiszter, ki a mi érdekeinket a magyar miniszterium befolyása mellett, egyenlően gondozza az osztrákéval, és ezért felelős a külön magyar és osztrák delegá-

———

[1]) Csak nekünk, menekülteknek, sikerült 1849 óta nagy nehezen kivívnunk, hogy a kül hírlapok Ausztria mellett külön rovatban szóljanak Magyarországról, s így mi élesztettük fel hazánk államiságának elvesztett fogalmát a külföldön.

tiónak. A külkövet ezentúl nem többé az osztrák császár, hanem a szövetséges magyar-osztrák monarchia követének fog neveztetni; a nemzetközi szerződésekben s más diplomatikai iratokban nem egyedül Ausztria, hanem „Ausztria és Magyarország“ vagy az „osztrák császár és magyar király államai“ nevezet fog használtathatni.

Feláldoztuk-e tehát függetlenségünket, beolvadtunk-e Ausztriába, mint Kossuth Lajos reánk fogja s az értelmetlenekkel elhitetni akarja, midőn negyedfél század óta létező közös ügyeinket egy közös külügyminiszter által kormányoztatjuk?

És egészen így áll a dolog kereskedelmi képviseltetésünkkel is a külföld irányában, és a nemzetközi szerződésekkel: ezek mint amazok, az 1867-ki XII. törvényczikk 8-dik §-nak szavai szerint, „mindkét fél ministeriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett a közös külügyminister teendői közé tartoznak, s a nemzetközi szerződéseket mindenik ministerium saját törvényhozásával közli.“

Magyarország a maga kereskedelmi ügyeit még kevesbbé kormányozhatja egészen külön válva az osztrákokétól, mint a külügyeket. A török határokat kivéve, mindenfelől osztrák tartományoktól környeztetünk, ezeken kell áthatolnunk, hogy a mívelt világgal érintkezésbe jöhessünk, termesztményeinket kiszállíthassuk. Az osztrákokkal tehát közös kereskedelmi politikát kell követnünk, s a mennyiben ők inkább iparos, mi pedig földmívelő ország lévén,

érdekeink még most, mielőtt a szabad kereskedés teljesen életbe lépne, egymástól egyben másban eltérnek, kölcsönösen egyezkednünk, megalkudnunk kell, hogy közös vámrendszerünket egyetértve megalkothassuk. Ha ezt tenni nem akarnánk, hanem független államiságunkra hivatkozva csak magunk, az osztrákok részvétele nélkül, alkotnánk meg a vámrendszert, csak mi adnók meg igazán az árát, mint megadtuk századokon keresztül, midőn nem folyhattunk be a monarchia és a külföld közti vámok szabályozásába.

Azt mondja Kossuth Lajos:

„Van vám- és kereskedelmi szövetség, melynél a múlt időknek hazánk iránt annyira mostoha kereskedelmi politikájából kifejlett vámtarifa, mint szintén minden osztrák kereskedelmi szerződések — osztrák kezelési, üzleti s egyéb rendszabályok — vizsgálat nélkül, beletekintés nélkül, láttatlanban — törvény erejére emeltettek, mely az osztrák miniszterium beleegyezése nélkül nem változtatható.“

Megvallom, nem győztem eléggé csodálkozni ennek olvasásán. Tudatlanságból irattak-e ezek, vagy merő izgatási szándékból? Én meg nem mondhatom; csak azt tudom, hogy részint valótlanság, részint képtelenség. Honnan tudja Kossuth Lajos, hogy mind ezen kereskedelmi rendszabályok, csak ugy vizsgálat nélkül, beletekintés nélkül, láttatlanban emeltettek törvény erejére? Az illetők talán mégis csak megvizsgálták egy kissé azokat? És ha a külhatalmakkal megalkotott vámtarifákat és kereskedelmi szerződéseket minden változtatás nélkül törvény erejére emelte 1867-ben az

országgyülés, lehet-e, méltányos-e ezt azért vádolni, gyanúsítani, még azon esetben is, ha ezen szerződések nem felelnének meg mindenben a magyar érdekeknek? Ki és mikor és kikkel alkotta e tarifákat és szerződéseket? Nemde az osztrák császári miniszterium még 1867 előtt, midőn annak hatósága, igaz, hogy jogtalanul, de tényleg kiterjedt Magyarországra is; és azon miniszterium megkötötte e tarifákat és szerződéseket bizonyos, meghatározott számú évekre a külhatalmakkal. Hát Kossuth Lajos szerint mind ezeket meg kellett volna semmisíteni és újakat alkotni, midőn kiegyezkedtünk? Hát ha e külhatalmak azoktól elállani nem akartak, aminthogy bizonyosan nem is fogtak volna? K. L. szerint nemde fegyverrel kellett volna őket arra kényszeríteni?! Volt-e erre hatalma, nem mondom az új magyar miniszteriumnak és országgyülésnek, hanem volt-e erre hatalma magának az osztrák császár és magyar királynak egész monarchiájával együtt? Itt a vásár kettőn állt, a külhatalmakon szintúgy, mint közös monarchiánkon. S ha e szerződések miatt az egész világnak egyszerre nem akartunk háborút izenni, azokat szépecskén meg is kell tartanunk mind addig, míg a szerződés ideje le nem járt. Akkor aztán majd lehet s kétségkivül fognak is rajtok változtatni az illetők; mert új szerződést a két miniszterium csak kölcsönös egyetértéssel, s mind a két országgyülés hozzájárúlásával köthet; aminthogy az új szerződés Poroszországgal már is így köttetett.

És valamint a tarifákra és szerződésekre, úgy az üzleti, kezelési s egyéb rendszabályokra nézve sem lehet sérelmesnek tekinteni azt, mit Kossuth Lajos denunciál; sőt ezekben oly befolyást nyert Magyarország, minővel soha sem birt, s melynél többet nem is kivánhat, mert többre nincs szüksége. Mind ezen üzleti s kezelési szabályok, melyeket Ausztria eddigelé negyedfél századon át egészen a maga kénye szerint alkotott a maga földén s alkotott a maga érdekében ugy, hogy azok által csakugyan tönkre is tette iparunkat s kereskedésünket a múltban, — mind e szabályok, mondom, a megkötött kereskedési szerződésben nem csak tényleg kiigazíttattak a mi érdekeink igényei szerint, hanem azokat az osztrák kereskedelmi miniszter a jövőben sem fogja változtathatni, sem új szabályokat alkothatni a magyar miniszterium megegyezte nélkül. Nem egyenesen a mi részünkön van-e itt az előny? És Kossuth mégis azt mondja, hogy ezen „osztrák kezelési, üzleti s egyéb rendszabályok — vizsgálat nélkül, beletekintés nélkül, láttatlanban — törvény erejére emeltettek, mely az osztrák miniszterium beleegyezése nélkül nem változtatható.“ De csak úgy van az, midőn az ember, merő szenvedélyből mindent gyanúsítani, mindent roszalni akar. Hát Kossuthnak nem tetszik az, hogy az olasz-, német-, porosz- és oroszországi határszéleken fenlévő kezelési, üzleti s egyéb rendszabályok alkotásába és szükség szerinti változtatásába ezentul mi is csak annyi befolyást fogunk gyakorolni, mint magok az

osztrákok saját földükön gyakorolnak? Vagy azt akarja-e, hogy még az osztrák tartományok határszélein is kizárólag csak a magyar kormány intézkedjék?! Íme K. L. szemében még a legfényesebb vívmány is sérelemmé válik, — csupán azért, mert azt nem ő vívta ki! Vajjon nem egyedül azok izgatására vannak-e ezek elmondva, vagy, helyesebben, elferdítve, akik e dolgokat nem értik, s gondolkodni nem tudnak vagy röstek? De menjünk tovább.

* * *

Az egész pécsi levélben Kossuth Lajosnak, úgy látszik, legkedvesebb themája a nemzeti függetlenségről s önállásról való általános elmélkedés, hogy aztán egy két speciosus részletet állapotainkból kiemelvén s az általa felállított függetlenségi theoriára alkalmazván, általánosan kimondhassa, hogy Magyarország az osztrák birodalommal, mint rész az egészszel, összeolvasztatott. Ezen általános elmélkedésekre tér vissza minduntalan, ezeknél feszíti meg phantasiája erejét leginkább, ezekre hinti el rhetorikája legillatosabb virágait s mutatja be irályi virtuozitása legszebb remekeit. Szóljunk tehát erről is.

Miben áll a valódi államfüggetlenség, úgy hiszem, már eléggé felderítettem az eddig elmondottakban. Kifejtettem, hogy fogalomzavar vagy épen szándékos elferdítés nélkül nem lehet tagadni azon állam souverain függetlenségét, melynek ha bár más országokkal együtt ugyanazon fejedelme van is, de e mel-

lett van egyszersmind külön alkotmánya, külön törvényhozása, külön teljes minisztériuma, külön igazgatása, külön törvénye és csak azon kül-, hadi és kereskedelmi ügyeket igazgattatja, a fejedelem azonsága miatt, ennek más országaival is közösen, melyek mind a két félt egyaránt illetik, de igazgattatja ezeket is a maga teljesen egyenjogú befolyásával. Bebizonyítottam különösen, hogy nem akkor óvták meg az államfüggetlenséget eleink, midőn a létező közös ügyeket nyíltan elismerni nem akarva, azokat határozatlanságban, kezelési módjokat szabályozatlanságban hagyva, a nemzeti függetlenségről csak általános törvényeket alkottak, melyeknek daczára negyedfél századon keresztül a császári miniszterek kormányozták kizárólag minden közös, fájdalom, épen legfontosabb közügyeinket; hanem biztosították azt az 1867-ki törvények, melyek a közös ügyeket a paritás, jogegyenlőség alapján, mind a két fél egyenlő befolyásával rendelik intéztetni s egy közös minisztérium által kormányoztatni.

Halljuk már, mily szépen s mily költőileg, de egyszersmind a fogalmakat összetévesztve, a történelmi tények okait nem fürkészve, vagy azokat is összevegyítve ír e függetlenségről Kossuth Lajos.

„Az ősi hagyományos magyar politika, mely az összeolvadástól, mint a kárhozattól, mindig visszaborzadott s ellene mindig küzdött nemzedékről nemzedékre, fel van adva, s a magyar nemzet önként és szükség nélkül, a lehető leginopportunusabb pillanatban megadta, maga adta meg azt, a mit semmi

ármány, sem erőszak nem birt tőle soha kicsikarni.... Az ország nem állam többé, az állam az osztrák birodalom, az ország ezen állammal összeolvadt. Az ily ország birhat kisebb nagyobb befolyással azon állam politikájára;... de mindig csak tartomány lesz, nem állam, nem nemzet. Miként Skótzia, befolyásos része a britt államnak, és szabad is és virágzó is; de nem állam, nem nemzet; — tartomány."

Közbevetve, kedvem volna ugyan itt felvetni ezen kérdéseket: mi tulajdonkép az állam fogalma? Mi az állam czélja? Megelégedhetik-e valamely nép az állam puszta fogalmával, ha gyöngesége, vagy bármi más viszonyai s körülményei miatt ezen fogalomszerű állam az emberiség legfőbb czéljait, az értelmi, erkölcsi s anyagi haladást, műveltséget az életben nem valósíthatja? És ha mind ezt jobban valósíthatja egy más állammal egyenjogú szövetségbe lépve, vajjon nem cselekszik-e jobban azon nép, ha valamely más államhoz csatlakozik, mint annak egyenjogú társa? Megfelel erre Skóczia példája, mely „szabad és virágzó", — s kérdezzük meg, akarna-e egészen független állammá lenni s elválni Angliától? Megfelel Canada, mely, bár még csak nem is tartománynak, hanem pusztán gyarmatnak nevezik, mégis szabad és virágzó. Ezt néhány év óta Anglia minden módon el akarja választani magától és független állam gyanánt saját szárnyaira bocsátani; és ime Canada nem akar megválni az anyaországtól! Nem akar független állammá lenni, inkább marad Anglia tartománya, sőt gyarmata!

Nagy kedvem volna, mondom, tüzetesen fejtegetni e kérdéseket; de attól tartok, még rám fognák, hogy én Magyarország államiságát önként fel akarom adni, s tartománynyá alacsonyítani mostani alaptörvényei mellett független államiságában is szabaddá, virágzóvá, boldoggá s míveltté válható hazánkat, ha a szerencsésen megalkotott alapon kormány és országgyülés mind azt erélyesen kifejteni s létrehozni törekszik, a mi kifejthető s létesíthető. Nem időzöm tehát tovább e kérdéseknél, hanem visszatérek Kossuth Lajos levelére, melyet így folytat:

„Ebben, t. i. az államiságban áll az eldöntő tekintet... Mert a nemzet életében lélektani kényszerűségnél fogva vannak vezéreszmék, vannak a nemzet geniusában gyökerező, kiirthatlan aspiratiók, melyek minden más érdeken felülemelkedve, irányt adnak történelmének, melyeknek a nemzetek mindent alárendelnek, de azokat semminek.“

„Legújabban tanúlságos bizonyítékát látjuk ennek az olasz nemzet történelmében. Itt a vezéreszme a nemzeti egység vala. Velenczéről tudva van, hogy annak igérhetett volna Ausztria eget és földet, fényt, szabadságot, virágzást, mindent, mit ember becsben tarthat, Velencze nem nyugodott volna meg az osztrák uralomban soha és semmi áron. — —“

(Közbevetőleg s csak röviden jegyzem meg az olaszokról felhozott ezen példára: kiknek állítja fel azt tanúságul K. L.? Reánk nem illik. Nekünk a Moldvában lakó néhány ezernyi Csángókon kivül nincsenek országunk határain kivül élő fajrokonaink, kiknek az idegen uralomtól minden áron szabadúlni, s velünk egyesülni, vagy akikkel nekünk egyesülni volna törekvéseink feladata. Az országunk határaiban lakó

más nemzetiségeknek pedig, — kérjük K. L.-t — ne igen emlegessen ily tanúlságos példákat. Kedvök jöhetne követni azt, ha még K. L.-tól is helyeseltetni hallják, s meg vagyok győződve, K. L. szíve fájna miatta csakugy mint a miènk, ha csakugyan követnék.)

„A vezérelv, melyhez a mi nemzetünk tizenöt nemzedéken át semmi balszerencsében meg nem tört erélylyel ragaszkodott, mely mellett vére özönével tanúskodott, az volt: hogy Magyarországnak nem szabad, Magyarország nem fog, semmi áron nem fog az osztrák örökös tartományokkal egy államtestületté összeolvadni.“

Helyesen mondja K. L. hogy az ősi hagyományos magyar politika vezérelve az volt, hogy hazánk megóva maradjon az Ausztriába olvadástól. És a törhetlen erélyért, melylyel e politikához ragaszkodtak, örök hála őseinknek! — mert különben, ha a három százados török háborúkban megtizedelt csekély számunk mellett végkép el nem enyészünk, legalább is az egykor szinte hatalmas Csehország sorsára jutottunk volna. Dicsőség tehát ezért és magasztalás őseinknek!

De képtelenség volna ebből azt következtetni, hogy akkor is helyes politikát követtek, midőn a függetlenségért vívott, sokszor diadalmas harczok után, vagy más kedvező körülmények közt az önállóságot egy-egy újabb átalános törvénynyel körülbástyázták, egyszersmind a közös ügyeket s azoknak kormányzását is részletesebben meg nem határozták.

És még nagyobb képtelenség volna következtetni azt, hogy mivel őseink ezt tizenöt nemzedéken át el-

mulasztották, tehát, csupán azért hogy őseink politikájához mindenben hívek maradjunk, mi se lendítsünk semmit; hagyjuk mi is minden kül-, hadi-, pénz- és kereskedelmi ügyeinket ezután is az osztrák miniszterektől kormányoztatni, miként kormányozták negyedfél században keresztül.

Azonban nagyon téved K. L. ha azt hiszi, hogy mind azon ellentállást, melyet eleink a múlt századokban kifejtettek, mind azon felkelési harczokat, melyeket vívtak, a nemzeti függetlenségért, az ország politikai jogaiért vívták volna. Igaz, nem hiányzottak koronként oly emelkedett lelkü hazafiak, kiknek fő törekvése volt az ország függetlenségének megóvása. Ilyen volt kiválólag gr. Zrínyi Miklós, Wesselényi Ferencz, ilyen II. Rákóczy Ferencz. De ezek oly kevesen voltak, hogy, ha a felkelésekre más okok is nem ingerlik őseinket, miattok bizony végkép elveszhetett volna az ország független államisága, aminthogy azt, miként megmutattam, a felkelések által nem is lehet megóvottnak mondani.

Mik voltak tehát ama százados felkelések főbb okai? Mire vonatkoztak jobbára azon aspirátiók, melyeket K. L. oly költőileg megénekel? Bizonyára, néhány nemesebb, emelkedettebb lelkü hazafit kivéve, nem másra mint a nemesi privilegiumok és a vallási szabadság épségben tartására. Bocskay, Bethlen Gábor, I. Rákóczy György, Tököly és a kuruczok nem főleg ezért emeltek-e fegyvert? A népet, melyet K. L. maga is „iners massának“ nevez, mely nem ad,

hanem vesz irányt, nem a vallás szabadságának sérelmei vitték-e csoportosan zászlaik alá? Nem a lelkiismeret szabadságában megsértett protestans urak és lelkészek álltak-e mindig a hazai mozgalmak élén? Bethlen Gábor még szövetséget is ajánlott a bécsi udvarnak a török ellen, ha felhagy a vallásüldözéssel s véget vet a vallási háborúnak. A politikai okok e felkelésekben, ha nem hiányoztak is, bizonyára mindig gyöngébbek voltak a vallásiaknál. Sőt még akkor is, midőn nem vallási, hanem más okok működének rugók gyanánt, nem annyira a nemzeti függetlenség, mint a nemesi előjogok, mikkel önzésökben s fogalomzavarokban alkotmányt, nemzeti önállást összevegyítettek, védelmeért emelték fel zászlójokat, melyen a „szabadság" szent neve lobogott. Mi a vallást és nemesi jogokat nem sértette, például, az anyagi érdekek oly súlyos elnyomása, ha helyet foglalt is néha a gravamenek közt, a felkelésig soha sem bírta őket lelkesíteni. A hadügyet 1715-ben, merő nemesi önzésből, önmagok dobták a császári miniszterek kezeibe. 1741-ben még oly törvényt is alkottak, hogy a nemesi föld, bár jobbágy kezén van is, nem eshetik adó alá, s erről még csak szólni se lehessen az országgyülésen. E kiváltságosok hazafisága tehát menynyiszer volt inkább kiváltságaik bálványozása, mint a haza jogainak, függetlenségének féltése!

Most, istennek hála, a kiváltságokat valahára jogegyenlőség váltotta fel; a vallásfelekezetek is szabadok, egyenjogúak. Ideje, hogy őseink téves politikáját is

jobbal cseréljük fel, mely szerint ne puszta szó, hanem valóság legyen a nemzeti függetlenség!

Tévedés volna továbbá azt hinni, hogy eleink csak azért követték el a fentebb megrótt mulasztási hibát, mivel a közös ügyek rendezését megférhetlennek tartották a magyar állam függetlenségével. Hogy ezen eszmezavarnak s abból eredt álszégyennek is volt e mulasztásban része, kétségtelen; azt magam is mondottam a szegedi levélben. De van ennek még más oka is, melyet történelmünk figyelmes vizsgálója, kivált a XVIII-dik század kezdete óta, minden lépten nyomon feltalálhat. Ez abban fekszik hogy, mivel a bécsi kormány beolvasztásunkon az örökös tartományok állam-testületébe nem csak erőszakkal, hanem alattomos ármánykodással, fondorlatokkal is minden módon törekedett: apáink olynemü ügyekben, melyek a nemesi kiváltságokkal és az ország függetlenségével (és e kettő körül mennyi ő nálok az eszmezavar!) bármi távoli összeköttetésben állott, féltek részletes törvényeket alkotni, nehogy reászedessenek s oly intézményeket vagy csak szavakat is iktassanak a törvénybe, melyeket később ellenök fordíthasson az ilyesekben, mint még újabb időkben is bőségesen tapasztaltuk, igen jártas bécsiek kényuralmi törekvése.

Talán megint arról fog vádolni Kossuth Lajos, hogy „példátlan cynismust követek el, s a múlt idők szent emlékétől minden kegyeletet megtagadok“; de én nem tehetek róla, a tényeket, ha netalán fájók vol-

nának is, sem elferdíteni, sem elhallgatni nem tudom; — de történetírói tisztem is kivánja, hogy az igazat — ha bár kedvetlen is annak emlékezete — a hatalomnak szintugy mint a nemzetnek híven elmondjam; mert csak így lehet a történetírás „az élet oktatója“.

Azt akarom tehát mondani, hogy nemzetünk, mely a tudományban és míveltségben a XV-dik század alatt ha nem is első sorban, de körülbelül színvonalán állott az akkori európai tudománynak és míveltségnek, a bekövetkezett százados harczok és belviszályok s más akadályok miatt előbbre nem igen haladt, s így a többi nemzetekkel lépést nem tarthatva hátramaradt. Képzettségök ezen hiányának érzete, igen félénkekké tette őket minden újítás, reform iránt még a XVIII-dik században is. Legnyilvánosabb nyomait látjuk e ténynek a III. Károly és Mária Terézia alatt lefolyt országgyülések naplóiban, melyek azt tanusítják, hogy az ország java által igényelt bizonyos irányú legszükségesebb reformokat is csak azért halogattak vagy épen mellőztek, mivel attól féltek, nehogy az üdvösnek látszó újitásból is olyas következtetések vonassanak le, melyek a nemesi előjogokat, vagy az ország önállóságát csorbíthatnák. Midőn pedig a reformot mellőzni teljességgel nem lehetett, oly átalános szavakban, a részletezést annyira kerülve alkották meg a törvényt, hogy az vagy nem felelt meg teljesen czéljának, vagy épen átalánossága által nyitott rést a hatalomnak a törvényszegésre. Érezték is ezt sajnosan eleink; de azt hitték, így cselekedve a

két rosz közől a kisebbet választják, s a törvénysértés beállható esetében a törvényre hivatkozva protestálhatnak. Épen ezért ügyekeztek annyiszor ismételni ama törvényt, mely szerint felmerült kétség esetében a törvényeket csak a törvényhozás van jogosítva magyarázni.

Ily eljárást követtek eleink különösen az ország függetlenségét illetőleg, melyet a hatalom erőszakkal és rejtett ármánynyal egyaránt soha sem szűnt meg ostromolni. Féltek a behálózástól, s magokban nem bízván, hogy képesek oly intézményeket alkotni, melyek a nemzeti önállóságot a közös ügyek igazgatásában is kellőleg biztosítsák, s ez iránt oly részletes törvényeket formulázni, melyekből valamely jogfeladás ki ne magyaráztathassék: csak átalános törvények hozásánál maradtak, azt hivén, hogy kisebb rosz, ha a hatalom ezeket megsértve, minden közös ügyet önkénye szerint kormányoz, mint ha ügyetlenül alkotott részletes igazgatási törvényben a nemzet maga ad fel valamely jogot.

Ime ez a másik és pedig főbb oka annak, hogy századokon keresztül miért bitorolhatták a császári miniszterek legfontosabb közügyeink kormányzását; miért kellett avatkozásaik, jogsértéseik visszatorlására annyiszor fegyverhez nyúlni eleinknek, s ezek annyi nemes vér hullásával, mondhatni, pazarlásával sem voltak képesek csak néhány évre is állandóan biztosítani a nemzeti függetlenséget, melyért a nemzet geniusában gyökerező kiirthatlan aspirátiók epedeztek;

de, az elmondott okokból, fájdalom, századokon keresztül pusztán testetlen aspirátiók maradtak, s épen azért voltak is azok oly kiirthatlan, oly hőn epedő aspirátiók, mivel életvalóságra soha sem jutottak.

És midőn Kossuth Lajos költői phantasiája oly ékesszólással s megragadólag ecseteli a nemzeti függetlenségért epedő aspirátiókat, mondván:

„Ez az elv kiált a magyar emberhez ősei sírhantjairól mint szent hagyomány; ez kiált hozzá gyermeke bölcsejéből, mint szent kötelesség a jövendő nemzedékek iránt; — ezt szívja be hazája levegőjével; — ez párolog felé a földből, melyet a honszeretet annyi martyrvérrel áztatott; — ez hangzik dallamaiból, mikkel a romlatlan nép vérverejtékes munkáját enyhíti; — ez vegyül imádságába az örökkévaló istenhez, kit ép azért mert ez vegyül imádságába, gyermekded kegyelettel a „magyarok istenének" hív; — ez lengi át lelkét örömben, búban, a bölcsőtől a koporsóig."...

Midőn, mondom, Kossuth Lajosnak a nemzeti függetlenségért epedő aspirátiókat ecsetelő e mélabús elegiáját olvassuk, kétszeres fájdalom hathatja át keblünket, hogy e szent s annyi nemes vérrel öntözött aspirátiók soha nem érhettek életvalóságra.

De nem épen azért voltak-e ezen aspirátiók századokon keresztül oly lángolók, mivel kielégítést soha sem nyerhettek? Nem épen azért van-e meg oly nagy mértékben nemzetünk jellemében azon mindenben, még zenéjében, vigalmaiban is nyilatkozó mélabús hangulat, mivel aspirátiója a nemzeti függetlenségért, nagyságért, annyi áldozatok árán sem valósúlhatott meg soha igazán s mindig csak aspirátió maradt? —

Egy franczia közmondás jut eszembe, mely igy szól: on apaise les passions en leurs satisfaisant — a vágyak, szenvedélyek kielégítve csillapodnak. Azon nemzetekben, melyek czéljokat elérték, szabadságukat, önállásukat biztosítván, sorsukat önmaguk intézhetvén, jólétben, boldogságban élnek, nincsenek s lélektani kényszerűségénél fogva nem is lehetnek ilyféle elegiai hangú aspirátiók; ezeknek helyét nálok a czélt ért törekvés elégedettsége, a biztosított önállóság által eredményezett jóllét megnyugtató érzete s ebből eredt vidám életkedv —, a kielégíttetlen aspirátiók heve által sugallott rajongó ábrándok helyét pedig praktikus életbölcseség foglalja el.

Valóban nagy ideje, hogy a puszta testetlen aspirátiókat a nemzeti önállásért valahára mi is életvalóságra emelvén, a mélabús hangulatot életvidorsággal, a rajongó ábrándokat gyakorlatias iránynyal s életbölcseséggel váltsuk fel! Amaz költőibb lehet ugyan; de emebben bizonyosan nagyobb megnyugvást, több jólétet fog találni nemzetünk. Maga Kossuth Lajos is, — kiben én nemzetünk ama mélabúsan epedő geniusának megtestesült typusát tisztelem —, ő maga is rajongó ábrándok helyett gyakorlatias státusbölcseséget látand a maga feladatának. Meglássa — s én sokat mernék reátenni — e mellett jobban, boldogabbnak érzendi magát hazafias keble. S ekkor aztán alaposabban is fogja mondhatni, mit mostani iránya mellett pécsi levelében mondott, hogy „a reménytelenségtől távol van“.

Igen is, nagy ideje már, hogy szűnjünk meg követni azon bujosdit játszó gyermek példáját, ki, mivel fejét valamibe bedugván, maga nem lát, azt hiszi, nem is láttatik. Nem vagyunk már gyermekek. Tehát nem is szabad merő látszattal, puszta aspirátióval megelégednünk, hanem életvalóságra kell érlelnünk a százados aspirátiót; elég hosszan gátolta már nemzeti jólétünket, elég áldozatot nyelt el sikeretlenül, mivel puszta, testetlen aspirátió maradt.

Ennek okai voltak, mint már bőségesen kifejtettük: a hatalom részéről bennünket alkotmányunktól megfosztani, az osztrák örökös tartományok államtestületével összeolvasztani törekvő szándék; a nemzet részéről pedig a tudatlanságból eredt félelem, nehogy részletes szervezkedése által, ha ezt ügyetlenül találná megalkotni, jogfeladást kövessen el, — s ama fogalomzavarból származott álszégyen, mintha függetlenségén ejtene csorbát, ha némely közügyeket, melyek őt és szövetséges társát egyaránt érdeklik, társával, ha bár a jogegyenlőség alapján is kiegyezkedve, közösen kormányozza.

Istennek hála, ezen okok többé nem léteznek. A hatalom nem csak nálunk, hanem a velünk együtt ugyanazon uralkodó alatt élő többi országokban is véglegesen szakasztott a kényuralommal, — szakasztott erős önérdekénél fogva, mert az utólsó évtizedekben reá súlyosodott megrendítő csapások után tisztán belátta, hogy a kényuralmat tovább is fenntartva, saját vesztébe rohanna. Szabad alkotmányos

szervezetben mozog a kormány és a közélet nálunk ugy, mint a Lajtán túl, egymást egyensúlyozva, egymást kölcsönösen biztosítva. Ebben minden józanúl gondolkodó nagyobb garantiáját láthatja önállásunknak s függetlenségünknek, mint a múlt kor valamennyi törvényeiben együtt véve.

Az összeolvasztási kisérletektől tehát félni nincs többé okunk. De ha, nem mondom az összeolvasztás — mi már s jobbára épen végrehajtott szervezkedésünk mellett teljes lehetetlenség, — hanem csak egyes részletben való túlszárnyalás, egyes, bármi csekély jogfoglalás szándékát látnók még valaha felmerülni: nem birunk-e már az eszközökkel, ily szándékot tüstént észrevenni s meghiúsítani? Istennek hála, már azon okok sem léteznek, melyek eddig századokon át részünkről gátolták jóllétünk megalapítását. Nem vagyunk többé fejletlen gyermekek, kiknek közügyeink részletes meghatározásában és kezelési szervezetének megalkotásában attól kellene félnünk, hogy rászedetünk, s a javunkra készített szabályozat belátásunk hiánya miatt ellenünk fordíttatik. Férfikorra jutottunk immár, melynek megbocsáthatlan hiba s azért valóságos szégyen volna azt hinnünk, hogy önállósági jogainkat adjuk fel, midőn a másokkal is közös ügyeinket velök egyetértve, a teljes jogegyenlőség alapján, saját érdekünkben rendezzük. Az álszégyennek sincs tehát többé helye.

Ha az új szervezet, eddigi rövid élete miatt még nem fejlődhetett is ki teljes tökélyre; ha az út, mi-

ként fentebb mondám, mivel a századok folytában ellenünk készített akadályok mind eltisztítva még nincsenek, egy kissé tán még döczögős, kényelmetlen, ne türelmetlenkedjünk: elmozdítjuk isten segedelmével s kitartó erélylyel azokat is, s majd csak rájutunk a biztos, kényelmes országutra. A munka nagyobb, nehezebb felén már átestünk, a haladásunk elébe másoktól vetett akadályokat kevés híján már-már eltisztogattuk; — s bár mely más irányt kezdenénk, azokkal újra meg kellene küzdenünk, holott mostani irányunkat folytatva, a kevés maradvány-akadályt is csak sikerülend legyőznünk. Irányváltoztatás helyett oda legyen inkább fordítva minden törekvésünk, hogy a jólétünket, haladásunkat gátoló belső akadályokat legyőzzük. Az előre haladt kor parancsoló követelményeinek többé meg nem felelhető elavúlt, felette hiányos, mindannyi ódon romokká, — tisztes, igaz, de lakálytalan romokká vált intézményeink, közigazgatási szervezetünk egytől egyig mind újításra, átalakításra várnak; s ezek mellett a kor új teremtményeit és fejleményeit, melyek másutt már meghonosodva díszlenek, s a közjólét, míveltség, boldogság gyarapításának annyi csodás eredményeit tüntetik bámuló szemeink elébe, — ezeket is átkellend ültetnünk hazai földünk fogékony, dús termést igérő talajába.

Igen, ezekre legyen függesztve lelkünk minden sóvárgása, ezekre irányozva akaratunk, törekvésünk minden erélye. Irtsuk ki jellemünkből azon elegiai mélabús hangulatot; legyünk életvidorak és gyakor-

latiak. Szűntessük meg kebleinkben a sors csapásaitól annyit s oly sokáig szenvedett őseink aspirationális politikájának sarjait, ama rajongó ábrándokat, melyeknek nincs többé tárgya: eleink régi heves, szent aspirátiói, istennek hála, életvalóságra vannak immár érlelve; hagyjunk fel tehát az ábrándok káprázatai után való kapkodással, hanem legyünk, — mint férfias, értelmes, mívelt nemzet fiaihoz illik, gyakorlatiak, s kik a nemzet sorsának intézésére vagyunk hivatva, legyünk mindannyian státusbölcsek, vagy legalább a státusbölcseket követők.

„Korunk — mond Quinet Edgar — minden áron akar remélni — és igaza van. De reményünk ne legyen puszta szó. Igyekezzünk új és igaz eszméket fölfedezni, mert azok illők az emberi szellemhez, s igazságot teremtenek benne, melyből a jövő születik. Csak így fejlődik az élet, csak így alapos a remény!“

És evvel talán be is fejezhetném válaszomat Kossuth Lajos pécsi levelére. De miután megtámadása által már ezen polemiára kényszerített, s némi elmondani valóm van még Kossuth politikájáról általában s különösen mostani eljárásáról: elmondom már csak ezt is.

IV.

Mi Kossuth Lajos zászlója, mi czélja?

„Nekem is lehetnek — így szól K. L. pécsi levelében — nekem is vannak érzelmeim, s politikai religiómnak lehetnek — vannak — komoly meggyőződésen alapuló hitágazatai, melyeken, épen mert komoly meggyőződésen alapszanak, az események semmi fordulata nem változtathat, sőt még a reménytelenség sem. Pedig a reménytelenségtől távol vagyok.“

Vajjon melyek K. L. politikai religiójának ezen, komoly meggyőződésen alapuló hitágazatai? Ezek néhányait ismeri a világ; önmaga elégszer hirdette. Én csak egyről akarok itt szólni, melyet politikai religiójának zászlaja gyanánt lobogtatott 1849 óta mindenha, minden alkalommal, mely neki szólásra vagy cselekvésre ajánlkozott.

És e zászlószerű hitágazat?

Az absolut, teljes függetlenség, vagy helyesebben kifejezve — mert immár teljesen birjuk s jobbára gyakoroljuk is függetlenségünket — az elszakadás a Habsburg-Lothringen dynasztiától.

És ne vádoljon senki, hogy gyanúsítani akarok, miután Kossuth Lajos maga ugy magyarázta legújabb nyilatkozataiban a Deák Ferenczhez intézett levelének azon állítását, hol az ország jogait a dynasztia fenállásával megférhetlennek mondá, hogy ezt csak feltételesen mondta légyen.

Ő tudja, miért ad most ily szelídebb értelmet elébbi szavainak; én azonban kénytelen vagyok azt hinni, — miben, ugy hiszem, a mondandók elolvasása után olvasóm igazat fog nekem adni — hogy Kossuth Lajosnak az 1849-ki april 14-ke óta máiglan, az uralkodó háztól való elszakadás képezi politikai zászlaját.

Nem akarok ennek bebizonyítására egyes helyeket idézni azon leveleiből, melyeket 1849-ki bukásunk után a száműzöttség első éveiben írt, idézhetnék pedig, mert több ilyes, különféle személyekhez írt levelének másolatát birom. Azt lehetne ezekre mondani, hogy a bukás keserűségének első hevében s a békés kiegyezkedés lehetőségének reménytelenségében írta, midőn e miatt nem csak ő maga, hanem a bujdosók mindnyájan az elszakadási politikát vallók magukénak. Mellőzöm tehát ezeket, s csak néhány azon korbeli leveleit közlöm részben vagy egészben, midőn a hatalom már megtette első, bár még elégtelen, de a jövő békés kifejlés iránt már reménységet ébreszthető lépéseit. E levelek más tekintetben is sok érdekest foglalnak magokban; K. L. politikai fő elveit pedig teljes világban tüntetik fel előttünk, söt néhol jelleméből is közölnek

egypár vonást. S e levelek közlésére teljesen jogosúltnak érzem magamat, mert azok egyátaljában nem magán jellemüek: a „nemzeti igazgatóság"-nak — miként K. L. maga nevezte a külföldön lévő forradalmi comitét — fejétől, e nemzeti igazgatóság egy tagjához, a nemzet közügyeiben irott, a nemzet sorsát mélyen érdeklő levelek nem lehetnek magán levelek, melyek közlését az illem s lovagiasság tiltaná; különben csak a nyilvános acták s a hírlapi czikkek gyakran valótlan közleményeire kellene contemporaine történelmünknek szorítkoznia, mi az oknyomozó történetirást lehetetlenné fogná tenni. E levelek közlésére tehát teljesen fel vagyok jogosítva.

Tudhatja minden olvasóm, hogy Ferencz József ő Felsége 1860-ki april 19-éről Benedek tábornokhoz, mint hazánk újdon kinevezett kormányzójához, egy kéziratot intézett, melyben concessiók igértetnek az országnak. Tudhatják s tudják, de már csak néhányan, azt is, hogy ezen nyilvánossá tett császári kézirat ellen bizonyos körből nyilatkozat készült a házában. E nyilatkozat fogalmazata-e, vagy csak kivonata, nem tudom, közöltetett Teleki Lászlóval, hogy általa megtudassék az emigratió s különösen Kossuth Lajos az iránti véleménye. A következő levél tárgyát tehát ez teszi:

Kossuth Lajos gróf Teleki Lászlóhoz.

„Regents Park-Terrace, London,
april 26. 1860.

„Kedves Barátom! April 22-kei leveled biztosan érkezett kezemhez. — — —

„Szólok legelőbb leveled legfontosabb pontjához, a szándéklott nyilatkozathoz, amely (ismételnem kell) levelező d saját mondása szerint, nem ad semmi positiv nyilatkozatot, hanem csak tényeket említ fel a fizetett sajtó balhíresztelései ellenében, tehát igazán szólva, sajtópolemiai substitutum hírlapi ferdeségek ellenében. — —

„Én, ha már egyszer azok, kiket „befolyásos osztályoknak“ nevezünk, névaláirással felszólalnak, nyilatkozatot várnék, mely megmondja, mit akarnak hát? — nem pedig hírlappolemiát.

„De ha mégis tenni akarják, arról bizonyossá teszlek, hogy én ellene sem fel nem szólalok, sem semmi lépést nem teszek; de magamat vele identifikálni, sőt elöleges helyeslésem által a lépést, hogy ugy szóljak, provokálni, ez oly áldozat, melyre csak ugy lehetnék kész, ha valamely nagy positiv hasznot látnék a hazára belőle, — ezt pedig nem látok; míg másrészt a következő két okom van ellene (azaz a tőlem kivánt áldozat ellen):

„1. Hogy hozzájárulásom egész politikai múltam következetességét compromittálná, pedig nekem nincs egyebem, mit életem hajótöréséből megmentettem.

„2. Zavarba hoznám a pártot otthon elveim vagy politikám iránt — azon pártot, melylyel identifikálva érzem magamat.

„Ah, ha a mi pártunktól jőne a javaslat, s jőne azon hozzáadással, hogy ők, a körülményeket ismervén, azt jónak és szükségesnek tartják, azt mondanám: lássátok, mit cselekszetek, tietek a felelősség; én nem vagyok az, a ki szakadást akarhatna köztetek csinálni. Igen, de a javaslat nem a mi pártunktól jő, s nem tudván, mint gondolkozik pártunk felőle, az én beleegyezésem a responsibilitást az én nyakamba kerítené és pártunkat politikám iránt zavarba hozná.

„Tudod, kedves barátom, hogy bár én hazánk függetlenségét[1]) bizonyosnak tartván, (mert Európa normális állapotba jutásának postulatumai közé tartozik) az osztrákkali kialkuvást *akármi feltételek alatt is* szerencsétlenségnek tartanám; mégis annyira fel tudom fogni szegény fajunknak a mostani elviselhetlen állapotot tűrni, hogy ha az osztrák szükségből restituálná hazánkat in integrum, — nemcsak nem venném rosz néven, ha a nemzet kibékülne azzal, kit trónvesztésre itélt volt, hanem örömest lemondanék még arról is, hogy hazám földében aludjam a halál álmát.

„De a szándéklott nyilatkozattól ily eredményt, azt hiszem, a legvérmesebb conservativ sem vár, — tehát mi a czél? Azt mondják a véleményegység.

„Nagy dolog ez az egység, de akármi nagy dolog legyen is, az soha sem lehet czél, hanem csak eszköz lehet valamely czélra.

„S mi czélra volna ez az egység csinálva? Az osztrákkali kialkuvás czéljára consessiók alapján. Ez a czél, nem más. Világos ez az egészből; világos különösen a negyedik pontból[2]); kimaradhat ez, de azért bebizonyítva marad az irány.

---

[1]) Megjegyzendő, hogy K. L. e szó alatt mindig az april 14-én kikiáltott függetlenséget érti.

[2]) E pontok alább előjőnek.

„No már én e czélra egységet látni nemcsak nem szeretnék, de minél nagyobb volna az egység, annál nagyobb szerencsétlenségnek tartanám.

„Ha tetszik a nemzetnek e czél, e politika, jó, ő lássa, — de én arra nem invitálhatom pártunkat, — én el nem állhatok a zászlótól, melyhez szívem és meggyőződésem esküdött, én ez alatt akarok élni, mint egy élő protestatió az osztrák bitorlás ellen; — s az alatt akarok meghalni.

„Jól mondod, kedves barátom, hogy (kihagyván a 4-dik pontot) nincs a javaslatban ami nem igaz; csakhogy még több is igaz. — —

„Én nem tudom, a nemzetnek szándokában van-e az egység kedvéért a conservativek zászlaja alá állani; ha van, én nem állok útjába. Isten látja lelkemet, sem nem affectálom a vezérkedést, sem nem irígylem másnak. De ha nincs, nem engedi meggyőződésem, hogy ha van valami súlya véleményemnek akárki előtt, azt arra használjam fel, hogy politikai barátaim a hazában a mi közös zászlónktól, a függetlenség zászlójától el, és a conservativ zászlóhoz, a concessionalis zászlóhoz álljanak.

„Tudod, kedves lelkem barátom, hogy ha mindjárt encouragiroznók is őket helyeslésünkkel, nekem impressiom az, hogy nem akadna két tuczat conservativ notabilitás, aki nevét a tervezett nyilatkozatnak aláirná (kivévén, ha a 4-dik pont benmarad). De azt igen szeretnék, ha a mi pártunkból ezrek irnák alá. Igen, de a mi pártunknak nincs ily nyilatkozatra szüksége; — rólok az egész világ tudja, hogy ők többet akarnak. Beszélni senki sem kénytelen; de ha valaki beszél és kevesebbet mond, mint amennyit következetességénél fogva tőle várt a világ, az eredmény az, hogy visszalépést csinált; tegye, ha tetszik, én nem állok útjában, a nemzet az úr; — de azt nem lehet kivánniok, hogy én, ki, mint a nemzeti akarat organuma, proponáltam az osztrák háznak trónvesztésre

itéltetését, hogy, mondom, én identificáljam magamat a hátralépéssel, sőt helyeslésemmel invitáljam a hátralépésre a pártot, melynek zászlója vagyok. Én kivételes helyzetben vagyok, a velem szövetkezni akaró, velem eddig antagonismusban állott conservativ párt iránti deferentiát nem vihetem annyira, hogy mindent amit otthon a harcz alatt, mindent amit azóta Európa s Amerika hallatára mondtam és tettem, homlokegyenest desavouirozzam.

„Ha teszi a nemzet, tegye, tűrni fogom, én soha sem teszem magam ellentétbe a nemzettel — de nélkülem kell tennie.

„Felejték egyet, mondám, igazad van, hogy mind igaz, mi a javaslatban mondatik. Kivételt kell tennem; az első pontban az mondatik, hogy bár minő kisérlet, mely nem az alkotmányos állapot viszszaállítását feltételezi, a közös kivánatot kielégíteni nem fogja, tehát állíttatik, hogy nem is alkotmány, miként 48-ban reformáltatott, hanem az alkotmányos állapot visszaállítása a közkivánatot kielégítené.

„Én ezt nem hiszem, s ha mégis ugy volna, ugy én nem az osztrák, hanem saját nemzetem által érezném magamat számkivetettnek.

„Mondani fogod, ez mind csak okoskodás; de mi hát positiv véleményem? A következő:

„1. Azok akik a javaslatot teszik, soha sem törődtek sokat az én véleményemmel; hagyjanak ki engem most is játékukból; — kövesd meggyőződésedet, adj nekik tanácsot, hited s itéleted szerint. Rólam, kérlek, ne szólj nekik.

„2. A nemzeti egység megszületett s fentartatik nyilatkozatok nélkül; nem volt tehát végette szükség declaratiókra. Tartsák fenn ugy amint teremtették, s erősítsék meg a tájékozásban designált vis inertiai tények által. Nyilatkozat nem forrasztani, de oszlatni fog: egyik nem irandja alá, mert kevésnek, másik mert soknak látja, s kik tettben együtt jártak, szavak felett megoszlanak.

„3. Ha mégis írni s nyilatkozni akar azon párt, mely 1847—48-ban vagy ellenünk volt vagy legalább nem velünk (mint például L. M.), a Benedek uramnak írott császári ukáz igen kedvező alkalmat ad egy férfias lépésre, mely azon párt részéről határozott haladás lesz előre (nem pedig lépés a haladott párt által hátra) s mely amellett hogy törvényes téren marad, a nemzetet nagy hálára kötelezné és sokkal többet tenne az egység consolidatiója felé, mint az, ha oly nyilatkozatra akarnák reávenni pártunkat, mely a függetlenségi nyilatkozatot desavouirozza, ennek részéről hátralépés volna.

„Midőn a telegrammot olvastam, féltem, az új osztrák maneuvre, minden humbugsága mellett is, szakadást idéz elő s pártot csinál, mert szent és kedves neveket emlegetett: vármegyét, diétát, önkormányzatot. Mióta magát az ukázt olvastam, nem félek. Gúny az és insultus a szenvedésekre halmozva.

„A legconservativebb magyar is pactum conventumokat emleget, ez octroyroz, mint octroyrozott 1849-ben constitutiót, — hol van?

„A magyar nem akar a bécsi minisztertől függni s még a községrendszert is csak az országgyüléstől mondta elfogadhatónak. Ez, községi, megyei, országgyülési organisatióra a bécsi miniszterium jövendő utasitásaihoz relegálja Benedek uramat, ki maga is élő sérelem.

„A magyar visszatérést követel a historiai básisra: az ukáz a birodalomegységi centralisatiót fentartja, s még a vármegyét is ennek keretébe rendeli szoríttatni.

„A magyar önállási jogait követeli vissza: az ukáz azon reménynyel kecsegteti, hogy annyira megy iránta a kegyelem, hogy majd neki is megadják azt, mit a nyomorúlt osztráknak (!) csehnek [1]) stb. octroyrozni szándékoznak.

[1]) Bátorkodom kérdezni: miért nevezi K. L. az osztrákot, csehet nyomorúltnak? Ne legyen elbizakodó henczegés, felfuvalkodás az alsóbb rétegekben, ha még egy pártvezér, volt kormányzó is így beszél más népekről!

„Ha ez maszlag, nem olyan, melylyel magyar halat fogni lehet. Nem, egyet sem. Gúny ez, insultus, mely csak indignatiót támaszthat.

„Szólaljon fel a conservativ párt ellene. Beszéljenek az aláirók a magok s nem a nemzet nevében, s hegyről végről kiemelve a fentemlített cardinalis bünöket, adják elé a magok programmját s mondják meg, hogy ím ez a minimum, mely őket kielégitheti.

„Ide irom ezt a minimumot, miként azt K. Gy. előadásából s azon irományokból, miket egyszer másszor hazulról velem közölni szíves valál, kivettem:

„Restitutio in integrum a pactum conventumok alapján, s azért:

„1. Az ország territorialis redintegratiója;

„2. Az alkotmány visszaállítása, ugy amint az 1848-ban reformáltatott;

„3. Az örökös tartományok, tehát a bécsi kormány iránti viszony pusztán a personalis unióra szorítva a pactum conventumok értelmében, s

„4. Biztosítékúl, megszüntetése azon örökös összeütközésnek, mely abból ered, hogy azon fejedelem, kinek alkotmányosan kötelessége Magyarországot kormányozni, más tartományait absolutistikus irányban kormányozza. Tehát azon kivánat, hogy ne csak Magyarország helyeztessék vissza alkotmányába, hanem az osztrák örökös tartományok is alkotmányosan kormányoztassanak, s így irányegység hozatván be a főbe, az alkotmányos elv ne legyen többé az absolutistikus elv támadásainak kitéve.

„Mondják el ezt a conservativ, vagy ha ugy tetszik nevezni, mérsékelt pártiak. Elmondhatják, mert a három első pont szorosan törvényes, a negyedik kimondásában pedig a conservativ párt már egy országgyülésen megegyezett. Alkalomszerü

ennek elmondása, mert egy tény jött közbe az osztrák részről, melyet vagy el kell fogadni, vagy felelni reá. Tanácsos elmondaniok, mert az európai közvéleményt tájékozniok kell. (Tudod hogy a Times hosannát kiáltott a concessióknak — a félhivatalos Constitutionnel pedig a franczia kormány örvendezését fejezte ki, s azt a bécsi lapok siettek kikürtölni. — A méreg forr fel bennem azon örvendezés felett, s ugy-e méltán?) S végre hasznos is magának a mérsékelt pártnak egy ily nyilatkozat, mert ez 30—40 ismeretes név által aláirva (ami practice lehetséges) többet tenne a nemzet bizalmának megnyerésére, mint amolyan semmit nem declaráló declerátió ezerek által aláirva (ami practice nem lehetséges).

„Végzem e tárgyat azzal, amit tán elég lett volna magát említenem. A helyzet változott: a tervezett manifestum elavúlt. Azt nem lehet többé mondani, hogy a követett rendszerrel nincsenek megelégedve, mert azt felelik reá: azon rendszer nincs többé, megváltoztatták. Tehát arra kell felelni, amit helyébe tettek. Erre pedig felelni csak a minimum kijelentésével lehet.

„De tegyék ezt azok, akiknél e minimum haladás s a nemzetteli egybeolvadás záloga, ne kivánják azok aláirását, akik abban szükségből tán megnyugszanak, de kik azt programmúl nem állíthatják fel anélkül, hogy az 1849-ki zászlót összezúznák s bünbánati recantatiót követnének el; azt nem is említve (mert ez persze a nemzet érdekében nem számlál), hogy minket a 49-ki zászló képviselőit külföldön magoktól eltaszítanának. Ha tetszik, tűrjük, de ne provocáljuk őket reá.

(A levél többi részei, tárgyunkra nem vonatkozó, más dolgokról szólnak.)

„S most Isten veled, kedves barátom. Fogadd szívesen baráti tiszteletemet s üdvözletemet

híved

Kossuth, s. k.“

E levélből nyilván látjuk, hogy K. L. zászlója még 1860-ban is az 1849-ki elszakadás zászlója volt; látjuk, hogy „ő magát a 49-ki elszakadási zászló képviselőjének“ tartja s hirdeti a külföldön; hogy „ő, ki az osztrák ház trónvesztésre itéltetését proponálta, nem identificalhatja magát a kiegyezkedéssel“; hogy „ő el nem állhat e zászlótól, melyhez szíve és meggyőződése esküdött, s ő az alatt akar élni mint egy élő protestatió az osztrák bitorlás ellen, és az alatt akar meghalni“; hogy „ő az osztrákokkali kialkuvást *akármi feltételek alatt is* szerencsétlenségnek tartaná“. S ha a nemzet még is kialkudnék, „a 49-ki zászló képviselőit taszítaná el magától.“

És hogy ő e zászlónak, az 1849-ki elszakadás zászlójának, máiglan is híve maradt, s a fentebbi idézet szerint az alatt akar meghalni, kétségtelenné teszik pécsi levelének ama szavai, melyek e fejezet elején állnak, hogy „meggyőződésein az események semmi fordulata nem változtathat, sőt még a reménytelenség sem“.

A szilárd következetesség, a törhetlen ragaszkodás meggyőződéseihez, bizonyára egyik legszebb vonása a férfiú jellemének; bár különben az is igaz, amit a latin aphorisma mond: sapientis est mutare consilium in melius — a bölcseség jele, véleményét jobbra változtatni. Én e következetességet méltánylom is teljes elismeréssel Kossuth Lajosban, s ugy

hiszem, e hűsége miatt meggyőződéséhez, nem is fogja őt senki gáncsolhatni, nem fog senki arra törekedni, hogy őt abban megrendítse. Ám maradjon hű és következetes ezután is meggyőződéseihez; de — s ezt jogosan s méltányosan is követeljük tőle — csak saját személyére nézve. Őrízze, ápolja e meggyőződését saját keblében egész a sírig, — dicsérni fogjuk következetességét —; de másokat, egy egész nemzetet, kivált annak tanúlatlanabb, az országos dolgokat megérteni s megitélni nem képes alsó osztályait meggyőződéseinek elfogadására ne csábítsa, e végett a nemzetben ne izgasson. Erre már joga nincs, ezt méltányosan nem teheti.

Ne is hivatkozzék, miként azt pécsi levelében teszi, Gallilei példájára, kinek midőn a földgömb forgása felőli hitét megtagadni kényszeríttetett, az abjuratio perczében is kitört kebeléből az ismeretes „e pur si muove — és mégis mozog". Bár mennyire izgatott volna is Gallilei e hite mellett, bár egész nemzetét rábírta volna is, hogy osztozzék vele meggyőződésében, annak semmi más következménye nem volt volna, mint hogy nemzete egy valóságosan létező természeti tüneményről világosíttatott volna fel. Gallilei czélja csupán a tudomány volt, mely senkinek sem árthatott, sőt csak használhatott, mindenki ismereteit gyarapítván.

De mi Kossuth Lajos czélja az 1849-ki elszakadási zászló lobogtatásával?

Ez más nem lehet, mint egy újabb forradalom! — mert azt, mi e zászlóra van írva, egyedül csak forradalom által lehetne — ha tudniillik az általában lehetséges volna — létrehozni; és ha a nemzet oly bárgyú, oly oktalan volna — mitől azonban józan esze megóvandja — hogy Kossuthnak e meggyőződésében, melynek elfogadására a nemzetet izgatja, valóban osztozzék, homlokegyenest a forradalomba kellene rohannia! Hiszen világosan mondja maga Kossuth is a jászladányi kerület választóihoz írt levelében, hogy „a czél elérése", melyet ő maga előtt lebegtet, „nem a képviselői széken eszközölhető". E czél tehát csak fegyverrel, forradalom által eszközölhető.

S vajjon akarja-e ezt a nemzet? Én ugy látom, ugy tudom, hogy nem akarja. Másfél éve körülbelül, mióta a számüzöttségből hazámba visszatértem, s tanúlmányommá tettem, megismerni a nemzet hangulatát. Látom, hogy itt s amott — és fájdalom épen tős gyökeres magyar városaink néhányaiban — egy két jellemtelen, rosz szenvedélyű ember, kiknek semmi veszteni valójok nincs s ezért minden áron zavart óhajtanak, hogy abban ők juthassanak a felszínre, lelkiösmeretlen, communistikus izgatásaik által egy pár száz tudatlan, együgyű lakost kihágásokra csábítottak. Látom, hogy néhány nagyravágyó, magas hivatalra, hatalomra sovárgó a népet más módon, más czélokra is folyton izgatja. De ezeken kivűl az összes hazai értelmiségben nem látok legkisebb hajlamot sem a

forradalomra. Az országgyülési tekintélyes ellenzék, az ugy nevezett balközép, s annak az országban lévő pártja, a többségéitől különböző elveket tűzött ugyan ki magának feladatúl; de azokat nem az alsó néposztályok lelkiismeretlen izgatása, hanem csak alkotmányos úton s módok által akarja érvényre emelni, — a forradalomtól azonban csak ugy iszonyodik, mint a jobb oldal s az értelmes honpolgárok e mögött álló zöme. Én tehát forradalmi hajlamot sehol sem látok az országban.

De talán Kossuth Lajos ennek létezését mégis hiszi a nemzetben, miután oly izgató, forradalmi politikát követ? Csak imént is azt mondá pécsi levelében, hogy „a reménytelenségtől távol van“, „politikai religiójának“ „komoly meggyőződésen alapuló hitágazatainak“ aspirátióinak megvalósításában, s hogy „csak két három száz ember“ (és csak) „a csüggetegség egy ádáz perczében fogyatkozott meg a nemzet iránti hitben“.

Hát csakugyan forradalminak tartaná K. L. a magyar nemzetet? Én ellenkezőt tudok; én azt tudom, hogy neki, még akkor is, midőn a nemzet felett a legsúlyosabb kényuralom vasvesszeje suhogott, s midőn e miatt lett volna is elég oka forradalmi hajlamokat ápolnia vérző keblében, hogy, mondom, még akkor is az volt Kossuth Lajosnak legnagyobb panasza, hogy a nemzet nem forradalmi, hanem kész a megalkuvásra.

Bizonyítványt erre! — azt hallom az olvasótól. Szolgálhatok vele fölösen magának Kossuth Lajosnak több leveléből. Ime ezek egyike, mely egyszersmind arra is bizonyitványúl szolgál, hogy az ő politikájának súlypontja az elszakadás.

Kossuth Lajos gróf Teleki Lászlóhoz.

„Regents Park-Terrace, London,
május 1. 1860.

„Kedves barátom! Midőn a concessionalis telegramm megjött (még mielőtt a pátenst magát tudnók) Jósika irt s iratott: adjak utasítást neki. Azt írtam, hogy otthon a mozgalom concessionalis irányba sodortatván, ha csakugyan a vetett szélből forgószél aratás következnék, én nem volnék a competens tanácsadó. — — Jósika Miklósnak irott levelemből két pontot, mely több mint polemia, s mely megmutatja, minő színben látom én azt, ami otthon történik, lemásolva ide zárok. — — —

Szíves tisztelettel, barátod Kossuth.“

„Kivonat Kossuth Lajosnak Jósika M.-hoz 1860. apríl 29-kén írt leveléből:

„5. A hazai mozgalomnak határozott jelleme, minden tényleges nyilvánulásaiban: az alkotmány visszanyerése osztrák felsőség alatt, s a forradalmi iránynak desavouirozása.

„Te, persze, erre feljajdulsz, mert te azt nem akarod, sőt nemesebb vágyaktól dagadó kebled undorodik e gondolattól is; de hibád az, hogy annyira örülsz a nemzeti életpezs-

gésnek[1]), hogy nem vizsgálod, mi van a pezsgésnek alatta. Mert tiz év alatt (mint mondod) kétszáz ötvenhárom magyar fordúlt meg házadnál s (ami persze nagyon természetes) egy sem mondta neked, hogy meg akar alkudni az osztrákkal, s mert itt-ott kapsz egy exuberans kebelből egy ömlengést, mely — hogy szavaddal éljek — azt mondja: Mit, concessió? Kell a kutyának! — annyira örülsz a szónak, hogy nem nézed a tetteket összeségükben; — a tetszetes detailokat s nem azt, ami fonák s ami hiányzik; a fa miatt nem látod az erdőt, s nem vizsgálod merre viszen a patak, mely oly kedvesen csörög szemed előtt.

„Félre ne érts. Nem beszélek én a keblek lappangó vágyairól, — nem mondom én hogy, ha valaki tenyéren vinné haza készen az osztráktóli felszabadúlást, — mint Napoleon vitte Lombardiának, a legóvabb ó-conservativek közt is akadna csak egy is, ki azt mondaná: „nem kell! magunk állhatunk fenn, praeferálom a vegyes házasságot“ (Széchenyi ama kedves hobbyját). Egy sem mondaná. Sőt hallanál oly unisono cheereket, aminőket a világ még nem hallott.

„S ez még nem minden. Tudom én s lelki örömmel tudom, hogy vannak kik — — — életüket, mindenüket akármely perczben készek a haza felszabadításáért odadobni, s kik itt-ott a provinciákban ez irányban erélyesen munkások. De ők csak provinciális hatáskörrel birnak, s nem ők szabnak, nem ők adnak irányt a nyilvános, az országos mozgalomnak. Ez positiv tény.

„Végre tudom, hogy a magyar nép massáinak érzelme olyan, hogy le kell előtte borúlni. De a massa, mint mindenhol, nálunk is vis iners (lomha erő), mely azt mondja: megtesz-

---

[1]) Bizony, bizony az ilyféle állítások még könnyen elhitethetnék a világgal, hogy K. L., a nemzeti élet pezsgésének megszűntét, romlását is közönyös szemmel nézné, csak forradalmi aspirátióiban czélt érhessen.

szük mi a magunkét, csak adják ki a rendeletet, — irányt fogad, nem ad [1]).

„Azok ellenben, kik irányt adnak a nemzeti mozgalom nyilvánulásának — a leghatározottabban mondom: alkotmány-visszaállítási s forradalom-tagadási jellemet nyomtak a mozgalomra.

„Ez az, amit én mindig helytelenítettem, kárhoztattam s ellenzettem, s határozottan helytelenítek, kárhoztatok s ellenzek, mert ez olyan irány, akármit beszéljenek a theoretikus enthusiasták (!?) — a kitűzött czél elérése helyett csak újabb megcsalatásra fogja sodorni a nemzetet, amellett hogy elbénítja a nemzet lelkét, s az elkövetkezhető nagy perczekhez illő nagy határozatokhoz készületlennek hagyja.

„Nézd Velenczét, mint megnézhetéd a harcz előtt Lombardiát — nem csinál az demonstratiókat — nem is ír az alá százezreket akadémiai palotákra (!), Kazinczy-szobrokra, muzeumi zsellyeszékekre s mit tudom én mire; hanem egy férfias gyász, egy személyesített fogcsikorgatás ihlete (!) ömlik el rajta, elömlik annyira, hogy az egész világ, hogy az isten maga, újjal mutat rá, mint olyanra, kit nincs oly concessió még az ábrándok világában sem, mely az osztrák uralommal kibékítse [2]). Honnan van, hogy ezt érti, sejti, tudja a világ minden szó nélkül?

---

[1]) Igen, ilyen a nép mindenütt, mert jóhiszemű együgyűségében azt tartja, hogy azok, kiknek hivatása, vagy akik e hivatást vállalták magokra, hogy őt vezessék, mindig oly rendeletet adnak ki neki, mely igazi javára szolgál; ilyen a nép, mert romlatlanságában nem képes csak fel is tenni, hogy azok, kik vezéreivé vetették fel magukat, képesek volnának őt végszükség nélkül, könnyelműen, csak személyes ambitióiktól indíttatva, hajtani a forradalomba, mely anélkül hogy a hangzatos szavakban kitűzött speciosus, szemkápráztató czélokat valósíthatná is, tőle irtózatos áldozatokat kiván, őt végromlásba dönti!

[2]) Mit mondana K. L. ha az olaszok fajrokonsági vonzalmának reánk nem illő példáját azok, kikre illik, az oláhok, ráczok, rusznyákok, tótok, németek, kik velünk egy házának fiai, követni akarnák?!

„És honnan van az, hogy az egész világ — az egész világ! kormányok mint nemzetek, — a magyar mozgalomról ellenkezőt hiszen? — azt hiszi, hogy ha concessiókkal nem engeszteli ki az osztrák a magyart, a magyar ugyan elébb-utóbb fel fog kelni, hanem hogy rationábilis concessiókkal a magyart ki lehet engesztelni? [1]) Honnan van az, hogy a Benedek-féle telegramm hírére Olaszország kétségbeesetten elsáppad, a turini parlament tagjai s a lapszerkesztőség özöne rémülten fut, tolong turini képviselőnkhez, kétségbeesni vagy vigasztalást szerezni? [2]) A Constitutionnel inspiratiót kap a Tuilleriák cabinetjéből (ez tény), örvendezni a magyarnak az osztrákkali kibékülése felett. Honnan, hogy a Times vezérczikkeket ír hasonló értelemben [3]).

„S te, még te is, az elégedett enthusiasta (értem, elégedett a nemzeti mozgalommal) szükségesnek látod, H—t Párisban utasítani, hogy rögtön vegye kalapját, s járja el a szerkesztőségeket, kérvén őket, hogy hosiannát ne énekeljenek? Borzasztó, hogy ilyesmik történtek, s hogy ez utóbbira szükség volt, — pedig volt!

„Adjanak bármely concessiókat Velenczének, gondolod, elsáppad egy olasz? — Irnak örvendő czikkeket a lapok? — s embert kellend futtatni Párisban a szerkesztőkhez, rimánkodni, hogy hosiannát ne énekeljenek?

„Honnan van e különbség? Mert az általad megasztalt magyar mozgalom minden lehelletére reá van ütve, hogy az nem elszakadási, hanem csak alkuvási, nem forradalmi,

---

[1]) Honnan? Hát csak onnan, mert valamint a hazában minden elfogulatlan hazafinak, úgy az egész világnak szenvedélytelen itélete szerint, a magyar erre számerejének csekélysége, belső s külső viszonyainak kényszerűsége által kényszerítve van, s forradalom által végromlás veszélyének tenné ki magát.

[2]) Hát csak onnan, mert az eszélyes olaszok általunk a mi felkelésünk által szerették volna magoknak a gesztenyét kiszedetni a parázsból.

[3]) Hát csak onnan, hogy nem állott érdekökben látni, hogy a magyar nemzet vesztébe rohanjon.

hanem csak constitutionális irányú; — és onnan, mert amint kiáltunk az erdőbe, ugy kiált az erdő vissza; amint kiáltott a magyar mozgalom jelleme a világ közvéleményébe, ugy hangzik vissza a világ közvéleménye. Hadd mondjak egy tényt.

„Az osztrák, kit te poltronnak hiszesz, én pedig ostobán, felfuvalkodottan praefidesnek tudok, — az osztrák nem fél attól, hogy Magyarország revoltál, mert ugymond: az arisztokratia s a közép-osztály legnagyobb része nem akar új forradalmat; a nép iners massa, melylyel a revolutionáris minoritás semmire sem megy, mert nincs pénze s nincs fegyvere[1]). Ez a bécsi udvar nézete. Különös volna, ha a mozgalomnak Bécsben szabadon mozogható vezérei még csak annyit sem tudnának az ellenség táboráról, mint én, nyomorúlt exul tudok. De tudják vagy nem, annyit a gyermeknek is tudni kell, hogy fegyver nélkül nem lehet harczolni.

„No jó. Én a conspirátióknak nem vagyok barátja. Ahol van egy Páris, hol három nap alatt egy kis barricad-harczczal fiakkerbe lehetett ültetni a dynasztiát, s avisóul „au large"-t! kiáltani; — ott czélszerű lehet a conspirátió. Nem az nálunk, — hol a forradalom nagy háború. Nem conspiráltunk mi 48-ban. Tehát nem vagyok barátja a conspirátióknak, mert nem emeutöt, hanem forradalmat akarok. Ámde azon nemzettől, mely forradalmi tendentiával kérkedik, annyit követelek, hogy mindnyájan, legalább sokan, vagy isten neki, néhányan[2]), ösz-

---

[1]) Lám, mily jól tudja K. L. maga is, hogy ki akarhat Magyarországban forradalmat. Az arisztokratia, a birtokos nemesség s a középosztály, vagyis a városi polgárság nagyobb része nem; a nép, ha csak pénzzel, vagy más módon nem izgatják, el nem csábítják, nem. Egyedül ama pénztelen, zavarosban halászni vágyó törpe minoritás lehet tehát csak apostola a forradalomnak. — Hogy K. L. e nézetet a bécsi udvarnak tulajdonítja, nem változtat a dolgon, — tudja mindenki, hogy a bécsi udvar vele soha sem sincerizált, a maga nézeteit vele nem közlötte. K. L. tehát e nézetet csak a dolgok logikai szükségességéből vonja le.

[2]) És minek kell aztán nevezni azt, ha csak néhányan, a nemzeti többség akarata ellen mesterségesen csinálnak forradalmat? S minek bélyegzik az ilyeneket hazai törvényeink?

tönszerűleg (!) áthatva legyenek a czéltól (már t. i. a forradalomtól), s ösztönszerűleg annak nyomán járjanak; söt azt is követelem, hogy sok olyan legyen, ki ötös, hatos, tizes körben a teendők iránt eszmét cserél s öntudatra jö.

„Eh bien! Hogy állunk? Kétszáz ötvenhárom magyar fordúlt meg házadnál, — derék, jó fiúk, mint leveledből gyanítom. Hány volt köztük, ki így szólt neked: nemzetünk nem alkuszik semmi áron a némettel, harczolni fogunk, mihelyt jó alkalom lesz; — harczra fegyver kell — kapunk-e, nem-e mástól? Az isten tudja. Az okos készül, a bolond szájtátva lesi a sült galambot. Két, három, tíz barátommal összeszólalkozánk, — itt van 100, — 500, — 1000 frt; — vagy: nem szóltam senkivel, itt van 10 garasom, tedd el, más is jö, más is hoz; mert egy a lélek, egy az akarat, — tedd el, s majd végy fegyvert Lüttichben, s küld a határszélre (!) —, meglehet, szükségünk lesz reá.

„Hány tette ezt? Egy sem! De az akadémiára, nem kétlem, mindegyik adott, s a Kazinczy szobrára mindegyik tánczolt[1]). — L . . . i, azon ember, ki 1848-ban novemberben elutazott Rómába s bucsúvételkor (a bolond!) engem azzal biztatott, hogy ha az osztrákot elüzzük, én legyek király, — ez a L . . . i 45 ezer pftot adott az akadémia palotájára. Te egy leveledben Laczihoz nagyot örvendesz felette; én meg azt mondom: Isten könyörüljön rajtunk! 2000 fegyvert vehetett volna rajta!![2])

„Többet mondok: kérdők volt Gy—t, vagytok-e szólalkozásban a szerbekkel? Nem! — a horvátokkal? Nem; — az oláhokkal? Nem tudom! Mi történt a tuladunai megyékkel? Még semmi! — Miért nem teszitek mind ezt? Pénz kell hozzá? s nincs? Nincs! — Mennyi kell erre? 100,000 frank elég! S nincs 100,000 frankjuk! Tölünk várják! S ha a múltban hozzám

---

[1]) Ez már aztán a valóságos forradalmi cynismus!

[2]) Hogy aztán a határszélen lefoglalják, mint többször történt?

egy courirt küldtek ki jelentésekkel, — kölcsön vettek az én kontómra 100 font sterlinget s nyakamra küldték (megfizettem); vagy Pesten maradt hintómat adták el, s annak árán küldtek jelentést! — De az akadémia palotájára annyi pénz van, hogy, mint irod, tizenkét filialist is építhetnek.

„És te nekem arról beszélsz, hogy a mozgalom forradalmi irányú, s hogy én imaginárius vagyok (?); — én sértem a nemzetet, ha az osztrákkali alkudást lehetségesnek hiszem.

„Ébredj ember, az istenért ébredj! Mert jó lelked mámorával álomba ringattad magad. Ne ösztönözd magasztalásaiddal e tévesztett irányt. Igy nem mentjük meg a hazát!

„A mozgalom, olyan aminő, nemzetiséginek s alkotmányosnak dicsö, magasztos; forradalmi s alkutkizáró függetlenségi előkészületnek kétségbeejtő.

„Helyteleníteni, kárhoztatom, ellenzem egész irányát.

„Ez nem áll ellentétben azzal, hogy sajtóműködésed érdemeit nagy méltánylással ismerem el. Te a nemzet háláját érdemelted ki. De ne csinálj magadnak áldást érdemlő munkád természete iránt illusiót, annak becse ebben áll: 1. folyvást Európa szeme előtt tartván hazánknak a jelen állapottal elégedetlenségét, a kérdést európai napi kérdéssé érlelni segítetted; 2. ezen érleléssel elevenítőleg hatottál vissza a nemzetre.

„Ezek nagy, igen tartalmas, fényes érdemek. Kalapot emelek tapintatodnak. De ha azt hiszed, hogy irányadólag hatottál a nemzeti mozgalomra, irtózatosat tévedsz. Nem tetted — nem tehetjük azt mi, sem te, sem Laczi, sem én, egyikünk se, ha csak pénzt nem küldünk, fegyvert nem szállítunk, sereggel nem megyünk haza. Nem tied az az irány. Ha tied volna, nem illusiótól óvnálak, hanem bűnről vádolnálak. Annyira nem a tied az irány, hogy nekem is panaszlád, committenseidnek forradalmat desavouirozó utasításait.

„Engedd meg, hogy elvonva leveledtől, mondjak valamit, mit az egészben legfontosabbnak tartok. — Én ugy látom, a hazai mozgalmak után itélve, a jövendőt, hogy minden emberi számításokon kivül fekvő véletlenségeket kivéve, a függetlenségi harcz csak ugy leszen újból felvéve, ha külföldi támaszt, illetőleg segítséget szerezhetünk a nemzetnek, — különben nem lesz forradalom otthon, hanem csak emeute, mit elnyomnak, mielőtt mi haza érnénk a veszélyben osztozni.

„De ha még azt gondolnám is, hogy külsegítségre nem lesz szüksége a nemzetnek, mégis bizonynyal még a legvérmesebb magyar is csak óhajtja, hogy oly combinátiók realisáltassanak külföldön, melyek a harcz veszélyeit kevesítsék, szenvedéseit enyhítsék, a süker valószínüségét növeljék.

„Nem megyek detaillokba. Nagy dolgok nagy felelőséggel járnak, s hol nagy felelőség forog fen, az álszerénység szintoly vétek [1]), mint a Szemere-féle praetensivus hiúság.

„Ha külföldön s különösen Párisban és Turinban lehet valamit tenni hazánk javára, azt csak mi hárman, Laczi, K. és én tehetjük, kik az illető hatalmakkal constituált solidáris (!?) viszonyban vagyunk. De hogy sikerrel hathassunk, okvetetlenül szükséges, hogy a haza állásunkat, tekintélyünket támogassa, s nekünk alapot, támaszt nyújtson.

„A hatalmaknak nem csak mi tőlünk kell azt hallani, hogy mi magunkat a nemzet képviselőinek, vezéreinek hiszszük, hanem a nemzet köznyilatkozványaiból, a sajtó hangjából, egyes tekintélyes egyének kijelentéseiből folyvást és folyvást megerősíttetniök kell azon meggyőződésben (?), hogy valósággal a nem-

---

[1]) Csak ez vétek-e? Hát az elbizakodás, az ábránd, az ambitió, minden áron a maga képzelete szerint akarni boldogítani a nemzetet, ha bár ez másképen akar is boldogúlni — mind ez nem vétek? Csak az álszerénység vétke ellen van-e K. L.-nak oly gyöngéd, oly érzékeny lelkiösmerete?

zet képviselői, vezérei vagyunk, hogy amit mi mondunk, a nemzet mondja, amit mi igérünk, a nemzet igéri, amit megtagadunk, a nemzet tagadja meg. Ekkor lesz súlyunk, különben csak annyi van, amennyit parányi személyiségünk képes kivívni.

„No már nekünk e támaszt a nemzet, saját javára, nem csak nem adta meg eddig, de sőt mindent elkövetett, hogy hitelünk csökkenjen s hatásunk összezsugorodjék.

„Sajnálom (?), hogy különösen magamról is kell szólanom, de hazafiúi kötelesség (?), azért félre az álszeméremmel!

„Tény (bár nyom), hogy az én nevem nem magán név, hanem programm: ügy, elv jelszava. A hazában ugy használta azt ügy- s elvbarát, mint az ellenség. A forradalmi, azaz függetlenségi pártot, mint Kossuth-pártot említik. A külföldön pedig sajtóban, közvéleményben, a függetlenségi törekvés nevemhez van, mint zászlóhoz, tapadva[1]); s aratom a helyeslést, vagy a gúnyt, a mint a szóló, barátja vagy ellensége a magyar függetlenségi eszmének[2]). Ebből, mint tény szempontjából indúlva, egy tényt kell constatiroznom.

„Te egy leveledben emphasissal azt írád nekem: „a mágnás, nemes, polgár, nép, mind veled tart, szeret, bízik benned, vezérének ismer.“

„Ne érts félre, nem vágyok társaságra, inkább restellem, mert a nyomorúság között igen insociabilissé lettem, — s aztán szegény vagyok, nem igen fogadhatok.

---

[1]) Csak volt, s pedig szintoly méltón, mint dicsőségesen. A függetlenség a nemzet eszélyes kiegyezése által 1867-ben már valósítva lévén, ezen, a multak történelmében fényes névhez jelenleg csak a szükségtelen forradalmi viszketeg fogalma van tapadva.

[2]) Ez is csak a múltról állhat; a jelenről, most, így kellene írnia: „aratom a helyeslést vagy kárhoztatást, amint a szóló barátja vagy ellensége a (szükségtelen, könnyelmű, bizonyos romlást okozandó) forradalomnak.“

„Hanem oly bizonyos, mint kétszerkettő négy, hogy ha azon ügy s elv, melynek engemet zászlójául kényszeríte (?) fel a közvélemény, oly igen melegen lángolna fel minden osztálynál, mint te mondád s hiszed, a zászló hívei nem kerülnék a zászlót, mint a pestist. — Azon 253 magyar közöl, ki házadat meglátogatta, igen sok volt, ki Londonba is átjött, s különösen volt sok mágnás. Házamnak tíz év alatt soha egy magyar mágnás feléje sem jött; a középrendűek közöl kevés jött, igen sok nem jött, a nép fia mind eljött egytől egyig.

„Ez a puszta tény positivabbúl tanuságosb, mint minden homiliák s assecuratiók és levelek. Ne mond, hogy veszélyes volt volna velem egy órán át egy levegőt szívni. Évek előtt, mikor még nagyobb volt a szigor hon, V. . . . Abaújból (nem ismertem elébb) itt lévén, gyakran meglátogatott. Egyszer olykor jött, midőn nőmmel sétára útban valék; — engedelmet kért, hogy velünk jöhessen; kértem, ne tegye, mert még bezárják otthon. „Tudom, ugymond, de pirúlnék isten s magam előtt, ha egynehány havi börtönnel sem merném daczolni, s félelemből megtagadnám elveimet és szívem érzelmét.“ Bezárták s még büszke reá. — Később nem is zártak senkit. K. Zs.-val és D. kanonokkal két napot tölték együtt Interlackenben; együtt ebédeltünk s tettünk excursiót nyiltan. Elbeszélték otthon fűnek fának — nem zárták be.

„Enfin ezen átalános, szándékos kikerülés bizonyos osztályok részéről, mondhatlanúl jellemző. Nem kell látogatásuk; sőt ha most tíz év után kezdenék tenni, sértésnek venném. Hanem annyit mondok: a magosabb osztályok a helyett hogy külföldön befolyásomat hazánk javára növelni, hon pedig az ügygyel, melynek zászlója vagyok, magokat identificálni iparkodtak volna, kerültek minden érintkezést, mint a bűnt. Aztán bizzál bennök! S ez nem elég.

„Széchenyi nem nekem volt személyes ellenségem, hanem az ügyé, melyet képviseltem s képviselek. Engesztelhetlen

oppositióban állott pártunkkal, elveinkkel, politikánkkal.[1]) Meghalt. Az ország szellemi ébredésének Prometheusa, anyagi haladásának teremtője volt s nemzetiségének istápja. Azért őt korunk legnagyobb magyarja gyanánt tiszteleém mindig, ezer sértései daczára, — s mint ilyennek hódolok emlékének. Dúsan megérdemli a nemzeti gyászt, s mindent, mit egy nemzet nyujthat, legnagyobb fia emlékének.

„De parentatióját a világsajtó millió szárnyain ugy vitte szét a négy világrészre, mint azon emberét, ki zászlónknak leghatalmasabb ellene volt; úgy állíttatott elé, hogy minden szerencsétlenség, mely hazánkat érte, oda reducálható, hogy a nemzet nem őt, hanem engem követett a válság órájában; nem pedig oda, hogy ő visszavonást idézett a nemzet soraiba akkor, mikor az együtttartás a magyart örökre nagygyá, dicsővé, szabaddá tette volna.

„Vigyázott-e, vigyáz-e a nemzet, hogy Széchenyi apotheosisa ne úgy tünjék fel, mint nemzeti desavouirozása politikánknak, tendentiánknak, zászlónknak, mint desavouirozása a múlt forradalomnak, tehát annak renunciatiója? Nem csak nem vigyázott, de sőt egyenesen mint ilyen desavouirozás áll azon apotheosis a világ előtt.

„S mit tettél te a sajtóban, útba igazítani őket s a világot, hogy a tisztelet s hála, melylyel a nemzet méltán adózik Széchenyi emlékének, oda ne magyaráztassék, mintha a nemzet elhagyná a zászlót, melylyel a történet az én nevemet identificálta? Mit tettél? Semmit.

„Aztán így nem csak elhagyatva, hanem desavouirozva, legyen hatásunk a hatalmak előtt! Kérlek, képzeld magadnak,

---

[1]) Ez nem való. Széchenyi 1848 előtt a párt elveivel, melyhez K. L. is tartozott, nem volt oppositióban, mert ezen elvek nem voltak forradalmiak, s Deákkal, például, végiglen egyet értett. Ő csak Kossuth modorával tette magát ellenzékbe, melyet forradalmi színezetűnek látott.

ha minden czímzetes és nem czímzetes notabilitás, ki idekünn járt, elment volna a herczeghez s a császárhoz (könnyű lett volna kicsinálnunk) s ennyit mondott volna: „azért jöttem, hogy biztosokká tegyem önöket, Sire! hogy mi nem alkuszunk az osztrákkal, hogy „a magyar nemzeti igazgatóság" (így nevezi a forradalmi comitét, melyet ő, Teleki és K. alkottak), úgy amint constituálva van, a nemzet osztatlan bizalmát bírja, hogy azt a nemzet vezérének ismeri; megmondani jöttem, hogy amit az mond, a nemzet mondja, a mit igér, a nemzet igéri." Képzeld, ily nyilatkozatok mellett minő volna hatásunk a hatalmaknál! Tette-e valaki? Senki! Aztán azt várják, hogy mi külsegítséget teremtsünk nekik! Merci. — — — Isten veled, barátod Kossuth."

Kell-e még több bizonyítvány arra, mit Kossuth Lajos maga oly czáfolhatlan erővel bizonyít be, hogy a magyar nemzet nem volt forradalmi még akkor sem, midőn az önkény-uralom által elnyomva, kínozva, mindenétől, még nyelvétől, nemzetiségétől is megfosztva, annyira fel volt volna jogosítva forradalmivá lennie? És annál kevesebbé forradalmi az most, midőn alkotmánya helyreállíttatott, függetlenségét visszanyerte; midőn belügyeit parlamentáris felelős kormánynyal, közös ügyeit pedig, melyeket a 48-ki törvények is elismernek, s melyeket századokon keresztül kizárólag a német császári miniszterek kényök szerint kormányoztak, közös fejedelme alatt lévő többi népekkel egyetértve, egyenlő befolyással, a paritás alapján igazgathatja és tényleg is igazgatja.

Miután tehát ekként maga Kossuth Lajos által is elismerve, sőt czáfolhatlanúl bebizonyítva van, hogy

a magyar nemzet nem forradalmi: mire való tovább is lobogtatni a forradalom zászlaját? Ha nincs benne forradalmi hajlam, amint hogy valóban nincs sem az arisztokratiában, sem a közép osztályokban, szóval az értelmiségben, — miként azt ő maga oly győzőleg kifejtette: miért törekszik K. L. azt erőnek erejével forradalomba hajtani? Az értelmiséget, mely a jelen fejleményhez, mind a mellett, hogy még egyes részeiben hiányos, de egészséges alapokon nyugszik, hazafiúi reménynyel ragaszkodik; mely a forradalomnak ennél fogva, s mivel az itt-ott észlelhető hiányokat békés, parlamentáris uton is pótolhatni, kiigazíthatni hiszi, nem látja szükségét, — az értelmiséget, mondom, nem fogja a maga részére hajlíthatni. A népet, a zavarosban halászni óhajtó izgatók által ideig óráig elcsábíthatja ugyan; de a mozgalom, melyet az együgyű néppel magával akar végrehajtani, nem lesz forradalom; csak emeute, dicstelen lázongás lesz, mely borzasztó szerencsétlenséget hozhat üdülni kezdő, üdülésért oly rég epedő hazánkra, de amely, mielőtt maga Kossuth Lajos haza érne „a végveszélyben osztozni", ezrek romlásával hamar el fog fojtatni.

Ha ő maga „az elszakadás, a forradalom zászlója alatt, melyhez szíve és meggyőződése esküdött, akar élni, mint élő protestátió az osztrák bitorlás ellen, és az alatt akar meghalni", — ám tessék; joga van hozzá önkéntes számüzöttségében; de onnan az ország ügyeibe avatkozni, ezt a nemzeti akarat törvényes nyilatkozása ellen in-

gerelni, lázongásra izgatni sem isten sem ember, sem önlelkiismerete által nem lehet feljogosítva.

Kossuth Lajos a múltban, midőn forradalmi czéljai ugy kivánták, nem volt ugyan mindig elvhű s következetes. A körülmények szerint változtatta erős meggyőződésén alapuló elveit is, sőt elállott még egynémely 48-ki törvényektől is, miként ezt több leveléből bebizonyíthatnám; rövidség okáért azonban csak egy 1860-ki februárban kelt leveléből idézem azon passust, hol mondja: „a magyar nemzeti igazgatóság megegyezését adja s befolyását ajánlja arra, hogy Erdély jövendő administratiójának formája az erdélyi nép direct szavazat utján nyilvánulandó többségének határozatától tekintessék függőnek.“

Miként ezen idézet bizonyítja, ő nemcsak elvein, de még a 48-ki törvényeken is túltette magát a múltban, forradalmi czélok kedvéért. Most azonban, pécsi levele szerint, nagyon sokat tart az elvhűségre, a következetességre. Mi teljes hitelt adunk e nyilatkozatának, és szaván fogva, kérjük őt, legyen következetes azon elvéhez is, melyet fentebb közlött leveleinek elsejében oly helyesen fejezett ki, hogy „ha tetszik a nemzetnek a czél, a politika (melyről t. i. szó volt), jó, ő lássa;“ — „ha tesz valamit a nemzet, tegye, ő, K. L., tűrni fogja; ő magát soha sem teszi ellentétbe a nemzettel, de nélküle tegye, amit tesz“, — „tegye a nemzet, ha tetszik, ő, K. L., nem áll utjába: a nemzet az úr“; vagy midőn mondja: „ha az al-

kotmányos állapot visszaállítása a közkivánatot kielégítené, — ugy ő nem az osztrák, hanem saját nemzete által érezné magát számkivetettnek.“

Mi sajnáljuk, de különösen sajnálom én; ki tizenhét éven át osztoztam vele a számkivetés keserű kenyerében, ha ő magát, következetességénél, elvhűségénél fogva, kötelezve érzi számkivetésben maradnia; de a kiábrándúlt s a kiegyezésben megnyugvó, s a letett alapon boldogabb jövendőt remélő nemzet szent nevében kérjük őt, legyen, a nemzet nyugalma érdekében, hű azon elvéhez is, mely forradalmi aspirátiói ellenére a nemzetet a maga sorsa urának vallja. Csak így tarthatja meg a történelemben nevének a múltban szerzett fényét is, melyet különben, forradalmi izgatásai által elhomályosítana, s mi kegyelet tárgya volt, súlyos gáncs, méltó megrovás, sőt átok tárgyává tenné.

Emlékezni fog talán még, vagy, ha bírja leveleinek másolatát, olvashatja is, hogy ezek egyikében, melyet 1860-ki május 27-kén Londonból írt volt Teleki Lászlóhoz, nagy indignatióval utasítja vissza a Jósika által hazúlról vett azon insinuátiót, hogy „fizettek már eleget emissariusainak, vettek sokat amerikai papirosaiból“. Azon esetre, ha nem emlékeznék, levele mását sem bírná, megsegítem én emlékezetét, mert birom a másolatot. Azt mondja egyebek közt, hogy „kereken szólva hazudik, aki azt mondja, hogy az ő emissariusainak valaha valaki egy fillért adott

otthon". Elmondja, hogy ellenkezőleg mindig az ő rovására küldték ki, midőn küldtek, a hírnököt. Így midőn egy Horvát nevű becsületes izraelitát küldtek hozzá, L . . . . . fakereskedőtől vettek fel ezer pftot az ő, K. L. rovására, s „nyakára küldték kifizetésül" s ki is fizette. Elmondja, hogy e hírnök által az itthoni comité („melyet nem ő nevezett") egy millió nominális értékű amerikai jegyet kért tőle, s ő azt el is küldte Figyelmessy által Belgrádba, s e küldés 3000 pftjába került. Elmondja, más költekezéseit azon hírnökökre, kiket „a hazából sürgetve küldtek hozzá, hogy tegye ezt, tegye amazt a külföldön a politikai conjuncturák fordulata szerint, — felkelési készséggel, complet organisatiókkal, tovább nem várhatással stb. biztatván őt [1]): s miképen ő véteknek tartván elmulasztani egy alkalmat is anélkül, hogy megkisértené, nem fordíthatja-e az európai conjuncturákat hazánk hasznára;" — s hogy ő az e végből Konstantinápolyban, Belgrádban tartott ágensekre, a bécsi liberális elemekkeli rapport fentartására, az olaszhoni garnisonok végig utaztatására legalább is 100,000 ftot költött. Felemlíti, továbbá, hogy a neje által megtakarított s az anyja által kihozás végett magához vett pénzből 6000 ftot csikartak ki ettől itthoni mozgalmakra stb.

---

1) Én mióta itthon vagyok, külön vidékekről s többektől kérdezősködvén eziránt, mindenfelől azt hallám, hogy ilyféle organisatiókról mit sem tudnak; az tehát legfölebb abból állhatott, hogy egynehány honvédtiszt fel lőn biztatva. — K. L. tán most is kap híveitől ilyféle organisatiókról szóló tudósításokat? Ezekre, higyje el, kár lenne csak egy fillért is költenie. Példa Asztalos, Madarász Viktor stb.

Ezen idézetekből láthatja K. L., hogy e levelének mását birom. E levélben szóról szóra ez áll:

„Én az én áldozataimmal nem kérkedem, sem elismerést nem kivánok, sem érdemnek nem tartom, mindent, még az atyai kötelességeket is feláldozni a hazának; egyszerű kötelességemet teljesítettem, s ezzel punctum. De hogy ne csak el ne ismertessék a kötelesség-teljesítés, hanem még az otthoniak az ő kötelességök alól azzal iparkodjanak kibújni, hogy háladatlanúl, igaztalanúl reám fogják, amit Jósika tudósítása szerint reám fognak, ez oly undorító valami, mi lelkem mélyéig elkedvetlenít és siettetni fogja különben is a körülmények által mind inkább s inkább reám parancsoltatni késülő határozatot, hogy politikai pályámat végkép berekesztettnek tekintsem.“

„E határozat felé terelnek a körülmények. Te biztatóknak látod ezek alakulását, — — én ellenkezőt látok, — soha tíz év óta még nem voltam oly reménytelen hazám jövendője iránt mint most vagyok. S ennek alapja azon appreciátió, melylyel a hazai mozgalom természete, jelleme, iránya, következőleg logicai iránya iránt viseltem.“

S ismételvén a fentebbi levelekben mondottakat, így zárja be levelét:

„A syllogismus vége ez: külerő segítsége nélkül nem lesz forradalmi harcz a hazában; külerő-segítséget nem tudunk teremteni[1]; e nélkül alku lesz a hazában, s így közelg a percz, melyben énnekem nem marad más fenn, mint azt mondani: megizzadtam pályám homokát, — vége pályámnak.“

---

[1]) De ha tudna is azt teremteni, s megkezdődnék a forradalmi harcz, jaj volna a szegény hazának; a harcz végén valószínűleg elmondhatnánk Kosciuskóval: finis Hungariae!

Ám a körülmények: a haza érdeke, a nemzet törvényesen nyilvánult akarata reáparancsolják immár a határozatot, hogy politikai pályáját bevégezettnek tekintse. Az alku megvan a házában, s itt a percz elmondani fentebbi szavait, hogy „megizzadta pályája homokát, — vége pályájának!“

Szaván fogjuk! És számítunk szótartására! Isten velünk!

Nyomatott Bécsben, Holzhausen Adolfnál.

